

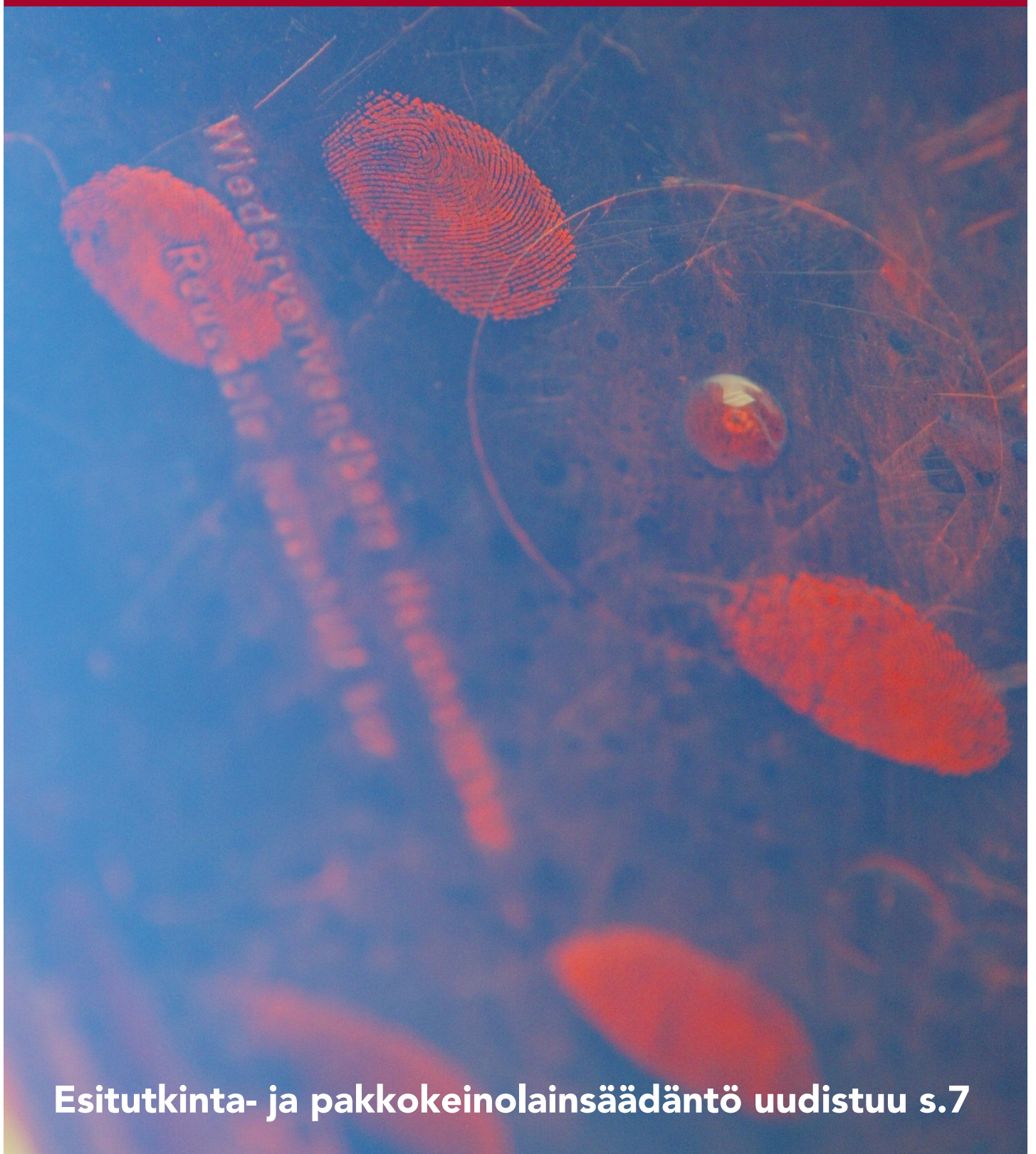
HAASTE

Juhani Iivari arvioi sovittelulakia **s.4**

Sakkovangit vähenivät, rikokset pysyivät ennallaan **s.20**

Poliisin työ lasten parissa on myös huolenpitoa **s.23**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädäntö uudistuu **s.7**

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTAJIA
Sovittelulle itsenäisempi
asema rikosprosessissa
Riikka Kostiainen

Haasteltavana on sovittelun kehittäjä ja tutkija **Juhani Iivari**. Hän arvioi viisi vuotta sitten voimaan tulleen sovittelulain tavoitteiden toteutuneen hyvin mutta kehittämistarpeitakin on. Erityisen pulmallinen kysymys on viranomaisten suhtautuminen lähisuhdeväkivallan sovitteeluun, sillä lain erilainen soveltaminen voi aiheuttaa yhdenvertaisuusongelmia.

7 Esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädäntö uudistuu
Janne Kanerva

Edellinen eduskunta hyväksyi viimeisenä istuntopäivänään uuden esitutkintalain ja uuden pakkokeinolain lakivaliokunnan ehdottamin muutoksin. Samassa yhteydessä hyväksyttiin uusi poliisilaki, joka salaista tiedonhankintaa koskevilta osiltaan liittyy uuteen pakkokeinolakiin. Lakeja ei ole vielä vahvistettu, mutta niiden arvioidaan tulevan voimaan vuoden 2014 alussa.

10 Uudistus poliisin näkökulmasta
Robin Lardot & Tommi Reen

Esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilakien uudistus koskettaa poliisitoiminnan kaikkia osa-alueita, erityisesti rikostorjuntaa. Muutamista epäkohdista huolimatta uudistus on hyvä poliisin näkökulmasta.

12 Olennaiset uudistukset puolustuksen näkökulmasta
Markku Fredman

Uutta on, että esitutkintaa ei tehdä enää vain syyttäjän ja tuomioistuimen tarpeisiin. Useilla uudistuksilla pyritään parantamaan kuulusteltava, erityisesti asianomistajan asemaa.

14 Eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisointi
Matti Marttunen

Eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisointia pohditaan parhaillaan, ja tätä koskeva muistio on lähetetty lausunnoille. Keskeinen ongelma on se, kuinka varhaisiin toimiin rikosvastuu tulisi ulottaa.

16 Hallinnolliset sanktiot rikosoikeuden vaihtoehtona
Kimmo Ilmari Kiiski

Rikosoikeustieteessä eikä kriminaalipolitiikassakaan juuri keskustella hallinnollisista sanktioista rikosoikeuden vaihtoehtona. Kriminaalipolitiikassa on tärkeää pohtia, millä tavalla 2010-luvulle tultaessa järkevää ja tarkoituksenmukaista rangaista.

19 Resursseja tarvitaan oikeudenkäyntien nopeuttamiseen

Työryhmä on selvittänyt keinoja oikeudenkäyntien jouduttamiseen.

20 Sakkovangit vähenivät, rikokset pysyivät ennallaan
Ville Hinkkanen

Sakon muuntorangaistusjärjestelmää uudistettiin vuosina 2007 ja 2008. Kohutuulisella varmuudella voidaan arvioida, että uudistuksilla ei ole ollut välittömiä vaikutuksia sakkorikosten tekemiseen. Kauppa ilmoittaa rikoksista herkemmin poliisille, mikä nostaa rikostilastoja.

23 Poliisin työ lasten parissa on myös huolenpito
Minna Niemi

Poliisit ja lapset kohtaavat kenttätyön, kouluvierailujen, kotihälytystilanteiden, kiinniotto- ja pidätystilanteiden sekä esitutkintatoimien yhteydessä. Poliisityötä lasten parissa on kontrolli, turvaaminen ja rikostutkinta mutta myös huolenpito, vastuullistaminen ja ohjaaminen.

26 Nuorten rikosasioiden käsittely uudistuu

Tuomo Paakkonen & Kari Lindberg

Nuorten rikosasioiden käsittely tarjoaa uusia ammatillisia haasteita sosiaalitoimen viranhaltijoille, sillä lainsäädäntö muuttui tämän vuoden alussa. Kirjoituksessa kuvataan sosiaalitoimen toimintamalleja nuorisoseuraamustyössä ja arvioidaan lainsäädännön muutosten vaikutusta sosiaalitoimen tehtäviin ja viranomaisten väliseen yhteistyöhön.

28 Väkivallan arviointi huoltoriidoissa ongelmallista

Teija Hautanen

Oikeuteen viedyissä huoltoriidoissa tulee esiin väitteitä vanhempien tekemästä parisuhdeväkivallasta, väkivallasta lapsia kohtaan ja lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Viranomaisten tapa arvioida väkivaltaväitteitä suhteessa lapsen etuun näyttää asiakirja-aineiston valossa epäjärjestelmälliseltä.

30 Taiteen tekeminen estää nuorta syrjäytymästä
Riikka Kostiainen

Myrsky-toiminnan arviointitutkimus osoittaa, että nuorten omista lähtökohdista lähtevä ja taiteilijoiden ohjaama taiteen tekeminen vahvistaa nuorten hyvinvointia. Tutkimuksen mukaan taide lisää nuorten tyytyväisyyttä, elämäniloa sekä yhteisöllisiä valmiuksia ja taitoja. Taide myös vahvistaa nuorten yhteiskunnallista osallisuutta.

32 KRIMINOLOGIA
Mikro vai makro?
Matti Laine

34 RIKOKSENTORJUNTA
Rikosuhrikokemukset kasautuvat
Jukka-Pekka Takala

36 AJASSA

HAASTE

ASiantuntevasti
rikoksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikoksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Juha Kääriäinen (PoAMK)

Toimitussihteeri

Riikka Kostiainen

Yhteystiedot

Osoite: Mannerheimintie 4,
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin: (09) 1606 8289
Faksi: (09) 1606 7518
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.haaste.om.fi

Toimitusneuvosto

Sakari Melander (pj.)
Helsingin yliopisto

Janne Kivivuori (varapj.)
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
Markku Fredman
Helsinki

Aarne Kinnunen
Oikeusministeriö

Riitta Koivisto
Vantaan turvallisuusohjelma

Robin Lardot
Poliisihallitus

Henrik Linderborg
Rikosseuraamuslaitos

Leena Metsäpelto
Valtakunnansyyttäjänvirasto

Olli Salin
Helsingin kaupunki

Leena Suurpää
Nuorisotutkimusverkosto

Jukka-Pekka Takala
Rikoksentorjuntaneuvosto

Joona Vuorenpää
Finanssialan Keskusliitto

Taitto

Riikka Kostiainen

Kansikuva

Sari Gustafsson / Lehtikuva

Tilaushinta

Vuosikerta 25 euroa
Irtonumero 6,50 euroa

Tilaukset ja osoitteenmuutokset

Faksi: (09) 1606 7518
Sähköposti: haaste@om.fi

Painopaikka

Kirjapaino Uusimaa, Porvoo

11. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkkojulkaisu)

Lehden kirjoitukset ovat kirjoitajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

■ JUHA KÄÄRIÄINEN

Mistä kriminaalipolitiikassa keskustellaan?

Haaste-lehden perimmäisenä tarkoituksena on synnyttää ja ylläpitää kriminaalipoliittista keskustelua. Keskustelua kaivataan erityisesti silloin kun käsillä on merkittäviä lainsäädäntöuudistuksia. Hyvä olisi, jos keskustelua kävisivät virkamiesten ja tutkijoiden lisäksi myös kansalaiset.

Edellinen eduskunta hyväksyi viime toinään maaliskuussa uuden esitutkintalain ja uuden pakkokeinolain. Kyse on siis varsin mittavasta hankkeesta, jonka tarkoituksena on ollut yhtenäistää nykyisin voimassa olevaa lainsäädäntöä ja kehittää sitä tavalla, joka yhtäältä tehostaisi rikostorjuntaa ja toisaalta huomioisi nykyistä paremmin sekä rikoksesta epäiltyjen, uhrien että muiden asianosaisten asemaa rikosten esitutkinnassa. Tässä numerossa **Janne Kanerva, Robin Lardot, Tommi Reen ja Markku Fredman** esittelevät näkemyksiä, joita on noussut esiin koko hankkeen aikana mm. poliisin, syyttäjien ja asianajajien näkökulmasta. Aika tietenkin vasta näyttää, miten hyvin asetettuihin tavoitteisiin on päästy ja missä määrin eri näkökulmista esitetyt uhkakuvat realisoituvat. Kun ottaa huomioon, kuinka merkittävästä asiasta tässä lainsäädäntöuudistuksessa on kysymys kansalaisten oikeuksien ja rikostorjunnan kannalta, jää kuitenkin ihmettelemään, kuinka vähän asiasta on julkisuudessa keskusteltu. Ehkä kysymykset viranomaisten toimivaltuuksista tai kansalaisten perusoikeuksista koetaan liian mutkikkaiksi ja teoreettisiksi. Lisäksi tässäkin heijastunee suomalaisten järkkymätön luottamus poliisiin ja oikeuslaitokseen.

Edellistä huomattavasti pienempi mutta viime aikoina paljon julkista keskustelua herättänyt uudistus on koskenut sakon muuntorangaistuksen käyttöä. Järjestelmää muutettiin vuosina 2007 ja 2008 niin, että poliisin varattomille henkilöille kirjoittamia rangaistusmääräyssakkoja ei enää voida muuntaa vankeudeksi. Erityisesti vähittäiskaupan järjestöt ovat olleet uudistuksesta huolissaan ja esittäneet, että uudistuksen seurauksena myymälävarkauksista aiheutuneet kustannukset olisivat huomasti kasvaneet. Ajatuksena on ollut, että vankeusrangaistukseen liittyvän pelotevaikutuksen poistaminen lisää varastelunhalua. Tämähän on sinänsä tuttu ajatus rangaistusten yleisestäävyydestä: rangaistuksia tarvitaan, jotta ihmiset pysyisivät kaidalla tiellä. Tämän lehden sivuilla **Ville Hinkkanen** kuitenkin osoittaa, että tosiasiat eivät tue kaupan huolta: varattomien tekemät näpistykset ovat viime vuosina itse asiassa vähentyneet, samoin kaupan kokonaishävikin osuus myynnistä on laskenut. Tässä valossa uudistus näyttää saavuttaneen tavoitteensa vähentäessään osaltaan vankilukua ja siten vankeinhoidon kustannuksia. Samalla tulos haastaa kiinnostavalla tavalla oletuksen vankeusrangaistuksen kaikenkattavasta pelotevaikutuksesta.

Miksi sakon muuntorangaistusta koskeva uudistus herättää helpommin julkista keskustelua kuin esitutkintalain uudistus? Ehkä siksi, että siinä on kysymys varsin konkreettisesta yksittäisestä muutoksesta, joka haastaa rangaistuskeskeisen kriminaalipolitiikkamme perusoletuksia. On hyvä, että tällaisia rohkeita uudistuksia tehdään ja että niitä arvioidaan ja niistä keskustellaan. Keskustelu jatkuu.

Sovittelulle itsenäisempi asema rikosprosessissa

Sovittelun kehittäjä ja tutkija Juhani Iivari arvioi viisi vuotta sitten voimaan tulleen sovittelulain tavoitteiden toteutuneen hyvin mutta kehittämistarpeitakin on. Erityisen pulmallinen kysymys on viranomaisten suhtautuminen lähisuhdeväkivallan sovitteluun, sillä lain erilainen soveltaminen voi aiheuttaa yhdenvertaisuusongelmia.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta marraskuussa eläkkeelle jäänyt tutkuspäällikkö Juhani Iivari on ollut kehittämässä sovittelua lähes koko työuransa. Sovittelutoiminta käynnistyi Vantaalla vuonna 1983 ja ensimmäinen rikossovittelun kehittäjäryhmä perustettiin sosiaali- ja terveysministeriöön vuonna 1984. Siitä lähtien Iivari uskoo olleensa mukana kaikissa mahdollisissa työryhmissä ja ”lähetystöissä” eläkepäiviinsä asti. Yksi tärkeimmistä tehtävistä tuli eteen vuonna 2000, kun häntä pyydettiin valtioneuvoston selvityshenkilönä laatimaan ehdotus rikos- ja riita-asioiden sovittelun järjes-

tämisestä valtakunnallisesti.

Kesti kuitenkin vielä viisi vuotta ennen kuin sovittelun valtakunnallistamiseen saatiin resurssit valtion budjettiin ja laki voimaan 2006. Tätä edelsivät sovitteluaktiivien monet tapaamiset eri ministerien ja kansanedustajien kanssa ja mm. kirje valtiosihteerin **Raimo Sailakselle** keväällä 2005. Sovittelulain tarvetta perusteltiin näissä yhteydenotoissa kansalaisten yhdenvertaisella kohtelulla, sovittelusta saaduilla hyvillä kokemuksilla, oikeusjärjestelmän säästöillä ja toimivaksi osoittautuneella viranomaisyhteistyöllä.

Nykyään valtio korvaa sovittelutoiminnan kustannukset ja aluehallintovirastot vastaa-

vat toiminnan järjestämisestä. Sovittelun ylin valvoja on sosiaali- ja terveysministeriö ja sovittelun valtakunnallises- ta kehittämistyön koordinaatiosta vastaa Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Sovittelupalvelua tuottavat kunnat, järjestöt ja yksityiset tuottajat. Käytännössä sitä tekevät pääasiassa vapaaehtoiset sovittelijat, toisin kuin monessa muussa maassa. Suomessa on erikoista myös se, että sovittelu on järjestetty sosiaali- ja terveysministeriön eikä oikeusministeriön toimialalle. Iivarin mukaan tärkeimmät syyt tähän ovat lastensuojelu (sovittelussa jopa 15 % on alle 15-vuotiaita) ja se, että sovittelu ei ole meillä ri-

kosoikeudellinen seuraamus. Lisäksi sovittelu on aikoinaan käynnistynyt kuntien sosiaalilautakuntien toimintana. Iivari ei näe näillä perusteilla tarpeelliseksi muuttaa tätä asetelmaa myöskään jatkossa.

LAKI LISÄNNYT SOVITTELUA NOPEASTI

Jo muutama vuosi sovittelulain voimaan tulon jälkeen saavutettiin valmistelussa asetettu määrätavoite, 12 000 tapausta vuodessa. Sovittelutavista rikoksista lähes puolet on väkivaltarikoksia: tavallinen pahoinpitely on päärikkos, sekä lieviä että varsinkin törkeitä pahoinpitelyjä on vähän. Lähes joka kymmenes sovittelutapaus koskee

Juhani Iivari näkee tärkeäksi saada sovittelun hyvät onnistumisluvut jollain keinoin suuren yleisön tietoisuuteen. Virkakunnassa sovittelu on jo lyönyt hyvin läpi, mutta kansalaiset eivät tunne sovittelun sisältöä ja etuja.

lähisuhdeväkivaltaa. Vahingontekoja on neljännes, erityyppisiä varkausrikoksia viidennes ja lisäksi on sovittelu mm. kotirauhan häirintää, kunnianloukkauksia ja jonkin verran riita-asioita.

Juhani Iivarin mukaan sovittelu kohtaa nimenomaan tavallisen rikollisuuden, ja näin pitää ollakin. Sovittelun menetelmien onnistumista korjaamaan juuri tämänkaltaisten rikosten aiheuttamia haittoja ja estämään niiden toistumista.

Puolitoista vuotta sovittelulain voimaantumisen jälkeen käynnistyi arviointitutkimus (*Oikeutta oikeuden varjossa*, Iivari 2010), johon haastatettiin sekä sovittelun uusien että vanhojen toimialueiden poliisija syyttäväviranomaisia ja sovittelutoimistojen johtajia sekä toteutettiin asiakaskysely.

– Sovittelulain voimaantumisen merkitys poliiseille ja syyttäjille on haastattelujen

perusteella suuri. Nyt on perusta, johon tukeutua päätöksenteossa. Merkityksestä kertoo sekin, että tapausmäärät ovat kasvaneet valtavasti. Laki toi sovitteluun enemmän aikuisten tekemiä ja vakavampia rikoksia. Yleisesti ottaen koettiin lain muuttaneen asenteita myönteisemmäksi, resursseja tulleen enemmän, viranomaisten yhteistyön tiivistyneen ja koulutuksen lisääntyneen, Iivari kertoo.

– Koulutuksen lisääminen on kuitenkin edelleen viranomaisyhteistyössä tärkein kehittämiskohde. Moni poliisi ja syyttäjä toivoi pääsevänsä seuraamaan sovitteluistuntoa ymmärtääkseen, miten prosessi käytännössä toimii. Tässä voidaan käyttää apuna opetusvideoita ja harjoituksia. Ainakin uusien tutkintajohtajien koulutukseen sovittelun sisällön opetus pitäisi

saada mukaan systemaattisemmin, samoin sovittelujuttuja hoitavien syyttäjien. Poliiseja ja syyttäjiä kiinnostivat myös maahanmuuttajasovittelut, jotta he ymmärtäisivät oikein maahanmuuttajien omia käytäntöjä, jotka poikkeavat suomalaisista monessa suhteessa.

LÄHISUHDEVÄKIVALLAN SOVITTELU JAKAA

Juhani Iivari kertoo, että haastattelussa tuli esille hyvinkin myönteinen suhtautuminen nuorten juttujen ja lievien rikosten sovitteluun – muutoin kuin lähisuhdeväkivallan osalta. Monet poliisit ja syyttäjät suhtautuivat lähisuhdeväkivallan sovitteluun hyvin kriittisesti. Toisaalta joukossa oli myös siihen varsin myönteisesti suhtautuvia, jotka luottivat vahvasti koulutettuihin sovittelijoihin. Kolmas ryhmä oli tarkkaan harkitsijoita. Saman-

laiset ryhmät tulivat esiin myös **Samboun ja Uotilan** tutkimuksessa, jossa selvitettiin syyttäjien suhtautumista lähisuhdeväkivallan sovitteluun.

– Haastattelussa tuli esiin sovittelulain muutostarpeita, jotka liittyivät lähisuhdeväkivaltaan. Lainkohta siitä, että toistuvaa väkivaltaa ei saa lähettää sovitteluun, hämmensi sekä poliiseja että syyttäjiä. Kysyttiin, onko esimerkiksi varsin satunnaisesti 30 vuoden aikana tapahtunut tai 25 vuotta edellisestä tapahtunut tai peräkkäisinä päivinä tapahtunut väkivalta toistuvaa. Tämä lainkohta jää jokaisen poliisin omaksi tulokinnaksi, ja siihen kaivattiin täsmennystä. Toinen kysymys oli se, onko perusteltua, että vain poliisi ja syyttäjä voi lähettää näitä tapauksia sovitteluun. Esimerkiksi sovittelutoimiston johtajalle tai perheen pitkään tunteneelle sosiaalityöntekijälle kaivattiin itsenäistä päätösvaltaa.

Uuden näkökulman tähän keskusteluun on sittemmin tuonut lievien pahoinpitelyjen tuleminen virallisen syytteen alaiseksi lähisuhdeväkivallasta ja työpaikkaväkivaltatapauksissa. Juhani Iivari pitää tätä lakiuudistusta ongelmallisena yhdenvertaisuuden kannalta, sillä osaa lievistä pahoinpitelyistä käsitellään nyt eri tavoin. Erityisen huolissaan hän on kuitenkin siitä, jos näissä tapauksissa käytetään hyväksi rangaistusmääräysmenettelyä poliisien ja syyttäjien suuren työmäärän vuoksi.

– Mielestäni on ongelma, jos lähisuhdeväkivallasta lätkäistään sakko eikä osapuolille tarjota muuta apua. Seuraamuksen tämänkaltaisen määrittely ei auta näiden ihmisten ongelmien käsitteilyä. Sekin herättää huomiota, ettei laissa eikä sen esitöissä →

→ ole mainittu lähisuhdeväkivallan sovittelua. Vielä ei tiedetä, että johtaako lainmuutos lähisuhdeväkivallan sovittelun lisääntymiseen vai vähentymiseen. Mutta olen kuullut toisen käden kommentteja, että joillakin paikkakunnilla näitä tapauksia on kyllä lähettetty sovitteluun.

MUITAKIN TÄSMENNYKSIÄ LAKIIN ESITETTIIN

Arviointitutkimukseen haastateltuja puhutti myös kirjallinen menettely, ja tässäkin toivottiin lain selkeyttämistä.

– Usein samat jutut voidaan lähettää joko kirjalliseen menettelyyn tai sovitteluun, ja monet syyttäjät sanoivat joutuvansa miettimään tätä tarkkaan. Joidenkin syyttäjien puolestaan epäiltiin lähettävän kaikki jutut suoraan kirjalliseen menettelyyn ja ”putsaavan näin pöydän.” Jotkut ehdottivat, että sovittelun merkitystä voitaisiin täsmentää ns. nopeutetun käsittelyn menettelyinä, jolloin sovittelu saavuttaisi entistä itsenäisemmän aseman rikosprosessissa, livari kertoo.

– Sovittelujohtajat tuottivat lapsen näkökulman. Lakivaliokunnan mietinnöissä edellytetään molempien huoltajien suostumusta, jotta alaikäinen lapsi voi osallistua sovitteluun. Kummankin huoltajan suostumuksen saaminen on ollut joskus ongelma avioerotilanteissa, ja tämä pitäisi korjata.

Asiakaskyselyn vastauksen myönteisyydestä Juhani livari oli yllätynyt, erityisesti lähisuhdeväkivallan takia sovitteluiden. Kyselyn mukaan sovittelun keskeiset tavoitteet ovat hyvin toteutuneet. Vapaamuotoisissa vastauksissa esiintyi kuitenkin myös kehittämissuhteita ja jopa ankaraa kritiikkiä: arvosteltiin

mm. sovittelijan käyttäytymistä puolueellisuudesta, häntäilystä, kiireestä, vain toisen osapuolen tukemisesta ja kiireestä rahallisen korvauksen sopimiseen. livari painottaa, että sovittelun toimijoiden pitää käydä tämä kritiikki perusteellisesti läpi kehittämissuhteissa.

SOVITTELUUN TARVIKSI RESURSSIJA

Aktiivisia vapaaehtoisia sovittelijoita on nykyään 1360. Sovittelijat ovat enimmäkseen keski-ikäistä väkeä, sekä nuoria että vanhoja on vähän, ja naisia on enemmistö. He ovat työssä käyvää keskiluokkaa; joukossa on paljon toimistotyöntekijöitä, jonkin verran sosiaalityöntekijöitä, sairaanhoitajia ja poliiseja. Juhani livari luonnehtii sovittelijoita hyvin sosiaalisiksi, auttavaisiksi ja positiivisiksi ihmisiksi.

– Jos sovittelu on kovin voimakkaasti vain vapaaehtoisuuspohjalla ja jos tapauksia alkaa tulla rajusti lisää, toimistot voivat tukehtua. Sovittelun ohjaajat ja sovittelutoimiston johtajat ovat jo joutuneet sovitteluun itse, sillä vapaaehtoiset voivat ottaa vain tietyn määrän juttuja. Se on kuvaus resurssipulasta, hän toteaa.

Sovittelijoiden määrä on ollut pitkään samalla tasolla, toimistoihin palkattujen sovittelun ohjaajien määrä on jopa laskenut parissa vuodessa mutta tapausmäärät ovat koko ajan kasvaneet. Erityisen tärkeää on palkata lisää ammatillista henkilöstöä sovittelutoimistoihin. Myös sovittelijoiden koulutukseen ja muuhun tukemiseen tarvitaan resursseja. livari arvioi, että resurssipulaa auttaa jonkin verran tänä vuonna voimaan tullut lainmuutos rahanjaosta. Nyt määrärahat

voidaan jakaa entistä joustavammin tarpeen mukaan toimialueiden kesken.

livari on pari kertaa ehdottanut, että Suomessakin voitaisiin mennä lähisuhdeväkivallan sovittelussa Itävallan tapaan siihen, että sovittelijat olisivat ammattikoulutettuja, lähinnä sosiaalityöntekijöitä ja terapiatyöntekijöitä. Lähisuhdeväkivallan sovittelun koulutuksen kokemusten perusteella hän on kuitenkin vähän muuttanut näkemystään.

– Sovittelijoissa on monella tapaa pätevää väkeä ja kun heitä koulutetaan, osaaminen on varmasti hyvällä tasolla. Mutta ei minua häittäisi sekään, että mukaan tulisi enemmän ammatti-ihmisiä. Nythän joissakin toimistoissa on jo sovittelija-sosiaalityöntekijöitä.

SOVITTELU KRIMINAALIPOLITIIKAN YTIMEEN

Sovittelun arka kohta on sen hyväksyttävyyden suuren yleisön silmissä. Tämän parantamista on pohdittu paljon euroopalaisellakin tasolla.

– Sovitteluinstanssi on luottamuksellinen, eikä yleisö voi sitä seurata. Jotta sovittelu olisi yleisön silmissä legitimiä, sen pitäisi olla jollain tavoin julkista ja läpinäkyvää. Tähän on keksitty vain huonoja keinoja. On esimerkiksi ehdotettu, että sovittelussa syntyneistä sopimuksista pitäisi kertoa paikallislehdissä. Tai ymmärrys ehkä lisääntyisi, jos sovittelijoiden ja vaikkapa julkisuudesta tuttujen ihmisten sovittelukokemuksista olisi enemmän lehti- ja radiojuttuja, mutta eihän mediaa voi pakottaa tällaiseen. Tietenkin myös sovittelijat itse voivat vaikuttaa lähipiirissään ja kertoa työstään, livari pohtii.

Hän näkee rikossovittelun kehittämisen lopputavoit-

teeksi sellaisen integroidun järjestelmän, jossa tavantomaisten rikosten tuomioistuinkäsittelyssä asiat ratkaistaan pääasiassa sovittelun menettelyin. Vain niissä tapauksissa, joissa osapuolet kiistävät teon, mitätöivät sitä tai teko on niin vakava, että se vaatii ehdottoman vankeusrangaistuksen yhteiskunnan turvallisuuden vuoksi, käräjäoikeus toimisi *ultima ratio*-na, viimeisenä keinona. Koko oikeusjärjestelmä muuttuisi hänen visiossaan vähitellen restoratiivisen oikeuden järjestelmäksi, konkreettisesti korjaavan oikeuden järjestelmäksi, joka katsoisi ihmisten tulevaisuuteen eikä ainoastaan menneisyyteen.

– Kriminaalipolitiikalle sovittelun suurin anti onkin se, että se katsoo tulevaisuuteen, auttaa molempia osapuolia ja on huolissaan siitä, miten ihmiset selviytyvät jatkossa.

Juhani livari toimii vielä eläkkeelläkin sovittelun parissa. Hän on konsulttina kaksivuotisessa EU-hankkeessa, jossa on mukana Itävalta, Hollanti, Belgia ja Suomi. Siinä tutkitaan sovittelussa mukana olleiden rikosten uhrien kokemuksia sovittelijoiden osaavuudesta, viranomaisista ja tuomioistuinkäsittelystä. Parhailaan haetaan jokaisesta maasta rikostyyppin, iän ja sukupuolen mukaan 80 uhrin, joiden haastattelut toteutetaan syksyllä. Tuloksia tutkimuksesta on odotettavissa vuoden päästä. Lisäksi hän on käynyt luennoimassa lähisuhdeväkivallan sovittelun uusilla peruskursseilla. ■

Eduskunta edellytti, että hallitus selvittää, tulisiko nykyisten salaisten pakkokeinojen (mm. telekuuntelun ja -valvonnan) käytön valvontajärjestelmän lisäksi perustaa asiantuntijaelin, joka valvoisi esitutkintaviranomaisten toimintaa ja pakkokeinojen käyttöä.

■ J A N N E K A N E R V A

Esitutkinta- ja pakkokeino- lainsäädäntö uudistuu

Edellinen eduskunta hyväksyi viimeisenä istuntopäivänään 15.3.2011 uuden esitutkintalain ja uuden pakkokeinolain lakivaliokunnan ehdottamin muutoksin. Samassa yhteydessä hyväksyttiin uusi poliisilaki, joka salaista tiedonhankintaa koskevilta osiltaan liittyy uuteen pakkokeinolakiin. Lakeja ei ole vielä vahvistettu, mutta niiden arvioidaan tulevan voimaan vuoden 2014 alussa.

Voimassa olevia esitutkintalakia (449/1987) ja pakkokeinolakia (450/1987) on runsaasti muutettu ja täydennet-

ty. Osittaisuudistusten vuoksi lainsäädännöstä on muodostunut osin sekava ja vaikeasti hallittava kokonaisuus. Tämä koskee erityisesti salaisia

pakkokeinoja ja poliisin tiedonhankintaa, joita koskevissa säännöksissä on runsaasti epäyhtenäisyyttä ja perusteettomia eroja.

Nykyinen lainsäädäntö on paikoin osoittautunut aukolliseksi ja tulkinnanvaraiseksi. Uudistuksen eräänä kantavana ajatuksena on ollut vi- →

Uudessa esitutkintalaissa esitutkintaperiaatteet ja esitutkintaan osallistuvien oikeudet ovat nykyistä täydellisemmin säänneltyjä.

→ ranomaisten toimivaltuuksien kattava ja täsmällinen sääntely. Tämä liittyy perustuslain 2 §:n 3 momenttiin, jonka mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia.

Uuden sääntelyn taustalla on myös se, että perus- ja ihmisoikeusnäkökulma on korostunut Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukseen liittymisen (1990) ja vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen myötä, mikä on antanut aiheita kiinnittää huomiota erityisesti henkilökohtaiseen vapautteen ja koskemattomuuteen, oikeuteen oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, luotamuksellisen viestin suojaan ja yksityiselämän suojaan.

Nykyisessä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa (575/1988) säädetään lukuisista asioista, joista pitää säätää laissa, koska ne vaikuttavat yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteisiin. Uudistuksessa merkittävä osa asetuksen säännöksistä siirrettiinkin osittain muutettuina uuteen esitutkintalakiin.

Perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisen lisäksi kysymys on rikostorjunnan tehokkuuden turvaamisesta. Rikoksia selvittävillä viranomaisilla on oltava riittävät toimivaltuudet, joilla kyetään vastaamaan tämän päivän, erityisesti vakavan järjestäytyneen rikollisuuden, asettamiin haasteisiin.

Uudistuksessa on tarkasteltu teknistä kehitystä sekä

siihen liittyviä rikosten teko- tapoja ja sen mahdollistamia rikosten selvittämiskeinoja. Myös lainsäädäntöteknisiä muutostarpeita ilmeni. Monimutkaiset ja vanhahtavat ilmaisut oli ajanmukaistettava. Lainsäädännön havainnollisuutta lisättiin otsikoimalla uuden esitutkintalain pykälät ja jakamalla ne lukuihin.

NOPEATAHTINEN UUDISTUS

Asian laajuudesta ja lukuisista vaikeista kysymyksistä huolimatta uudistus eteni nopeasti. Oikeusministeriö ja sisäasiainministeriö asettivat maaliskuussa 2007 toimikunnan, joka luovutti 1 000-sivuisen mietintönsä touku- kuussa 2009 (OM:n komiteamietintö 2009:2). Laaja lausuntokierros oli käynnissä syksyyn 2009 asti (lausuntotiivistelmä SM:n julkaisuja 34/2009).

Oikeusministeriö ja sisäasiainministeriö asettivat syyskuussa 2009 ohjausryhmän jatkovalmistelua varten. Ohjausryhmän toimeksianton mukaisesti työstettiin kahta hallituksen esitystä, joista toinen rakentuu esitutkintalain ja pakkokeinolain ympärille (HE 222/2010 vp; oikeusministeriön esittelyvastuu) ja toinen poliisilain ympärille (HE 224/2010 vp; sisäasiainministeriön esittelyvastuu). Yhteensä 950 sivua sisältävät hallituksen esitykset annettiin lokakuussa 2010.

Hankkeen laajuuden ja tiukan aikataulun vuoksi

eräät aihepiirit jouduttiin jättämään vähälle tarkastelulle tai kokonaan ulkopuolelle. Esimerkkeinä voidaan mainita asiakirjojen julkisuuteen ja salassapitovelvollisuuteen liittyvät kysymykset sekä kansainvälinen oikeus- ja virka-apu ja ulkomaisten virkamiesten toimivaltuudet. Lausuntopalautteen ja asioiden keskeneräisyyden vuoksi hallituksen esityksiin ei otettu toimikunnan ehdotuksia, jotka koskivat ankarasta vastuusta lähtevä vahingonkorvaussäännöksiä sekä lähdesuojan murtamista esitutkinnassa salassapitovelvollisuuden rikkomisrikosta tutkittaessa.

Huolimatta esitysten myöhäisestä antamisajankohdasta ne saatiin käsiteltyä eduskunnassa perusteellisesti. Hallintovaliokunta (HaVL 50/2010 vp) ja perustuslakivaliokunta (PeVL 66/2010 vp) antoivat esitutkinta- ja pakkokeinoesityksestä lausunnon lakivaliokunnalle, jonka mietintö on laaja (LaVM 44/2010 vp).

ESITUTKINTALAIN KESKEISIÄ UUDISTUKSIA

Uuden esitutkintalain kuten uuden pakkokeinolainkin perusta on nykyisessä laissa. Muutoksia on kuitenkin paljon ja seuraavassa voidaan tuoda esiin vain joitakin.

Uudessa esitutkintalaissa esitutkintamenettelyä säännellään nykyistä tarkemmin. Tämä koskee esimerkiksi esitutkintatoimenpiteiden siirtämistä ja esitutkinnan kes-

keyttämistä.

Myös esitutkintaperiaatteet ja esitutkintaan osallistuvien oikeudet ovat nykyistä täydellisemmin säänneltyjä. Lakiin otettiin uusina periaatteina rikoksesta epäillyn oikeus olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään, ja suhteellisuusperiaate. Oikeutta käyttää avustajaa korostetaan monin tavoin. Esitutkintaviranomaiselle asetetaan muun ohessa velvollisuus huolehtia siitä, että asianosaisten oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa tosiasiallisesti toteutuu (esimerkiksi kuulustelun ajankohdan järjestäminen). Lakiin otetaan myös tarkat säännökset esitutkinnassa käytettävästä kielestä ja asiakirjojen kääntämisestä.

Uudessa esitutkintalaissa korostetaan esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyötä loppulautsuntomenettely mukaan lukien. Hankkeen eri vaiheissa käytiin paljon keskustelua siitä, pitäisikö syyttäjistä tehdä tutkinnanjohtaja, kuten asiantuntijain monissa valtioissa on. Parhaaseen lopputulokseen katsottiin kuitenkin päästävän esitutkintayhteistyötä koskevien säännösten kehittämisellä.

Useilla uuden lain säännöksillä kiinnitetään huomiota rikoksen uhriin ja lasten tukemiseen esitutkinnassa. Esimerkiksi muidenkin asianosaisten tukevien henkilöiden kuin avustajan ja määrätyn tukihenkilön sallitaan tietyn

Uudessa pakkokeinolaissa säädetään uusista salaisista pakkokeinoista, osittain kysymys on nykyisen tilanteen lainsäädännöllisestä selkeyttämisestä.

edellytyksin osallistua kuulusteluun. Uusilla säännöksillä myös edistetään kuulustelutilaisuuden tallentamista ääni- ja kuvatallenteeseen ja loppulausuntomenettelyn käyttämistä.

PAKKOKEINOLAIN UUDISTUKSIA

Uudessa pakkokeinolaissa todetaan keskeisimmät pakkokeinojen käytössä sovellettavat periaatteet (suhteellisuusperiaate, vähimmän haitan periaate ja hienotunteisuusperiaate), muuten sovelletaan nykyiseen tapaan esitutkintalain periaatesäännöksiä. Laissa lisätään toimenpiteiden kohteena olevien henkilöiden mahdollisuuksia saattaa toimenpiteen käyttö ja pakkokeinon voimassaolo tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Uudessa laissa vapautensa menettäneen oikeusturvaa parannetaan täydentämällä omaan lukuunsa sijoitettavia yhteydenpidon rajoittamista koskevia säännöksiä. Rikosprosessuaalisia turvaamistoimia koskevia säännöksiä selkeytetään siten, että luovutaan hukkaamiskiellostä. Ainoaksi tällaiseksi turvaamistoimeksi jää vakuustakavarikko, joka voi kuitenkin sisältää nykyisin hukkaamiskieltoon sisältyviä toimenpiteitä.

Asiakirjan jäljentäminen säännellään takavarikkoon rinnastettavana toimenpiteenä. Merkittävä etsintää koskevien säännösten muutos liittyy erityisesti kotietsinnästä säätämiseen. Kun etsintä koh-

distuu paikkaan, josta voi löytyä tietyn salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvaa tietoa (esimerkiksi asianajotoimistot, lääkärin vastaanotot ja lehtien toimistusten tilat), tuomioistuimien lähtökohtaisesti päättää etsinnästä ja etsintään osallistuu etsintävaltuutettu.

Eduskuntakäsittelyn aikana lakiin lisättiin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kahden ratkaisun vuoksi pykälä, jonka mukaan kotietsintä voidaan sen toimitamisen jälkeen saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Tämä mahdollisuus koskee niin kotietsinnän edellytysten kuin kotietsintämenettelyn laillisuuden tutkimista.

Uudessa laissa ovat myös säännökset teknisen laitteen tietosisältöön kohdistuvasta laite-etsinnästä, joka voidaan toimittaa myös etäetsintänä eli käyttämättä etsinnän kohteena olevan henkilön luona tai hallussa olevaa laitetta. Tällöinkään kysymyksessä ei ole kuitenkaan salainen etsintä.

Uudessa pakkokeinolaissa säädetään uusista salaisista pakkokeinoista, osittain kysymys on nykyisen tilanteen lainsäädännöllisestä selkeyttämisestä. Uusia keinoja ovat tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta, suunnitelmallinen tarkkailu, peitelty tiedonhankinta, henkilön tekninen seuranta, tekninen lait tarkkailu, tietolähteen ohjattu käyttö ja valvottu läpilyönti. Peitetoimintaa säännellään

nykyistä tarkemmin ja peitetoiminnassa sallitaan tietyn tiukoin edellytyksin osallistuminen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan. Uusien säännösten mukaan tuomioistuimien osallistuu peitetoiminnan käyttämistä koskevaan päätöksentekoon. Uudessa laissa ovat myös säännökset ns. ylimääräisen tiedon käyttämisestä.

LAKIEN VOIMAANTULOON VALMISTAUTUMINEN

Lakeja ei ole vielä vahvistettu, mutta niiden arvioidaan tulevan voimaan vuoden 2014 alussa. Tämä johtuu poliisin, syyttäjien ja tuomioistuimien tietojärjestelmänsä (VITJA) valmistusaikataulusta. Kotietsinnän jälkikäteistä saattamista tuomioistuimeen koskeva muutos otettiin jo nykyiseen pakkokeinolakiin, ja tämä muutos on tarkoitus saattaa voimaan mahdollisimman pian.

Esitysten eduskuntakäsittelyn yhteydessä sekä lakivaliokunta (HE 222/2010 vp) että hallintovaliokunta (HE 224/2010 vp) korostivat sitä, että henkilöresurssien riittävyyden on kiinnitettävä huomiota. Lainsäädäntömuutokset myös edellyttävät laajaa koulutusta. Lisäksi asetusten valmistelu on edessä.

Eduskunta antoi lakien hyväksymisen yhteydessä kaksi lausumaa. Ensimmäinen eduskunta edellyttää, että hallitus selvittää, tulisiko nykyisten salaisten pakkokeinojen käyt-

töä koskevan valvontajärjestelmän lisäksi perustaa asiantuntijoista koostuva elin, joka valvoisi esitutkintaviranomaisten toimintaa ja pakkokeinojen käyttöä. Lisäksi eduskunta edellyttää, että hallitus selvittää ja harkitsee, tulisiko salaisia tiedonhankintakeinoja koskeva ratkaisu toimitusvalta osoittaa tuomioistuimien toimivaltaan. Viimeksi mainitun osalta on todettava, että merkittävä osa nykyisistä salaisista pakkokeinoista jo kuuluu ja uusista pakkokeinoista tulee kuulumaan tuomioistuimen päätösvaltaan. ■

Kirjoittaja on lainsäädäntöneuvos oikeusministeriössä.

Uudistus poliisin näkökulmasta

Esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilakien uudistus koskettaa poliisitoiminnan kaikkia osa-alueita, erityisesti rikostorjuntaa

Toinen tämän artikkelin kirjoittajista toimi poliisin edustajana esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilain uudistusta valmistelleessa toimikunnassa. Työ oli mielenkiintoista, ja sen aikana käytiin hyvää sekä rakentavaa keskustelua. Kaiken kaikkiaan urakka oli kuitenkin haastava, eikä toimikunta päässyt kaikissa kysymyksissä yksimielisyyteen. Poliisi jättikin mietinnöstä sisällöltään varsin laajan eriävän mielipiteen. Valtaosa siinä esiin nostetuista asioista korjautui lakien jatkovalmistelussa.

On erittäin hyvä, että uudet lait ehdittiin hyväksyä eduskunnassa. Tämänhetkisen tiedon mukaan lakien on määrä tulla voimaan 1.1.2014 alkaen. Voimaantuloajankohdan taustalla on mittava poliisi-asiain tietojärjestelmän kokonaisuudistus eli niin kutsuttu Vitja-hanke. Jos uudet lait tulisivat voimaan nopeammassa aikataulussa, se edellyttäisi poliisin nykyiseen tietojärjestelmään työmäärältään mittavia ja kustannuksiltaan huomattavia muutostöitä, jotka uudistuksen myötä jäisivät tarpeettomiksi. Näin ollen oli tarkoituksenmukainen ratkaisu siirtää lakien voimaantulo tietojärjestelmän kokonaisuudistuksen valmistumisajankohtaan.

Lakiuudistus koskettaa kaikkia poliisi-

toiminnan osa-alueita, erityisesti rikostorjuntaa, mutta myös valvonta- ja hälytystoiminta- sekä lupahallintosektoria. Lakien viivästetty voimaantulo on hyvä asia myös koulutusnäkökulmasta, sillä yli kymmenen tuhannen poliisihallinnon työntekijän kouluttaminen on varsin mittava tehtävä.

Lakien systematiikka selkeytyy uudistuksen myötä jonkin verran, vaikka jatkossakin esimerkiksi rikoksen paljastamiseksi ja ennaltaehkäisemiseksi tehtävät toimenpiteet on säännelty eri laissa kuin rikoksen selvittämiseksi tapahtuvat toimet. Toisaalta voidaan pohtia, onko näin laaja ja kattava toiminnan sääntely edes mahdollista kirjoittaa kovin yksiselitteiseen muotoon.

MUUTOKSET VAIKUTTAVAT TYÖMÄÄRÄÄN

Lakimuutosten myötä poliisille ei ole tulossa merkittävästi uusia toimivaltuuksia. Eräs tervetullut uudistus on kuitenkin mahdollisuus peitet toimintaan verkkoympäristössä. Nykytilanne ei tältä osin ole tyydyttävä, sillä poliisin on esiinnyttävä verkkokeskusteluissa omalla nimellä, vaikka kansalaiset toimivat verkossa usein nimimerkin takana. Nyt poliisi

pääsee samalle viivalle kansalaisten kanssa voidessaan osallistua verkkokeskusteluihin myös nimimerkkiä käyttäen.

Muutosäännösten määrä ja sitä kautta poliisin työn määrä tutkinnassa lisääntyy uudistuksen myötä. Vaikka rikostorjunnan tulokset eivät ole kansainvälisesti täysin vertailukelpoisia, tilanne on tois-taiseksi osoittautunut Suomessa huomattavasti keskimääräistä paremmaksi. Joka toinen rikos pystytään selvittämään, vaikka poliisin resurssit Suomessa ovat eurooppalaisittain verrattuna kaikista niukimmat. Eurooppalaisen keskiarvon mukaan 350 kansalaista kohden on yksi poliisi, kun taas Suomessa vastaava luku on noin 650 kansalaista yhtä poliisimiestä kohden. Huomionarvoista on, että elleivät poliisin resurssit tulevaisuudessa parane, rikosten tutkinta-ajat pitenevät ja tulokset heikentyvät uusien muutosäännösten aiheuttaman ylimääräisen työn vuoksi.

POLIISIN JA SYYTTÄJÄN YHTEISTYÖN TOIMITTAVA

Uudessa esitutkintalaissa painotetaan poliisin ja syyttäjän välistä yhteistyötä. Tämä vastaa hyvin sitä kehitystyötä, mitä poliisi ja syyttäjälaitos ovat tehneet jo

Muutamista epäkohdista huolimatta kyseessä on poliisin näkökulmasta hyvä ja tervetullut uudistus, ja on toivottavaa, että näillä säännöksillä voidaan toimia pitkään.

usean vuoden ajan. Erityisesti laajoissa ja vaikeissa rikostapauksissa on hyvä asia, että syyttäjä on mukana suunnittelemassa tutkintaa, ottamassa kantaa ns. kovien pakkokeinojen käyttöön sekä valmistelussa loppulauseunomenettelyä. Näin menetellen voidaan varmistaa, että esitutkinnassa huomio kiinnittyy syyttäjän haluamiin seikkoihin ja toisaalta vältetään ylimääräistä työtä. Edelleen yhteistyötä haittaavana yksittäisenä tekijänä voidaan mainita eduskunnan päätös olla hyväksymättä syyttäjille ehdotettua vastaavalaista vaitiolo-oikeutta kuin poliisilla tällä hetkellä on. Tämä tulee todennäköisesti vaikuttamaan poliisin ja syyttäjän väliseen tiedonvaihtoon erityisesti vakavissa jutuissa siten, ettei syyttäjä halua kaikkia tietoja tai vastaavasti poliisi ei tietolähteiden turvallisuuden vaarantumisen vuoksi voi niitä kertoa.

Uudistuksessa säilytettiin nykyinen esitutkintajärjestelmä, jossa poliisi johtaa esitutkintaa. Tulosten valossa tämä onkin osoittautunut toimivaksi ja tehokkaaksi ratkaisuksi. Järjestelmä on selkeä mm. sen vuoksi, että tutkintaa johtavalla poliisilla on samalla mahdollisuus vaikuttaa käytössä oleviin resursseihin esimerkiksi ylitöiden ym. ylimääräisten kustannusten osalta. Selkeä vastuunjako mahdollistaa myös syyttäjän objektiivisen syyteharkinnan. Suomen esitutkintajärjestelmä onkin tulosten valossa osoittautunut kansainvälisesti vertailtuna yhdeksi tehokkaimmista.

Jatkossa tulee huolehtia siitä, että poliisin ja syyttäjän välinen yhteistyö toimii sujuvasti erityisesti laajoissa ja vaikeissa jutuissa. Siihen nähden on hieman ristiriitaista, että uuden esitutkintalain mukaan tutkinnanjohtajan on ilmoitusmenettelyn piiriin kuuluviissa asioissa rutiininomaisesti kuultava syyttäjää ennen esitutkinnan päättämistä niissäkin tapauksissa, joissa ei epäillä rikosta. Käytännössä poliisi ei siis voi päättää yksin-

kertaisiakaan asioita kuulematta ensin syyttäjän kantaa.

KESKUSTELTAVAA VIELÄ ON

Suurempi huoli lakiuudistuksen vaikutuksesta poliisityöhön liittyy järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan. Esimerkiksi uudessa poliisi- sekä pakkokeinolaissa edellytykset tiedonhankintakeinojen käyttämiseksi ovat kautta linjan tiukentuneet nykyiseen verrattuna. Myös tuomioistuimet kytetään nykyistä tiiviimmin mukaan pakkokeinopäätöksiin, mikä sinänsä on hyvä asia. Käytännössä on kuitenkin nähtävissä pyrkimys kaventaa lain soveltamisalaa nykyisestä, mikä vaikeuttaa erityisesti vakavimman rikollisuuden paljastamista.

Keskustelua aiheuttanee myös ylimääräisen tiedon käyttöä koskeva sääntely. Hallituksen esityksistä poiketen ylimääräisen tiedon käyttöedellytyksiä tiukennettiin merkittävästi eduskunnassa. Hallituksen esityksissä ehdotettiin pääsääntöksi, että ylimääräistä tietoa voitaisiin käyttää rikoksen selvittämisessä, jos tieto koskee sellaista rikosta, jonka estämisessä tai selvittämisessä olisi saatu käyttää kyseistä pakko- tai tiedonhankintakeinoja tai sellaisen rikoksen selvittämisessä, josta säädetty ankarin rangaistus on kaksi vuotta vankeutta taikka varkaus- ja kätkemisrikoksen selvittämisessä. Eduskunnassa tätä pääsääntöä muutettiin siten, ettei ylimääräistä tietoa saa käyttää lievempien rikosten selvittämisessä lainkaan. Lisäksi ylimääräisen tiedon käyttämisestä päättää aina tuomioistuin, kun kyseinen tieto on saatu pakko- tai tiedonhankintakeinolla, jonka käyttämisestä päättää tuomioistuin.

Poliisin voi olla melko vaikea selittää esimerkiksi varkausrikoksen uhrille, ettei vakavan rikoksen puhelinkuuntelussa saatua tietoa rikoksen tekijästä voida käyttää näyttönä oikeudessa. Rajaus ylimääräisen

tiedon käytöstä ulkopuolisen henkilön osalta olisi vielä jotenkin hyväksyttävissä, mutta on vaikea käsittää, miksei kuuntelussa saatua tietoa lievemmästä rikoksesta voida hyödyntää kohdehenkilön kertoessa omista tekemisistään.

Muutamista epäkohdista huolimatta kyseessä on poliisin näkökulmasta hyvä ja tervetullut uudistus, ja on toivottavaa, että näillä säännöksillä voidaan toimia pitkään. Poliisityön oikeusturvan toteutumisen kannalta on myönteistä, että viranomaisien toimivaltuuksista säännellessä jatkossa entistä täsmällisemmin ja kattavammin. Rikostorjunnan vaikuttavuuden kannalta tulisi jatkossa kuitenkin harkita, pitäisikö järjestäytyneen rikollisuuden ja terrorismin torjuntaa varten säätää oma erityislakinsa. Kyseisen lain soveltamisala voisi olla hyvinkin suppea, mutta toisaalta sen puitteissa voitaisiin poiketa esimerkiksi ilmoittamis- ja ylimääräisen tiedon käyttöä koskevista säännöksistä. Myös lainvalvontaviranomaisien oikeus antaa tietoja hallinto- ja lupaviranomaisille voisi tällöin olla normaalia laajempi, jotta puuttuminen järjestäytyneen rikollisuuden toimintaedellytyksiin voitaisiin huomioida kaikessa viranomaistoiminnassa. Luonnollisesti tämänkaltaiseen erityislakiin olisi luotava omat menetelmät rikoksesta epäiltyjen oikeusturvan varmistamiseksi. ■

Lardot on poliisijohtaja ja Reen poliisitarkastaja Poliisihallituksen rikostorjuntayksikössä.

Olennaiset uudistukset puolustuksen näkökulmasta

Esitutkintaa ei tehdä enää vain syyttäjän ja tuomioistuimen tarpeisiin

Uudessa esitutkintalaissa säädetäisiin esitutkintaperiaatteista pitkälti voimassa olevan lain mukaisesti. Lakiin otettaisiin uutena säännökset epäillyn oikeudesta olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen, suhteellisuusperiaatteesta ja edunvalvojan määräämisestä lapselle. Lisäksi oikeutta käyttää avustajaa esitutkinnassa ja esitutkinnassa käytettävää kieltä koskevia säännöksiä muutettaisiin ja täydennettäisiin.

Myötävaikuttamisen osalta keskeinen kysymys on oikeus pysyä vaiti. Hallituksen esitys ei anna vastausta siihen, saako poliisi painostaa epäiltyä luopumaan vaitiolo-oikeudesta siten, että vaitiolo-oikeuttaan käyttävää kuitenkin kuulustellaan tunti- ja päiväkaupalla ja pöytäkirjaan kirjataan kysymykset vailla vastausta.

Uudessa laissa esitutkintaviranomaiset ja virallinen syyttäjä velvoitettaisiin laadultaan tai laajuudeltaan sitä vaativissa asioissa tiiviiseen yhteistyöhön. Syyttäjän olisi tarvittavassa määrin osallistuttava esitutkintaan asian riittävän selvittämisen varmistamiseksi.

Hallituksen esityksessä ei enemmälti perustella sitä, miksi syyttäjä ei Suomessa johda esitutkintaa, kuten lähes kaikissa läntisissä maissa. Eräät asiantuntijat ovat puoltaneet siirtymistä syyttäjävetoisempaan esitutkintaan. Tätä puollettiin myös Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietinnössä.

ESITUTKINNAN TARKOITUS JA YLIMÄÄRÄISEN TIEDON KÄYTTÖ

Asiansaisten avustamisen kannalta merkittävä periaatteellinen muutos on esitutkinnan tarkoitusta koskeva säädös. Esitutkintalain 1 luvun 2 §:n mukaan esitutkinnassa asia on valmisteltava siten, että syyteharkinta ja asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti ja että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa tai asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä. Uutta on se, ettei esitutkintaa tehdä enää vain syyttäjän ja tuomioistuimen tarpeisiin.

Pääosin hallituksen esitys hyväksyttiin sellaisenaan. Perustuslakivaliokunta rajoitti ns. ylimääräisen tiedon käyttöä todisteena. Ylimääräisellä tiedolla tarkoitetaan telekuuntelulla, televalvonnalla, tukiasematietojen hankkimisella ja teknisellä tarkkailulla saatua tietoa, joka ei liity rikokseen tai koskee muuta rikosta kuin sitä, jota varten lupa tai päätös pakkokeinon käyttöön on annettu. Säännösehdotusta oli perustuslakivaliokunnan vaatimuksesta muutettava siten, että ylimääräisen tiedon käyttämisestä päättää tuomioistuin silloin, kun kyseessä oleva ylimääräinen tieto on saatu keinolla, jonka käyttämisestä päättää tuomioistuin. Lisäksi ylimääräistä tietoa saadaan käyttää vain sellaisten rikosten yhteydessä, johon kyseisen tiedon tuottaneen keinon

käyttämistä olisi voinut vaatia. Eli lievästi rangaistavan rikoksen tutkinnassa ei saa käyttää sellaista tietoa, joka on saatu vain vakavia rikoksia varten säädetyllä pakkokeinolla.

Esitys syyttäjän vaitiolo-oikeudesta hylättiin. Säännös oli poistettava, jotta esitys voitiin käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

ERITYSHUOMIO KUULUSTELTAVAN OIKEUKSIIN

Useilla uuden esitutkintalain kuulusteluja koskevilla säännöksillä pyritään parantamaan kuulusteltavan, erityisesti asianomistajan asemaa. Tämä koskisi muun ohessa hienotunteisuusnäkökohtien huomioon ottamista ja asianosaisten tukemista. Kuulustelutilaisuuden tallentaminen ääni- ja kuvatallenteeseen voisi korvata kuulustelutodistajan käytön. Muutenkin kuulustelutilaisuuden tallentamisen merkitystä korostetaan tarkoituksessa lisätä sen käyttöä.

EU:ssa on valmisteilla direktiivi epäillyn ja syytetyn oikeuksista tulkaukseen. Eräs direktiiviluonnoksen vaatimuksista on se, että esitutkinnassa tapahtunut tulkkaus on voitava tarkistaa jälkikäteen. Tämä edellyttäisi tulkattujen kuulustelun tallentamista ääni- tai kuvatallenteelle.

Oikeudesta käyttää avustajaa ja muista oikeuksista tulisi informoida kirjallisesti. EU:ssa on hankkeena laatia direktiivi

myös epäillylle annettavista tiedoista. Kirjallinen *letter of rights* on myös EU:n tavoitteena. Avustajan ja puolustajan määrääminen viran puolesta on uudessa laissa säädetty aktiiviseksi velvollisuudeksi nykyisen toimivaltuussäännöksen sijaan.

Asianosaisten oikeusturvan sekä asian riittävän selvittämisen ja käsittelyn sujuvuuden kannalta tärkeää loppulausuntomenettelyä säänneltäisiin nykyistä tarkemmin niin sen käyttöedellytysten kuin kohteenkin osalta.

Loppulausuntomenettelystä tulisi nyt pääsääntö. Tätä esitettiin jo rikosoikeudenkäyntilain säätämisen yhteydessä 1990-luvulla, mutta tältä osin eduskunta ei hyväksynyt esitystä ja laki jäi silloin ennalleen: tutkinnanjohtaja päättää, pyydetäänkö loppulausunto.

KOTIETSINTÄ UUDISTUU MERKITTÄVÄSTI

Paikkaan kohdistuva etsintä jakautuisi nykyisestä poiketen yleiseen kotietsintään, erityiseen kotietsintään ja paikanetsintään. Uudistuksen tarkoituksena on tiukentaa etsinnän edellytyksiä erityisesti silloin, kun etsintä kohdistuu sellaiseen kohteeseen, jossa on syytä olettaa olevan salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvaa tietoa. Erityinen kotietsintä tehtäisiin tyypillisesti asianajotoimistossa, lääkärin vastaanotolla tai sairaalassa sekä lehden toimituksessa.

Ennen erityisen kotietsinnän suorittamista olisi tuomioistuimen määrättävä asiantunteva etsintävaltuutettu huolehtimaan siitä, että takavarikko tai asiakirjan jäljentäminen ei kohdistu tietoon, jota koskee salassapitovelvollisuus tai -oikeus. Jos viranomainen ja etsintävaltuutettu ovat eri mieltä takavarikkokiellon soveltumisesta, riidanalainen kohde sinetöidään ja asia siirtyy tuomioistuimen ratkaistavaksi. Tuomioistuimessa kohteen omistaja voi vaatia kohdetta itselleen takavarikkokielloon vedoten.

Kesken eduskuntakäsittelyn Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisi kaksi suomalaista kotietsintätapausta. Niiden johdosta eduskunta päätti säätää Suomeenkin mahdollisuuden saattaa kotietsinnän edellytykset ja menettelytavat jälkikäteisen tuomioistuinkontrollin piiriin. Tämä uudistus tulee voimaan ilmeisesti jo ensi syksynä.

VANGITSEMISASIOIDEN KÄSITTELY KÄRÄJÄOIKEUKSISSA

Lakiin otettaisiin myös säännös laillisen edustajan ja sosiaaliviranomaisten edustajan kuulemisesta, kun alle 18-vuotiasta vaaditaan vangittavaksi. Mahdollisuutta kannella vangitsemiseen liittyvistä päätöksistä laajennettaisiin. Uuden pakkokeinolain mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi kannella päätöksestä, jolla vangitsemisvaatimus on hylätty tai vangittu määrätty päästettäväksi vapaaksi. Vangittu saisi vangittavaksi määräämisen tai vangittuna pitämisen lisäksi kannella syytteen nostamiselle asetetusta määräajasta.

Matkustuskiellon käyttöä vapaudenmenetyksen vaihtoehtona pyritään lisäämään. Matkustuskielto voisi saada samanlaisia piirteitä kuin nykyisin on lähestymiskiellossa. Näin ollen esimerkiksi perheväkivaltatapauksissa matkustuskielto voitaisiin kirjata siten, että sillä suojataan tiettyä tiedossa olevaa rikoksen uhria uudelta rikokselta.

Kun vertaa ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja suomalaiseen vangitsemiskäytäntöön, on syytä huoleen. Puolustuksella on yleisesti suuria vaikeuksia saada käyttöönsä selvitystä, josta ilmenee todennäköiset syyt, jotka puoltavat vangitsemista. EIT:n käytäntö – esimerkiksi suuren jaoston ratkaisema *Mooren*-tapaus (2009) – ja myös valmisteilla oleva EU direktiivi edellyttävät, että puolustus pääsee ensikäden aineiston äärelle. Ei riitä, että näyttöä selostetaan, näyttö pitää myös esittää. Tällainen vaatimus oli sisällytetty myös hallituksen esitykseen, jonka pohjalta uusi laki hyväksyttiin. Nähtäväksi jää, muuttuuko käytäntö uuden lain myötä pelkän perustelulausuman avulla.

Toinen puoli ongelmaa on se, ettei puolustus pääse sellaisen aineiston äärelle, jolla voisi kyseenalaistaa vangitsemisen. Puolustuksen olisi saatava tieto esimerkiksi siitä, ettei joku silminnäkijä ole pystynyt valokuvasta tunnistamaan epäiltyä tekijäksi.

EIT:n käytännöstä päätellen useissa maissa vangitsemisesta päättävä tuomari saa enemmän tietoa kuin puolustus. Monessa EIT:n ratkaisemassa tapauksessa on arvosteltu sitä niukkuutta, jolla tuomioistuimen selostaa sille hakijataholta annettua selvitystä.

Menettely, jossa tuomarilla on enemmän tietoa, näyttää olevan laadukkaampi oikeusturvakeino kuin menettely, jossa tuomari jää epä tietoiseksi siitä, mihin selvitykseen viranomaisapuolen näkemys perustuu. Suomessa tuomarin epä tietoisuus todennäköisistä syistä ei näytä johtavan vangitsemisvaatimuksen hylkäämiseen. Suomalainen tuomari luottaa poliisiin, mutta ihmisoikeussopimuksen näkökulmasta se ei riitä vangitsemispäätöksen tekemiseen. Ihmisoikeussopimus edellyttää, että päätöksen vangitsemisesta myös oikeasti tekee tuomioistuin eikä se vain luota siihen, että poliisi on asian selvittänyt. Ei riitä, että oikeus toteutuu, sen tulee myös näyttää siltä.

Suomessakin voi olla syytä kehittää vangitsemisasiän käsittelyä suuntaan, jossa tuomari saa enemmän tietoa kuin vangittavaksi vaadittu. Uskon, että mikäli nyt tehty lainmuutos ei johda oleelliseen avoimuuden lisääntymiseen vangitsemisasioiden käsittelyssä, tullaan ihmisoikeustuomioistuimesta saamaan asiasta langettavia ratkaisuja, jolloin muutos on pakko tehdä.

Asian merkitystä ilmentävät tapaukset, joissa vangitseminen on jälkikäteen osoittautunut harhaiskuksi. Suomessa vangitaan Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen selvityksen mukaan vuosittain n. 2 800 henkilöä. Korvauksia syyttömänä kärsitystä vapaudenmenetyksestä maksetaan vuosittain hieman alle 400 henkilölle. Suuri osa heistä on ollut vain pidätettynä, eli tuomari ei ole päättänyt heidän vapaudenriistostaan. Kuitenkin selvityksestä ilmenee, että kolmasosa vuoden 2006 alkupuoliskolla korvausta saaneista oli vangittu tuomarin päätöksellä. Vangitseminen kohdistuu väärään henkilöön siis noin 130 kertaa vuodessa. Joka kolmas päivä vangitaan syytön ihminen. Tämä luku on liian korkea ja sen alentamiseksi tulisi ryhtyä toimenpiteisiin. ■

Kirjoittaja on asianajaja helsinkiläisessä Asianajotoimisto *Fredman & Månsson Oy*:ssä.

Eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisointia pohditaan

Keskeinen ongelma on määritellä rikoksen valmistelutoimet

Rangaistavuuden lähtökohtana rikosoikeudellisessa sääntelyssä pidetään täytettyä tekoa, rikosta. Useiden tahallisten rikosten yritys on säädetty myös rangaistavaksi. Pelkistään voidaan kuvata, että rikoksena mahdollisesti arvioitavan tapahtumaketjun "elinkaari" etenee teoriassa "mielensisäisestä" suunnittelusta konkreettiseen valmisteluun, siitä edelleen yritykseen ja lopulta täytettyyn tekoon – ja teon seurauksiin.

Lähtökohtana on, että eri rikosten valmistelun kriminalisoinnissa ei ole kyse siitä, mitä elämänalueita rikosoikeudellisen sääntelyn tulisi suojella. Tämä on ratkaistavo jopäärikosta koskevassa tunnusmerkistössä. Kysymys on ennen kaikkea siitä, kuinka varhaisiin toimiin rikosvastuu tulisi ulottaa.

VIIMEAIKAINEN Keskustelu

Viime aikoina on käyty keskustelua siitä, pitäisikö eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoida nykyistä laa-

jemmin. Teema on kriminaalipoliittisesti ajankohtainen, mutta rikosoikeuden yleisten oppien kannalta erittäin pulmallinen.

Kansallisessa rikosoikeudessa on totuttu ajattelemaan, että rangaistusvastuuta ei ole tarkoituksenmukaista ulottaa yritysvastuuta aikaisempaan vaiheeseen. Kuitenkin kotimaan tapahtumat, muiden muassa Jokelan ja Kauhajoen koulusurmat sekä niin sanottu Liedon rahakuljetus -ryöstö, ovat nostaneet esiin väitetyt tarpeen tiettyjen törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoinnille. Julkisuudessa on ollut esillä lisäksi samaan tematiikkaan liittyvä tapaus, jossa joku tilaa törkeän pahoinpitelyn (tai henkirikoksen) luvaten siitä maksun tai muun korvauksen, mutta toimeksisaaja ei toteuta tekoa. Peruskysymys kuuluu, tulisiko rikoslainsäädäntöä kehittää tällaisia, sinänsä yksittäistapauksia silmällä pitäen.

Eduskunnan vastauksessa EV 107/2007 vp 4.12.2007 edellytetään, että "hallitus

selvittää, ovatko rikoslainsäädäntöön nykyisin sisältyvät valmistelutyyppejä tekoja koskevat rangaistussäännökset johdonmukaisia ja vastaavatko ne riittävästi vakavien rikosten torjunnan asettamia vaatimuksia". Oikeusministeriön kannan mukaan asiassa ei ole voitu edetä ennen kun esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilain uudistaminen on edennyt siihen asti, että poliisilain mukaisten rikosten ennalta estävien keinojen uudistamislinjoista on selvyys.

Rikosten ennalta ehkäisy ja niiden valmistelun säätäminen rangaistavaksi liittyvät asiallisesti yhteen: kattavat valtuudet estää rikoksia, niiden yrityksiä ja myös valmistelua vähentää tarvetta laajentaa rangaistavuuden alaa. Toisaalta Ruotsissa, jossa törkeiden rikosten valmistelu on rangaistavaa, on ilmennyt tilanteita, joissa ryöstöjen on annettu tapahtua. "Kyse on ollut poliisin taktiikasta. Silloin todistelusta ei jää epäselvyyttä", totesi Ruotsin rikosentorjuntaneuvoston BRÅ:n osastojohtaja **Lars**

Korsell 10.12.2009 Helsingin Sanomissa.

RIKSLAIN SYSTEMATIikka JA VALMISTELU-KRIMINALISOINNIT

Pitkään ja perusteellisesti valmistellun rikoslain yleisen osan uudistuksen yhteydessä vuonna 2002 rikosten valmistelun ja salahankkeen kriminalisoinnin soveltamiseen todettiin liittyvän "vaikeita näyttöongelmia sekä oikeusturvariskejä. Myöskään valmistelun rangaistavuuden suhteen lainsäädäntö ei ole antanut aihetta arvosteluun. Oikeusturvan kannalta on edelleen perusteltua säätää valmistelusta itsenäinen tunnusmerkistö, milloin tähän on kriminaalipoliittinen tarve. Tällaisen rikoksen nimeäminen valmistelukriminalisoinniksi on puhtaasti terminologinen kysymys." (HE 44/2002 vp, s. 132 ja 135)

Suomen lainsäädännössä ei ole yleistä säännöstä rikosten valmistelusta, mutta rikoslaisissa on noin 20 erityissäännöstä valmistelurikoksista tai tiettyjen valmistelutoi-

Arviomuistiossa katsotaan, että törkeän ryöstön, törkeän pahoinpitelyn ja henkirikosten valmistelu on mahdollista kriminalisoida vain tarkasti määritellyin ehdoin ja rajauksin.

mien rangaistavuudesta. Osa näistä säännöksistä perustuu kansainvälisten sopimusten edellyttämien erittäin vakavia rikoksia koskevien velvoitteiden täyttämiseen, mutta joukossa on myös lievemmin rangaistavia tekoja.

VALMISTELUKRIMINALISOINTIEN VALMISTELUSTA

Oikeusministeriössä laaditussa arviomuistiossa (Eräiden törkeiden rikosten valmistelu kriminalisointi, oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 12/2011) on pohdittu, onko törkeiden henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten ja törkeän ryöstön valmistelu kriminalisoinnille tarvetta, miten se olisi mahdollisesti toteutettavissa ja mitä pulmia tematiikkaan liittyy. Muistion tarkoituksena on toimia perustana työryhmämuotoiselle valmistelulle. Muistio valmistui maaliskuun puolivälissä ja lähetettiin lausunnoille. Määräaika lausunnoille oli 27. toukokuuta. Lausunnon antajia pyydettiin kiinnittämään erityistä huomiota seuraaviin seikkoihin:

- Onko asian valmistelua syytä jatkaa?
- Onko muistiossa esitetty rajaus tiettyihin rikoksiin kannatettava?
- Miten säännösluonnoksen muotoilussa on onnistuttu ja miten sitä tulisi kehittää, jos jatkovalmistelua jatketaan?
- Kuinka usein säännökset tulisivat arvioiden mukaan sovellettavaksi ja millaisia vaiku-

tuksia uudistuksella mahdollisesti olisi?

Arviomuistiossa katsotaan, että törkeän ryöstön, törkeän pahoinpitelyn ja henkirikosten valmistelu on mahdollista kriminalisoida vain tarkasti määritellyin ehdoin ja rajauksin. Asia vaatii kuitenkin jatkovalmistelussa huolellista rajanvetoa ja perusteellista harkintaa. Yleisellä tasolla valmistelukriminalisointeihin tulee edelleen suhtautua varauksellisesti.

Keskeinen ongelma on määrittellä, mitkä toimet ennen rikoksen tapahtumahetkeä voidaan katsoa kuuluvaksi rikoksen valmisteluun. Valmistelutoimia voi olla myös käytännössä hankala näyttää toteen.

Yhtenä vaihtoehtona muistiossa on esitetty, että kriminalisoitaviksi tulisivat sellaiset valmisteluun liittyvät toimet, jotka ovat osittain jo nykyisin rangaistavia muina rikoksina, esimerkiksi ampuma-ase-rikoksina. Hahmotelluissa valmistelukriminalisoinneissa rangaistavuuden ehdoksi asetettaisiin lisäksi vaatimus, että tekijän aikomuksena on tehdä rikos. Rikoksen valmistelusta ei voitaisi syyttää, jos vaara rikoksen toteutumisesta on vähäinen.

Arviomuistiossa luonnostelluissa pykälissä nimenomainen lähtökohtana olisi, että mahdolliset muutokset toteutettaisiin rikoslain erityisen osan puolella itsenäisinä valmistelutunnusmerkistöinä.

Näitä voisi olla esimerkiksi *törkeän ryöstön valmistelu* (s. 35) ja *törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu* (s. 39–40). Tällöin on paremmat edellytykset punnita sääntelyn hyötyjä ja haittoja ja arvioida laillisuusperiaatteen täsmällisyysvaatimuksen täyttyminen kuin säädettäessä valmistelusta yleisesti rikoslain yleisessä osassa. Näin asia nähtiin myös rikoslain yleisen osan uudistuksen yhteydessä.

Eräissä puheenvuoroissa on esitetty, että valmistelukriminalisointi olisi vaivatta toteutettavissa rikoslain 15 luvun 10 §:n kautta, joka koskee törkeän rikoksen ilmoittamista jättämisestä. Pykälässä on lista törkeistä rikoksista, joiden ”hankkeilla olostu” tietoisesti tulisi ilmoittaa niistä niin ”ajoissa, kun rikos vielä olisi estettävissä”. RL:n 15 luvun 10 §:n säätämisen ideana oli, että rikos voitaisiin estää jo ennen kuin se etenee edes rangaistavalle yritysasteelle. Siten onkin varsin loogista, että juuri nuo 33 törkeää rikosta on valittu säännökseen, jotta niiden toteutuminen voitaisiin estää. Sen sijaan sillä, ovatko nuo rikokset jo valmistelutekoina rangaistavia, ei ole juurikaan merkitystä. Ilmoitusvelvollisuus syntyy jo valmisteluteon tietoon saamisesta, mutta ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönnin rangaistavuus taas edellyttää, että rikos tai sen rangaistava yritys tapahtuu eli ilmoitus-

velvollisuuden alainen rikos on tehty tai sitä on ryhdytty toteuttamaan.

Muistiossa arvioidaan lisäksi, että valmistelun kriminalisoinnilla ei olisi oletettavasti merkittävää rikoksia ehkäisevää pelotevaikutusta.

JATKOVALMISTELU

Jatkovalmistelun osalta voitaneen odottaa kirjausta hallitusohjelmaan. Joka tapauksessa on selvää, että asia vaatii jatkovalmistelussa huolellista rajanvetoa ja perusteellista harkintaa, jotta säännökset kyetään rajaamaan laillisuusperiaatteen sekä kansalaisten oikeusturvan kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla. Lisäksi jatkovalmistelussa on kenties syytä keskittyä muistiota laajemmin salahanke (eli rikoksesta sopimisen) tyyppisen tunnusmerkistötekijän täsmäntämiseen. ■

Kirjoittaja on lainsäädäntöneuvos oikeusministeriössä ja arviomuistion tekijä.

Hallinnolliset sanktiot rikosoikeuden vaihtoehtona

Rikosoikeustieteessä eikä kriminaalipolitiikassakaan juuri keskustella hallinnollisista sanktioista rikosoikeudellisen sääntelyn vaihtoehtona. Kriminaalipolitiikassa on tärkeää pohtia, millä tavalla 2010-luvulle tultaessa järkevää ja tarkoituksenmukaista rangaista.

Rikosoikeudellinen rankaiseminen on hyväksytyissä oikeudellisissa rajoissa oikeusvaltion välttämätöntä kontrolli- ja kriminaalipolitiikkaa. Rikosoikeutta tarvitaan ratkaisemaan sosiaalisia konflikteja, sillä oikeusvaltiossa niiden ratkaisemista ei voi kaikissa tapauksissa jättää yksilöille itselleen. Rikosoikeuden tulisi kuitenkin olla sosiaalisen kontrollin äärimmäisin muoto; sitä tulisi käyttää vain silloin, kun muut ratkaisukeinot eivät enää riitä.

Suomessa lainsäätäjät reagoi yhteiskunnalliseen häiriötekijään helposti rikosoikeuden keinoin. Tästä on osoituksena esimerkiksi se, että syksyllä 2010 varsinaisen rikoslain lisäksi rikoksesta oli säädetty 256 laissa. Suomalainen, lähtökohdiltaan maltillinen kriminaalipolitiikka onkin 1970-luvulla linjatun vastaisesti johtanut 2000-luvulla

kontrollipoliittisen linjan kiristymiseen. Raja rikosten ja rikkomusten välillä on liudentunut ja paikoitellen jopa kadonnut, ja erityisesti turvallisuudesta on kehittynyt keskeinen suomalainen arvo. Turvallisuuden eri ulottuvuudet ovat tulleet tärkeiksi kriminaalipolitiikan perusteluiksi käsitteen oikeudellisista jännitteistä huolimatta. Se on nostettu oikeuspolitiikassa – oikeustieteessä esitetystä kritiikistä huolimatta – jopa perusoikeuksien joukkoon.

Rikosoikeuden aseman laajenemista vastaan esitetään Suomessa melko harvoin kritiikkiä, eikä esimerkiksi rikosoikeustieteen piirissä ole esitetty kasvulle vakavasti otettavaa vaihtoehtoa. Esimerkiksi hallinnollisia sanktioita ei ole Suomessa – ei tosin muissa Pohjoismaissaakaan – koettu yleisellä eurooppalaisella tavalla rikosoikeuden vaihtoehtoina vaan pikem-

minkin rikosoikeutta täydentävinä järjestelminä. Niiden käyttäminen rikosoikeuden ohessa ei kuitenkaan ole ollut yksiselitteistä ja jäseneltyä, yleisiin oppeihin perustuvaa. Kontrollin erityisille alueille, esimerkiksi sotilaskontrolliin, on vielä synnytetty profiilitaan rikos- ja hallinto-oikeuden sekajärjestelmiä.

OIKEUDENKÄYNTIEN VIIVÄSTYMISEEN HUOMIOTA

Tällä tavalla toimien Suomeen on aiheutunut viivästymisen ongelma. Noin 600–800 rikoksen syyteoikeus vanhenee vuosittain ainoastaan sen tähden, että poliisin antamaan rangaistusvaatimukseen (sakkoon) on haettu muutosta. Usein muutoksenhaun johdosta poliisin esitutkinta on kestänyt niin kauan, että syyttäjä ei ole syyteoikeuden vanhentumisen vuoksi voinut viedä asiaa tuomioistui-

men ratkaistavaksi. Yleisessä tiedossa on se, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on antanut 2000-luvulla Suomelle kymmeniä tuomioita siksi, että rikosjuttuja on käsitelty viranomaisissa ja tuomioistuimissa aivan liian kauan. Niin ei ole käynyt muissa Pohjoismaissa.

Rikosasioiden joutuisamman ja taloudellisemman käsittelyn edistämiseksi rikosoikeudellista menettelyä on yksinkertaistettu vuosikymmenien aikana. Rikosoikeudellista toimivaltaa on delegoitu 1980-luvulta lähtien syyttäjälle, poliisille ja muillekin hallinto(valvonta) viranomaisille niin, että uuden sakkomenettelylain voimaan tullessa vuosina 2013–2014 yli 90 prosenttia rikosoikeusjärjestelmästä on valvontaviranomaisten, erityisesti poliisin hallinnassa. Tämän lisäksi suurta määrää rikoksia rajoitetaan nykyisin esitutkin-

tavaiheessa esitutkintalain 4 §:n perusteella. Vuonna 2010 syyttäjä teki rajoituspäätöksen 10 364 asiassa, ja päätöksen perustelu oli 1 673 kertaa se, että esitutkinnan loppuun saattaminen ei ole yhteiskunnalle taloudellisesti järkevä ratkaisu. Lisäksi syyttäjä jätti vuonna 2010 syyttämättä 25 147 asiaa, perusteluna esimerkiksi rikoksen vähäisyys. Päätöstä edelsi kaikissa tapauksissa poliisin tai muun esitutkintaviranomaisen tekemä laaja esitutkinta.

Yksinkertaistenkin rikosasioiden viivästyessä tilanne käy ongelmalliseksi perusoikeuksien ja yhdenvertaisen rikosvastuun toteutumisen kannalta. Mitä useampi vaaraa tai vahinkoa aiheuttava teko tai laiminlyönti säädetään rikokseksi, sitä enemmän rikosoikeutta hallinnoiville viranomaisille aiheutuu kustannuksia: poliisin, syyttäjän, tuomioistuinten ja täytäntöönpano-

viranomaisten toiminnasta kertyviä mitattavissa olevia taloudellisia kustannuksia. Tässä on välttämätöntä korostaa sitä, että pääosin rikosoikeudelliseen järjestelmään perustuva kontrolli aiheuttaa rikosoikeuden inflaatiota: rikosoikeuden arvostuksen vähenemisestä aiheutuu ei-mitattavissa olevia kuluja. Inflatorinen kehitys on rikosoikeusjärjestelmän ja oikeusvaltion uskottavuutta heikentävä tekijä.

Silti melko harvoin yksittäistä kriminalisointia koskevassa lainvalmisteluaineistossa argumentoidaan rikokseksi säättämisen yhteiskunnallisten kokonaisvaikutusten näkökulmasta, esimerkiksi taloudellisista ja organisatorisista vaikutuksista. Jos argumentoidaan, perustelu koskettaa käsillä olevaa yksittäistä tunnusmerkistöä, ei rikosoikeusjärjestelmän kokonaisuutta. Erityisen huolissaan tulisi kuitenkin olla koko rangaistusjärjestel-

män uskottavuuden suhteen. Jos puun tyvessä on ongelmia, ne voivat heijastua myös puun latvukseen, vakavampien rikosten käsittelyyn. Ongelman ratkaisuksi on esitetty ennen muuta viranomaisvoimavarojen lisäämistä.

Voisiko kuvatunkaltaiseen rakenteellisten ongelmien lieventämiseen olla löydettävissä toisenlaisia ratkaisumekanismeja? Voisiko eurooppalaisella tavalla hallinnollisten sanktioiden ja niiden järjestelmien laajempi käyttöönotto olla yksi ratkaisuvaihtoehto siitä huolimatta, että tällaista käytäntöä ei ole Suomessa yleisesti koettu tarpeelliseksi rikosoikeustieteen piirissä?

KRIMINALISOINTIEN HYVÄKSYTTÄVYYS JA RAJOITUKSET

Suomessa kriminalisointien hyväksyttävyyden ja niiden säättämisen rajoitukset on rikosoikeustieteessä asetettu krimina-

lisointiteoreettisen mallin varaan. Mallin on esitellyt kattavasti **Sakari Melander** väitöskirjassaan *Kriminalisointiteoria* (2008). Hän on määritellyt mallin täsmällisesti ja eritellysti, antanut sille analyttisen sisällön. Kriminalisointiteorian kohteena ovat lainsäädäntöön yleisesti ja rikoslainsäädäntöön erityisesti kohdistuvat oikeudelliset rajoitteet. Näistä rajoitteista Melander on muodostanut vallitsevalle kriminaalipoliittiselle pohjalle rakentuneen mallin, jota vasten suunniteltua ja voimassa olevaakin rikoslainsäädäntöä on mahdollista arvioida.

Melanderin teoriassa hallinnolliset sanktiot, tarkemmin sanottuna sanktiomaksut, toimivat rikosoikeuden ultima ratio -periaatteen ulkoisena vaihtoehtona. Tällainen määrittely ei perimmäisesti kuitenkaan vastaa kysymykseen, millä konkreettisella tavalla hallinnollinen sanktio toimisi →

Suomessa on tarve kehittää sekä rikosoikeudellista että sille vaihtoehtoja hallintosanktioiden järjestelmää, sanktio-oikeutta.

→ sanktiointitilanteessa rikosoikeudellisen rangaistuksen vaihtoehtona. Toiseksi se ei välttämättä vastaa kysymykseen, voisiko hallinnollisen sanktion asettaa siitä huolimatta, että teon tai laiminlyönnin rikokseksi säätäminen ei olisi kriminalisointiperiaatteiden valossa mahdollista. Toisin sanoen rikosoikeustieteessä eikä kriminaalipolitiikassakaan juuri keskustella hallinnollisten sanktioiden asettamisen mahdollisuudesta rikosoikeuden vaihtoehtona. Lähtökohtaisesti hallinnolliselta sanktiolta edellytetään *de lege lata* lainvalmisteluprosessissa samanlaatuista *ultima ratio*-hyväksyttävyyttä kuin rikosoikeudelliselta rangaistukselta. Tällainen näkemys ei kuitenkaan vastaa voimassa olevaa oikeudellista tilannetta.

KRIITTINEN ARVIOINTI ON TARPEEN

Kriminaali- ja/tai kontrollipolitiikassa on juuri nyt tärkeää pohtia, millä tavalla 2010-luvulle tultaessa on järkevää ja tarkoituksenmukaista rangaista. Edellä mainittuihin kysymyksiin voisi vastata kriminalisointiteoriaa täydentävällä hallintosanktiointiteoreettisella mallilla. Käyttäen mallia lainvalmisteluprosessin sanktiointitilanteessa, sanktiosta päätettäessä, olisi mahdollista asettaa oikeus- ja muilta vaikutuksiltaan rationaalinen seuraamus sekä säätää sen määräämiseksi yhteiskunnalliselta vaikutuksiltaan tehokas ja

riittävän oikeusturvan tarjoava menettely.

Tällaisen teoreettisen mallin kehittäminen edellyttää yhteiskunnallisten sanktiokäytäntöjen oikeusvaltio-opillista tarkastelua. Näin sanktioiden yhteiskunnalliseen merkitykseen pureutuminen kuvailee myös sitä, millainen modernin oikeusvaltion tila tällä hetkellä on. Perinteisten oikeusvaltioiden paradigmojen käyttäminen ei välttämättä edistä relevantin oikeusvaltiollisen sanktiointiteoreettisen mallin kehittämistä. Voi olla niinkin, että klassinen oikeusvaltio-oppi ja oletetunlaiset rikosoikeuden erityiset elementit eivät enää vastaakaan yhteiskuntatodellisuutta. Näin rankaisemisen yleiset opit voivat nousta kehittämisen kohteeksi oikeusvaltiollisuuden elementtien toteuttamiseksi valtavasti kasvaneessa hallinto-yhteiskunnassa – ja hallintojohtoisessa yhteiskunnallisessa todellisuudessa.

1970-luvun puolivälissä Suomessa alkaneessa rikoslain kokonaisuudistuksessa oli ongelmallista nimenomaisesti se, että rikosoikeudelliselle järjestelmälle ei kehitetty vaihtoehtoisten rankaisullisten hallintosanktioiden järjestelmää. Tämä on ollut omiaan lisäämään rikosoikeuden käyttöä nimenomaan vähäisten lainrikkomusten sanktioinnissa. Myös yleiseurooppalainen kehitys näyttää viittaavan siihen, että Suomessa on tarve kehittää sekä rikosoikeudellis-

ta että sille vaihtoehtoja hallintosanktioiden järjestelmää, sanktio-oikeutta.

Siltä siis näyttää, että kriminaali- tai kontrollipolitiikassa oikeusvaltiollisen paradigman ymmärtäminen edellyttää rikosoikeuden ja hallinnon välisten rajojen ja niiden keskinäisen vuorovaikutuksen analyysia uudeltaisista lähtökohdista. Tämä johtaisi suomalaisessa kriminaali- ja/tai kontrollipolitiikassa lisääntyvään hallintosanktioiden ja hallinnollisten menettelyiden käyttöön. Se edellyttäisi myös sekä voimassa olevan rikoslain että hallinnollisten sanktioiden ja niiden järjestelmien kriittistä uudelleenarviointia. ■

Kirjoitus perustuu rikosoikeustieteelliseen artikkeliväitöskirjatutkimukseen ”Hallinnollinen sanktiointi”, jota esitetään julkisesti tarkastettavaksi Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa syksyllä 2011.

Kirjoittaja työskentelee neuvottelevana virkamiehenä sisäasiainministeriön oikeusyksikössä.

Resursseja

Riittävien poliisin, syyttäjien ja tuomioistuinten henkilöresurssien turvaaminen sekä yhteen toimivien tietojärjestelmien toteuttaminen ovat oikeusministeriön työryhmän mielestä keskeiset tekijät rikosprosessien joutuisuuden parantamisessa. Työryhmä selvittäisi myös mahdollisuuksia esitutkinnan rajaamiseen ja ns. syytteestä sopimiseen. Uudistuksilla olisi merkittävää nopeuttamiselle, sillä ne näkyisivät juttumäärien vähentymisenä.

Työryhmän työ on jatkoa tammikuussa mietintönä luovuttaneen oikeusministeriön ja sisäasiainministeriön yhteisen työryhmän työlle. Tähän mietintöön sisältyi aikatauluineen ja vastuutahoineen suunnitelma 19 toimenpiteestä. Ne koskivat mm. rikosten ennaltaehkäisyä, voimavaroja ja tulohajausta, rikosasioiden käsittelyä ja rikosprosessin käytäntöjen kehittämistä sekä koulutusta ja erikoistumista.

Jatkotyössä keskityttiin työstämään rikosasioita, erityisesti talousrikoksia, koskevia ehdotuksia. Eduskunta on edellyttänyt hallituksen laativan kokonaisuunnitelman esitutkinnan, syyteharkinnan ja oikeu-

tarvitaan oikeudenkäyntien nopeuttamiseen

denkäyntien joutuisuuden parantamiseksi.

RIKOKSEN TUNNUSTAMINEN VOISI RAJATA ESITUTKINTAA

Voimassa olevan lain mukaan oman rikoksen selvittämisen edistäminen esimerkiksi tunnustamalla voidaan ottaa huomioon lieventävänä tekijänä, kun tuomioistuin mittaa rangaistusta. Tunnustaminen ei sen sijaan ole peruste jättää esitutkinta toimittamatta tai syyte nostamatta.

Työryhmän mukaan tunnustamisella tulisi voida olla merkitystä jo aiemmin rikosprosessissa. Jos henkilö tunnustaisi rikoskokonaisuudesta merkittävän rikoksen tai osan rikoksista ja jos tästä seuraisi tutkinnan tehostuminen ja nopeutuminen, voitaisiin esimerkiksi rajata lievempiä rikoksia esitutkinnan ulkopuolelle.

Rangaistusten yhdistämisestä koskevien säännösten vuoksi tällä ei kuitenkaan välttämättä olisi mainittavaa lieventävää vaikutusta rangaistukselle. Tunnustamisen kannustimeksi voitaisiin lakiin kirjata syyttäjälle oikeus luvata, että hän tulee tuomioistuimessa esittämään rangaistuksen mittaamista tavanomaista lievemmäksi. Tuomioistuin ei olisi tähän sidottu, mutta syyttäjän kannanotolla olisi käytännössä huomattava merkitys.

Työryhmä katsoo, että menettely olisi suhteellisen

jouhevasti sovitettavissa lainsäädäntöön. Etuna olisi, että resurssisäästöt syntyisivät varhaisessa vaiheessa. Menettely hyödyttäisi paitsi esitutkintaviranomaisia myös syyttäjiä ja tuomioistuimia pienentäessään käsiteltäväksi tulevaa juttumäärää.

Koska nimenomaan talousrikosasioissa tapahtuu viipymistä, järjestelmä olisi omiaan nopeuttamaan niiden käsittelyä. Esitutkintaa ei työryhmän mielestä kuitenkaan tulisi rajata, jos painava yhteiskunnallinen intressi vaatii rikoksen selvittämistä tai jos yksityiselle henkilölle on tärkeää saada rikosasia tutkituksi ja tuomioistuimen käsittelyyn.

LIEVÄT VERORIKOKSET HALLINNOLLISEEN MENETTELYYN

Lieivissä verorikosasioissa on nykyisin kaksi rinnakkaista seuraamusjärjestelmää: rikosoikeudenkäynti, jossa tuomitaan rikosoikeudellinen rangaistus ja mahdollinen vahingonkorvaus, sekä verotusmenettely, jossa seuraamukseksi määrätään veronkorotus.

Rinnakkaisista järjestelmistä voi eri paikkakunnilla seurata erilaisia käytäntöjä esimerkiksi siinä, mitkä asiat ohjautuvat hallinnolliseen menettelyyn.

Yhdenvertaisuuden varmistaminen puoltaisi työryhmän mukaan nykyistä selkeämpää sääntelyä siitä, mihin menettelyyn lievä ve-

rorikos ohjautuu käsiteltäväksi. Veronkorotusta muuna kuin rikosoikeudellisena seuraamuksena voidaan pitää vähemmän leimaavana verorikkomukseen syyllistyneen kannalta. Siksi työryhmän mielestä olisi perusteltua, että lievät verorikosasiat pyrittäisiin käsittelemään kevyemmässä hallinnollisessa menettelyssä.

Tästä voitaisiin poiketa kuitenkin esimerkiksi silloin, kun lievä rikos on osa suurempaa rikoskokonaisuutta tai kun kysymys on esimerkiksi uusimisena ilmenevästä selvästä piittaamattomuudesta lainkielloista ja käskyistä.

Veronkorotuksista säädetään eri verolaeissa ja niihin liittyy suuria rahallisia intressejä, minkä vuoksi päävastuu lainuudistuksista kuuluisi valtionvarainministeriölle.

TALOUSRIKOSTEN RUUHKAN PURKUUN LISÄPANOSTUSTA

Talousrikostutkinnan vaikuttavuutta voidaan lisätä tehostamalla tutkintaa ja lyhentämällä sen kestoa. Tutkintatoimet voitaisiin näin kohdistaa tuoreisiin, jopa meneillään oleviin rikoksiin, jolloin rikosvahinkojen rajoittaminen ja rikoshyödyn pois ottaminen olisi nykyistä tehokkaampaa. Tällaiseen tilanteeseen päästään siinä tapauksessa, että poliisilla avoimena olevien talousrikosjuttujen määrä voidaan laskea noin 1 000:een, kun niitä nyt on hieman yli

2 000. Tavoitteen saavuttaminen viidessä vuodessa edellyttäisi, että juttuja saataisiin vuosittain valmiiksi 200 nykyistä enemmän; nykyisin niitä valmistuu noin 1 500 vuodessa. Jotta tavoitteeseen päästäisiin, talousrikoksia tutkivien poliisien määrää tulisi lisätä 40 viralla.

Tutkintapanostuksen kasvattaminen lisäisi myös syyttäjien ja tuomioistuinten työtä. Arvion mukaan poliisien määrän lisäämisestä seuraavaan juttumäärän kasvun hoitamiseen tarvittaisiin 14 uutta talousrikossyyttäjää sekä käräjä- ja hovioikeuksiin yhteensä 12 uutta tuomaria.

Työryhmän arvion mukaan talousrikosjuttujen purkaminen 1 000 asialla viiden vuoden kuluessa edellyttäisi kaikkiaan noin 4,7 miljoonan euron väli-aikaista vuosittaista lisäpanostusta. ■ /RK

Tilastot myymäläänastuksista eivät kerro ainoastaan varkaiden käyttäytymisestä, vaan myös kauppojen ilmoituskäytännöistä.

■ VILLE HINKKANEN

Sakkovangit vähenivät, rikokset pysyivät ennallaan

Myymäläänastuksista ilmoitetaan poliisille aiempaa herkemmin

Sakon muuntorangaistusjärjestelmää uudistettiin vuosina 2007 ja 2008. Poliisin varattomille henkilöille kirjoittamia rangaistuspäättämismääräyksiä ei enää voida muuntaa vankeudeksi.

Hyväksyessään jälkimmäisen uudistuksen eduskunta edellytti, että oikeusministeriö seuraa ja arvioi muutokiel-

lon vaikutuksia. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos toteutti uudistusta koskevan vaikuttavuusarvioinnin, jonka tulokset julkaistiin joulukuussa 2010. Selvityksessä tuli tarkastella erityisesti vaikutuksia kaupan alan yrityksiin.

Uudistusta arvosteltiin ankarasti etukäteen, eikä kritiikki ole laantunut. Esimerkiksi Kaupan liitto on ilmoittanut,

että myymälävarkauksien kustannukset kasvoivat vuodesta 2007 vuoteen 2010 noin 30 miljoonalla eurolla ja vaativat muuntorangaistuksen palauttamista (tiedote 10.3.2011). Oikeusministeriö on puolestaan julkisuudessa puolustanut uudistuksia.

Mitä rikollisuudelle sitten tapahtui? On erotettava kaksi ilmiötä. Lyhyellä

Myymäläänastusten osuus kaupan tilastoidusta kokonaishävikistä on viime vuosina pienentynyt.

aikavälillä rikollisuus ei muuttunut. Uudistus ei lisännyt varattomien tekemiä näpistyksiä eikä muitakaan sakkorikoksia. Toisaalta viimeisen 30 vuoden aikana myymälävarkauksia on ilmoitettu poliisille jatkuvasti enemmän. Tähän kehitykseen uudistus ei taas ole voinut vaikuttaa.

EI VÄLITTÖMIÄ VAIKUTUKSIA RIKOLLISUUTEEN

Poliisin tietoon tullutta, tilastoitua rikollisuutta ei yleensä voida pitää luotettavana rikollisuusmuutosten kuvaajana. Tilastoituun rikollisuuteen vaikuttavat merkittävästi ilmoitusalttius ja sen muutokset. Toisin sanoen: kuinka suuri osa rikoksista ilmoitetaan poliisille?

Esimerkiksi tilastot myymäläänastuksista eivät kerro ainoastaan varkauden käyttäytymisestä, vaan myös kauppojen ilmoituskäytännöistä. Vain joitakin prosentteja myymälävarkauksista tulee viranomaisten tietoon. Jos entistä suurempi osa anastuksista ilmoitetaan poliisille, kasvaa tilastoitu rikollisuus vastaavasti. Ilmoitusten harventaminen puolestaan laskee tilastoja. Koska ilmitulevien rikosten osuus on pieni, voivat ilmoitusalttiuden muutokset vaikuttaa tilastoihin hyvinkin voimakkaasti. Pelkistä rikos-tilastoista ei siten yleensä voida tehdä päätelmiä myymäläänastusten kehityksestä.

Lainuudistus oli kuitenkin luonteeltaan ns. luonnollinen koe: sen mahdolliset vaikutukset kohdistuivat ainoastaan varattomiin henkilöihin. Ei-varattomien henkilöiden rangaistuskäytäntö säilyi entisellään. Jos henkilöllä on ulosmittauskelpoisia tuloja tai varallisuutta, ulosotto perii hänen sakkonsa entiseen tapaan.

Tämän vuoksi tutkimuksessa voitiin ottaa huomioon kauppojen ilmoituskäytäntöjen mahdolliset muutokset. Vaikka ilmoitusalttius olisi muuttunut, voidaan olettaa, että mahdolliset muutokset eivät ole kohdistuneet varattomiin ja ei-

TAULUKKO 1.

Syyksi luettuja näpistysrikoksia 100 000 henkilöä kohti.

	ENNEN UUDISTUKSIA	UUDISTUSTEN JÄLKEEN	MUUTOS
Ei-varattomat	106	94	-12 (-11 %)
Varattomat	2 660	2 446	-214 (-8 %)

varattomiin eri tavoin.

Tutkimuksessa tarkasteltiin erikseen varattomien ja ei-varattomien syyksi luettuja näpistyksiä ja muita sakkorikoksia välittömästi ennen ja jälkeen uudistusten voimaantulon. Käytetyssä menetelmässä on keskeisessä asemassa varattomien ja ei-varattomien ryhmissä tapahtuneiden muutosten ero. Jos varattomien tekemät rikokset yleistyvät, mutta myös ei-varattomien rikokset yleistyvät vastaavasti, ei muutoksen voida katsoa johtuvan uudistuksesta vaan jostakin kummallekin ryhmälle yhteisestä taustatekijästä. Mikäli varattomien rikokset yleistyvät ei-varattomia enemmän, päätellään eron aiheutuneen uudistuksesta.

Mikä oli tulos? Vastoin odotuksia rikokset eivät lisääntyneet vaan vähenivät hiukan kummassakin ryhmässä (ks. taulukko 1). Näpistysten lisäksi myös muiden sakkorikosten kustannukset laskivat. Muutokset eivät kuitenkaan ole tilastollisesti merkitseviä.

Jos uudistuksella olisi ollut välittömiä vaikutuksia rikoskäyttäytymiseen, olisi sakkorikosten tullut lisääntyä erityisesti varattomien ryhmässä, heihinhan uudistus kohdistui.

TILASTOIDUT MYYMÄLÄVARKAUDET OVAT NELINKERTAISTUNEET

Miksi julkisuudessa tästä huolimatta keskustellaan varkauksien yleistymisestä? Vaikka uudistus ei välittömästi lisännyt rikoksia, ovat tilastoidut myymälävarkau-

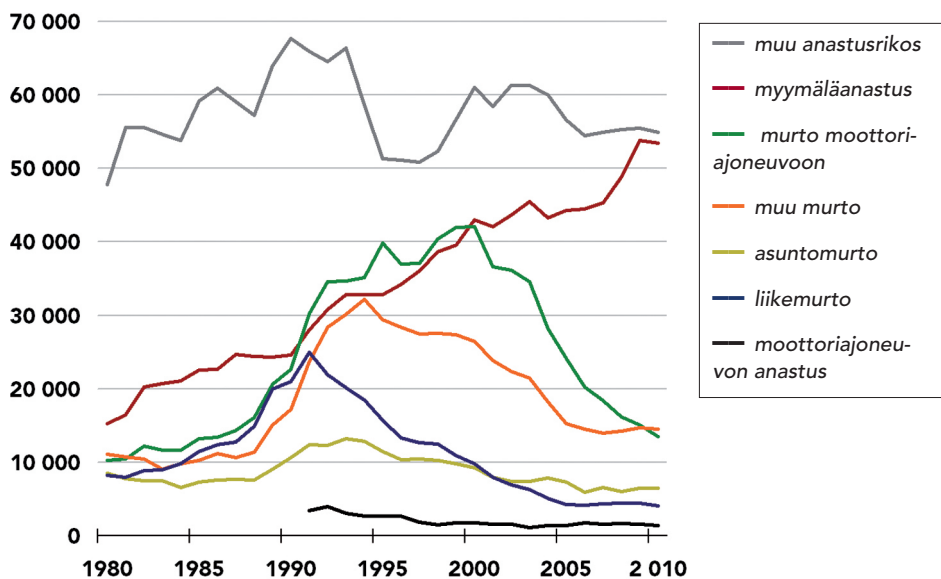
det jo pitkään olleet kasvussa uudistuksesta riippumatta.

Poliisin tietoon tulleet varkausrikokset ovat vähentyneet voimakkaasti 1990-luvun puolivälistä lähtien. Vuonna 1993 poliisi tilastoi 200 389 varkausrikosta, viime vuonna niitä tuli poliisin tietoon enää 148 320. Tilastoitujen myymäläänastusten trendi on kuitenkin ollut päinvastainen. Poliisille ilmoitetut myymälävarkauudet ovat vuodesta 1980 lähes nelinkertaistuneet. Voimakkainta kasvu on ollut 1990-luvun alun laman ja 2000-luvun taantumien aikaan (ks. kuvio 1, s. 22).

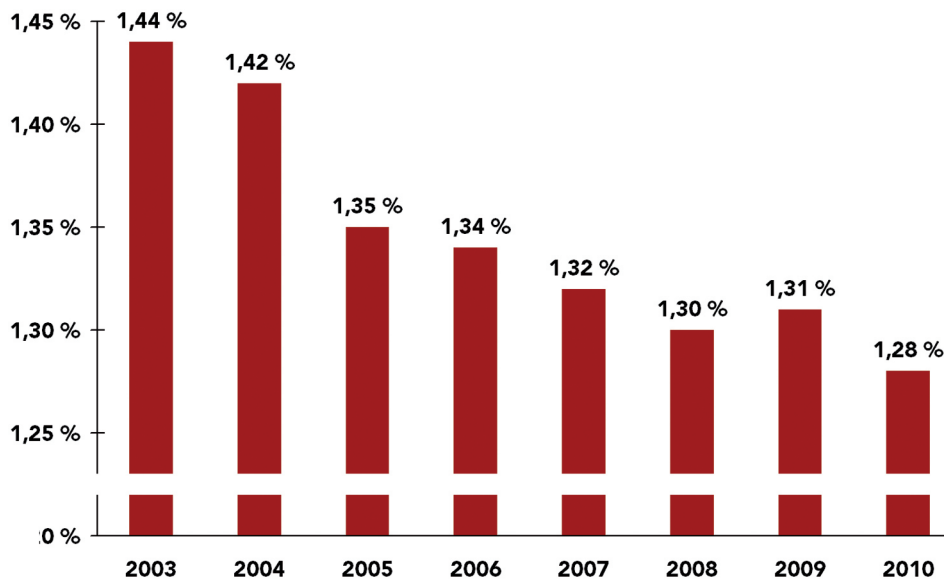
Onko myymäläänastusten nousu todellinen eli onko myös kokonaisrikollisuus kasvanut? Pitkällä aikavälillä mahdollisesti kyllä. Esimerkiksi itsepalvelu- myymälöiden yleistymisen on voinut lisätä rikoksia. Myös se, että tilastoitu rikollisuus on kasvanut taantumien aikaan nopeammin, viittaa siihen, että tilastot saattavat olla yhteydessä rikoksentehtäjien todelliseen käyttäytymiseen. Kokonaisrikollisuudesta ei kuitenkaan ole käytettävissä kattavia pitkän aikavälin tietoja. Nuorten tekemät myymälävarkauudet ovat kyselytutkimusten mukaan vähentyneet 1990-luvun puolivälistä lähtien. Kokonaiskehitystä voidaan arvioida kaupan hävikkitilastojen avulla, mutta niitä on kerätty systemaattisesti vasta 2000-luvulla.

Myymäläänastusten mahdollinen kasvu ei ole jatkunut enää viime vuosina. Toisin kuin tilastoidut rikokset, vähit-

Kuvio 1. Tilastoidut varkausrikokset ovat vähentyneet lukuun ottamatta myymäläänastuksia. Poliisin tietoon tulleet varkausrikokset kohteen ja tekotavan mukaan 1980–2010 (näpistys, varkaus ja törkeä varkaus, lähde: Tilastokeskus).

Kuvio 2. Vähittäiskaupan kokonaishävikki osuutena myynnistä 2003–2010 (lähde: European/Global Retail Theft Barometer)

→ täiskaupan tilastoima kokonaishävikki on 2000-luvulla ollut laskussa. Hävikin osuus liikevaihdosta on laskenut voimakkaasti (kuvio 2), kuluttajahintaindeksillä defla-toitu euromääräinen hävikki on pysytel-lyt vuosina 2007–2010 ennallaan ja myy-mäläänastusten osuus kokonaishävikistä on pienentynyt.

Toisin sanoen myös kaupan omat ti-lastot tukevat tutkimustulosta: myymälä-

anastukset eivät ole lisääntyneet uudis-tusten tultua voimaan.

Vertaamalla hävikkitietoja tilastoitui-hin rikoksiin selviää, että viime vuosien kasvu rikostilastoissa johtuu ilmoitusalt-tiuden kasvusta. Kauppa siis ilmoittaa myymäläänastuksista poliisille aikaisem-paa herkemmin. Erityisesti ovat lisäänty-neet ilmoitukset tapauksista, joissa teki-jää ei ole saatu kiinni.

PITKÄN AIKAVÄLIN VAIKUTUKSISTA EI TIETOA

Mitä tuloksista voidaan päätellä? Koh-tuullisella varmuudella voidaan arvioida, että uudistuksilla ei ole ollut välittömiä vaikutuksia sakkorikosten tekemiseen. Pitkän aikavälin vaikutuksista ei kuiten-kaan ole tietoa. Toisaalta tiedetään, että sakkovankien väheneminen sääs-tää vankeinhoidon kustannuksia vuo-sittain noin kahdeksan miljoonaa euroa – edellyttäen että resursseja leikataan vankimäärää vastaavasti. Kun otetaan lisäksi huomioon, että osa aikaisemmin rangaistusmääräysmenettelyssä käsitel-lyistä rikoksista on siirtynyt käräjäoikeuk-siin, voidaan uudistuksen laskea vähen-täneen sakkorikosten yhteiskunnallisia kustannuksia veronmaksajille noin seit-semällä miljoonalla eurolla. Laskelmassa ovat tällöin mukana myös vaikutukset kaupan alalle.

Toisaalta voidaan todeta, että tilas-toidut myymäläänastukset ovat kasva-neet uudistuksesta riippumatta. Kauppa ilmoittaa rikoksista herkemmin poliisille, mikä nostaa rikostilastoja. Muutoksen taustalla lienee esimerkiksi turvallisuus-johtamisen ammattimaistuminen, eikä kehitystä suinkaan tule pitää haitallisena. Ilmoitusalttiuden kasvu edistää rikosvas-tuun toteutumista, lisää varkaiden kiinni-jäämisriskiä ja parantaa seuraamusjärjes-telmän uskottavuutta. Sakkouudistusten ansioksi (tai vahingoksi) tätä ei kuiten-kaan voi lukea. ■

Hinkkanen, Ville (2010) Sakon muuntorangais-tuksen vähentämisen vaikutukset. Oikeuspo-liittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 16/2010.

Kirjoittaja on tutkija Oikeuspoliittisessa tutki-muslaitoksessa.

Kuva Helsingin Myllypuron koululaistapahtumasta toukokuussa 2009, jonka aiheena oli mm. rikospaikkatutkimus.

■ MINNA NIEMI

Poliisin työ lasten parissa on myös huolenpitoa

Poliisit ja lapset kohtaavat kenttätyön, kouluvierailujen, kotihälytystilanteiden, kiinniotto- ja pidätystilanteiden sekä esitutkintatoimien yhteydessä. Poliisityötä lasten parissa on kontrolli, turvaaminen ja rikostutkinta mutta myös huolenpito, vastuullistaminen ja ohjaaminen.

Väitöskirjassani tutkin poliisityötä lasten parissa sosiaalitieteellisestä näkökulmasta. Haastatelin tutkimukseen 40 poliisia, jotka toimivat vanhempina konstaapeleina tai ylikonstaapeleina neljällä poliisilaitoksella. Keskityn tässä artikkelissa siihen, miten haastatellut

poliisit arvioivat lapsia koskevia tilanteita ja millaisia toimintamahdollisuuksia he liittävät lasten parissa tehtävään poliisityöhön.

Kun poliisit arvioivat lapsen tilannetta, he tarkastelevat lapsen välitöntä olemusta ja käytöstä sekä lähisuhteita osallisten kertomusten ja

vuorovaikutuksen perusteella. Lisäksi he kartoittavat lapsen mahdollista osallisuutta tutkinnan alaisessa rikoksessa. Tilannearvion tekemiseen vaikuttavat myös lapsen asema yhteisössään sekä yhteiskunnalliset päätökset ja puitteet.

Poliisit ovat omaksuneet tietyt normit, joihin he suh-

teuttavat lapsen tilannetta ja elinolosuhteita. Haastatteluisa lapsia koskeviksi normeiksi määrittyvät lähiyhteisön turvallisuus, lapsen riippuvuus aikuisista, kurinalaisuus ja kuuliaisuus. Poliisit liittävät ihmisten arkipäivään kuitenkin yleisesti pulmia, jotka tulevat toisinaan poliisin →

Jos poliisin ja lapsen kohtaaminen on lyhytkestoinen ja kertaluonteinen, poliisityöstä käsin on vaikea arvioida hankaluuksien syvyyttä ja kestoa.

→ tietoon. Kenenkään ei katsota elävän puhtaasti normien mukaan. Pulmat koskevat yleensä lapsen ja aikuisen roolien epäselvyyttä tai nuoruuden kokeiluja. Jos poliisin ja lapsen kohtaaminen on lyhytkestoinen ja kertaluonteinen, poliisityöstä käsin on vaikea arvioida hankaluuksien syvyyttä ja kestoa; sosiaalinen ongelma voi peittyä lapsen pulmallisen käytöksen taakse.

Selkeästi ongelmallisiksi tunnustettavissa tilanteissa poliisitehtävät keskittyvät kärjistyneen tilanteen rauhoittamiseen ja lapsen akuutin turvallisuusuhan poistamiseen. Yleisesti korostetaan, että pelkästään poliisitoimin ei ole mahdollista vaikuttaa ihmisen elämän ongelmiin. Osa konstaapeleista pyrki kuitenkin edistämään sosiaalisista ongelmista kärsivien lasten hyvinvointia, vaikka poliisiorganisaatioon ei ole varattu erityisiä resursseja tällaiseen työhön.

Haastatteluaineisto sisälsi myös kuvauksia lasten poikkeuksellisen vahvasta vastuunkannosta, turvautumisesta viranomaisiin omien vanhempien sijaan tai tunteiden äärimmäisestä hallinnasta. Lapsen käytös vaikuttaa ikään ja kehitykseen suhteutettuna poikkeavalta, vaikka lapsen ei katsotakaan varsinaisesti toimivan väärin. Näissä tilanteissa poliisille on hyötyä psykologian, kasvatus- tai sosiaalitieteiden tuntemuksesta sekä moninaisista työ- ja elämäkokemuksista.

Lapsia koskevan poliisityön yksi ydinkysymys on, miten poliisit ottavat huomioon lain

velvoitteet ja ihmisten elämäntilanteiden vivahteikkouden. Tavattujen ihmisten tilanteet ja näkemykset vaikuttavat poliisin ratkaisuihin lain soveltamisessa. Lasta ympäröivien yhteisöjen voimavarat tukevat tai rajoittavat ratkaisujen tekemistä. Olennaista on myös, millaisia päätöksiä ja käskyjä konstaapelit saavat poliisipäällystöltä ja miten resursseja on käytettävissä. Lisäksi muiden ammattikuntien läsnäolo tai tavoittamattomuus vaikuttaa tilanteen ratkaisumahdollisuuksiin. Kohtaamistilanteita taustoittavat erilaiset yhteiskuntaeetokset, lapsikäisyydet, poliisin miehistökulttuurin muodot sekä virkamiehen henkilökohtaiset yhteisöt ja normit. Nämä seikat painottuvat eri tavoin poliisityössä, minkä vuoksi tehdyt ratkaisutkin vaihtelevat.

ERILAISSA KOHTAAMIS- TILANTEISSA ERI TAPOJA

Poliisit ja lapset kohtaavat kenttätyön, kouluvierailujen, kotihälytystilanteiden, kiinniotto- ja pidätystilanteiden sekä esitutkintatoimien yhteydessä. Alle 18-vuotiaiden kiinniottojen ja pidätysten kerrottiin olevan harvinaisia muihin kohtaamisiin verrattuna, eikä haastattelussa ollut montaa kiinniottoa tai pidätystä koskevaa kuvausta.

Koulu- ja lähipoliisitoiminnan kuvauksissa hallinnollisten ohjeistusten merkitys korostui. Työtä eriteltiin yksittäisiä tehtäviä luettelemalla. Sen sijaan kenttätyöstä kerrottaessa painottui tilannetekijöiden huo-

mioon ottamisen välttämättömyys. Kenttätyössä konstaapeleille jää vapaata harkintavaltaa sen suhteen, miten he harjoittavat valvontaa, kontrollia ja huolenpitoa lasten ja nuorten keskuudessa. Toisaalta kaikkien poliisitehtävien osalta tuotiin esiin, että tietyt tilanteet edellyttävät päällystön päätöksiä ja niiden mukaan toimimista.

Myös kotihälytysten yhteydessä tilannetekijöiden tulkinnan tärkeys korostuu. Ratkaisut perustetaan päätelmiin, joita tehdään osallisten vuorovaikutuksesta ja puhutuksista. Konstaapelit arvioivat tilanteessa ilmenevää uhkaa, perheenjäsenten elekieltä, asunnon siisteyttä sekä kotihälytystä välittömästi edeltäneitä tapahtumia. Poliisipartion huomion kerrotaan kiinnittyvän erityisesti aikuisiin. Muutamia haastatteluista esittivät ammattikuntaansa kohtaan kritiikkiä puutteellisista käytännöistä ottaa lapsi kotihälytystilanteissa huomioon.

Asianomistajana olevan lapsen kuulemisesta kerrottaessa ohjeistusten ja johdattelemattomien kysymysten esittämisen merkitys painottuu enemmän kuin rikoksesta epäillyn lapsen kuulustelemista kuvailtaessa. Erityisesti rikoksesta epäillyn kuulemisessa olennaisena pidetään onnistuneen kuulustelutaktiikan valintaa, johon vaikuttavat erityisesti rikoksesta epäillyn ikä, asenne ja käytös sekä tutkinnan alaisena olevan rikoksen luonne. Kuulustelukertomuksen tulee olla lapsen kertomus, ei muiden kuulustelussa läsnä olevien.

KUULUSTELU VOI OHJATA POIS RIKOKSEN TIETÄ

Rikosten selvittäminen on yksi selkeimmistä poliisin toimenkuvan osa-alueista. Rikosten selvittämisen lisäksi poliisit katsovat alaikäisten kuulustelujen tarjoavan mahdollisuuden lapsen ohjaamiseen kohti rikoksetonta elämää. Parhaimmillaan rikostutkinnan katsotaan herättelevän lasta ajattelemaan rikosten seurauksia. Vaikka ohjaamisen todetaan olevan tärkeä osa työtä, kerrotaan myös tilanteista, joissa poliisi luopuu ohjaavasta toimintatavasta. Näin toimitaan toisinaan, kun kuulustellaan uhmakkaita ja rikoksia uusivia nuoria.

Ohjaukseen sisältyy usein lapsen tai nuoren vastuullistamista, millä pyritään lisäämään ymmärrystä syy-seuraussuhteista. Onnistuneen vastuullistamisen koetaan institutionaalisella tasolla selkeyttävän eri viranomaisten tehtävänkuvia ja yhteisöllisellä tasolla lisäävän mahdollisuuksia vahvistaa lapsen lähisuhteisiin perustuvia tukiverkostoja. Yksilötasolla onnistunut vastuullistaminen voi kohentaa lapsen elämäntilannetta.

KONTROLLIKIN VOI OLLA HUOLENPITO

Poliisityötä oikeutetaan erityisesti kansalaisten turvaamistehtävällä. Lapsia koskevissa työtehtävissä tämä tarkoittaa mm. huolenpitoa – heitteille jätetyn lapsen välittömistä tarpeista huolehtimista. Kontrollioiminenkin saattaa muuttua huolenpidoksi, jos kontrolli-

toimien seurauksena nuori tai lapsi kokee olonsa turvalliseksi. Akuuteissa poliisitehtävissä poliisit osoittavat huolenpitoa lasta kohtaan, mutta sen taso vaihtelevat persoonan mukaan. Osa kokeneista rikostutkijoista kertoo sitoutuvansa huolenpitoon pitkäksi aikaa. Esimerkiksi rikoskierteeseen ajautunutta nuorta saatetaan tukea kokonaisvaltaisesti, jotta rikokseton elämäntapa houkuttelisi. Samalla saadaan rikostutkinnan kannalta olennaista tietoa rikoskierteessä olevan alaikäisen elinpiiristä.

Ainutlaatuisuutta ja yksityiskohtia on vaikeaa nähdä paneutumatta lapsen tilanteeseen. Lapsen huomioon ottaminen edellyttää etäältä lähelle tulemistä. Tällöin inhimillinen kanssakansalaisen rooli korostuu. Yhteiskuntatieteissä auttamistyön perustana pidetään ihmisen persoonan ja yksilöllisyyden sekä tilanteen ainutkertaisuuden huomioon ottamista. Vaikka hierarkiat ja erilaiset riippuvuus-suhteet ovat osa asiakastyötä, siihen sisältyy myös solidaarisuutta, myötätuntoa ja yhteenkuuluvuuden moraalisia tunteita.

Kontrollintilanteet liittyvät usein alkoholia hallussa pitäviin tai päihtyneisiin nuoriin sekä rikoksesta epäiltyihin, kiinniotettuihin tai huostaan otettuihin alaikäisiin. Monesti lapset ja nuoret hyväksyvät ainakin jollakin tasolla kontrollitoimet, jos ne yhdistyvät muihin toimintatapoihin, kuten huolenpitoon ja ohjaamiseen. Välittömät vaikutukset eivät ole toivottavia, jos kontrolloinnin yksityiskohtaiset toteuttamistavat epäonnistuvat esimerkiksi tilanteen ennakoimattomuuden tai väärän tulokannan vuoksi. Kun elämäntilanne kärjistyy siten, että tarvitaan poliisikontrollia,

poliisilla ei ole mahdollisuutta kieltäytyä työtehtävästään. Poliisi tarkistaa kontrolloinnin perusteluja jatkuvasti ja luopuu niiden käytöstä heti, kun se on mahdollista. Pakkovallan käytön yhteydessä korostetaan päällystön päätösten ja käskujen noudattamisen välttämättömyyttä.

POLIISIN JA SOSIAALIVIRANOMAISEN ROOLIT

Vaikka poliisien ja sosiaalityöntekijöiden toiminnan päämäärät ovat lähellä toisiaan ja työtehtävätkin toisinaan yhteisiä, ammattikunnat toimivat usein erillään. Poliiseilla on melko vähän tietoa sosiaalityöntekijän lastensuojelullisista toimintatavoista. Odotetaan, että sosiaalityöntekijöillä on aikaa paneutua alaikäisen tilanteen selvittämiseen ja tukemiseen. Poliisit itse välttävät aikaa vieviä tehtäviä. Selkeimmillään poliisitehtäviksi lukeutuvat lapsen turvallisuudesta huolehtiminen akuutissa tai uhkaavassa tilanteessa sekä lasta koskeva rikostutkinta.

Samoin lasta koskevilla työtilanteissa viranomaisilla on eri tehtävät ja tarkastelukulmat. Esimerkiksi 15-vuotiaan kuulustelussa poliisitoiminnalla varmistetaan, että lapsen oikeus tulla asiassaan kuulluksi toteutuu. Lasta kuulemalla poliisi pyrkii selvittämään, mitä lapsi tietää tai ei tiedä kyseisestä rikoksesta. Pyrkimyksenä on toteuttaa oikeutta palveleva esitutkinta. Kuulustelutilanteen tulisi olla luottamusta herättävä, kuulustelijan kysymysten johdattelemattomia ja kuulustelukertomus lapsen oma kuvaus tapahtumista. Sosiaalityöntekijä kutsutaan kuulusteluihin valvomaan lapsen etua sekä tukemaan ja ohjaamaan lasta ja vanhempia tarvittaessa kuulustelun jälkeen. Lisäksi sosiaalityöntekijä arvioi lapsi- ja

perhekohtaisen lastensuojelun tarvetta sekä ohjaa perheen tilanteen niin vaatiessa sosiaali-, terveys- sovittelu- ja oikeusapupalvelujen asiakkaaksi.

Tutkimukseni perusteella poliisit tietävät vain harvoin, miten työssä kohdatun lapsen elämäntilanne jatkuu kohtaamistilanteen ja mahdollisen lastensuojeluilmoituksen tekemisen jälkeen. Poliisina toimimiseen liitetäänkin kyky siirtää koettu syrjään ja keskittyä nopeasti uusiin tehtäviin. Sosiaalityöntekijän ja poliisin tehtävien raja ei kuitenkaan aina ole selkeä. Yhteisten työtehtävien

yhteydessä eri viranomaisten tehtävänrajojen määrittely tapahtuu jatkuvasti ja siinä tilannetekijöiden huomioon ottaminen on lainsäädännön ja ohjeistusten noudattamisen lisäksi keskeistä. ■

Niemi, Minna (2010) Moraali-järjestystä tuottamassa. Tutkimus poliisiyöstä lasten parissa. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 391. Muut lähteet saa sähköpostitse haaste@om.fi.

Kirjoittaja työskentelee suunnittelijana sosiaalialan osaamiskeskuksessa Pikassoksessa.

Moni 15–16 vuotias nuori kokenut poliisikontrollia

Vuoden 2008 Nuorisoriikollisuuskyselyssä selvitettiin ensimmäistä kertaa 9. luokkalaisten kokemuksia joutumisesta poliisikontrollin kohteeksi. Neljä kymmenestä nuoresta on kokenut jonkun poliisin kontrollitoimenpiteen elämänsä aikana. Kuluneen vuoden aikana poliisikontrollia oli kokenut 30 %. Poikien osuus oli tyttöjä suurempi: tytöistä 27 % ja pojista 33 % oli kokenut poliisikontrollia kuluneen vuoden aikana.

Yleisin kysytyistä toimenpiteistä oli poliisin kehoitus poistua joltain paikalta. Lähes joka kolmas nuori oli kokenut tämän elämänsä aikana ja joka viides kuluneen vuoden aikana. Poliisi oli tutkinut laukun tai vaatteet joka neljänneltä nuorelta joskus ja kuluneen vuoden aikana joka kuudennelta. Poliisin kiinnioton (esim. poliisiasemalle vieminen tai poliisiautoon ottaminen) oli elämänsä aikana kokenut 13 % ja kuluneen vuoden aikana 8 % nuorista.

Tärkeimmät poliisikontrollin kohteeksi joutumista selittävät tekijät olivat nuorten oman rikoskäyttäytymisen laajuus ja alkoholin käyttö. Poliisikontrolli kohdistui selvimmän runsaasti rikoksia tekevään pieneen ryhmään sekä niihin nuoriin, jotka joivat usein humalahakuisesti. Myös eräät muut kuin rikosaktiivisuuteen liittyvät tekijät lisäsivät poliisikontrollin kokemisen todennäköisyyttä. Poliisikontaktin todennäköisyys oli suurempi pojilla, kaupungissa asuvilla nuorilla, yksinhuoltajaisän lapsilla, heikosti koulussa menestyvillä ja ammattikouluun suuntaavilla nuorilla. Poikien mopoiluun liittyvät teot olivat osittain syynä heidän tyttöjä suurempaan kiinnijäämisen riskiin. **/RK**

Elsa Saarikkomäki (2010) Nuoriin kohdistuva poliisikontrolli kyselytutkimuksen valossa. *Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja* 106.

Nuorten rikosasioiden käsittely uudistuu

Nuorten rikosasioiden käsittely tarjoaa uusia ammatillisia haasteita sosiaalitoimen viranhaltijoille, sillä lainsäädäntö muuttui tämän vuoden alussa. Kirjoituksessa kuvataan sosiaalitoimen toimintamalleja nuorisoseuraamustyössä ja arvioidaan lainsäädännön muutosten vaikutusta sosiaalitoimen tehtäviin ja viranomaisten väliseen yhteistyöhön.

Laki rikoksesta epäillyn nuoren tilanteen selvittämisestä astui voimaan vuoden 2011 alussa. Samalla siirtyi historiaan laki nuorista rikoksentehtävistä, jonka mukaisesti nuorisoseuraamustyötä on tehty sosiaalitoimessa jo kuusikymmentä vuotta. Aikaisemman lainsäädännön on todettu olevan aikansa elänyt, puutteellinen ja monin paikoin epäselvä. Lakimuutoksella halutaan nopeuttaa nuoren tilanteeseen puuttumista ja tarvittavan tukijärjestelmän käyttöönottoa. Lain uudistamisen keskeinen tavoite on rikoksesta epäillyn alle 21-vuotiaan nuoren tilanteessa toimivien viranomaisten selkeää toimivallan jako ja nuoren oikeusaseman turvaaminen.

KOLME TYÖMALLIA VANHAN LAIN AIKANA

Viranomaisilla oli vanhan lain aikana velvollisuus perehtyä tarkkaan nuoren tekemien rikosten taustoihin ja tekijän henkilökohtaisiin elinolosuh-

teisiin henkilötutkinnan kautta. Syyttäjät rajasivat henkilötutkintojen teon rikoksiin, joista saattaa seurata vankeutta. Nuoria rikoksentehtäviä koskevien henkilötutkintojen teosta vastasivat sodan jälkeisenä aikana pääasiassa sosiaalitoimistot. Henkilötutkinnan tavoitteena oli antaa tietoa nuoren rikosten vaikutuksista ja taustatehtävistä.

Sosiaalitoimessa noudatettiin kolmea erilaista työnjaon mallia. Henkilötutkintojen tekeminen ja oikeusedustus voitiin keskittää sosiaalitoimessa yhdelle sosiaalityöntekijälle. Toinen vaihtoehto oli delegoida henkilötutkintojen tekeminen ja oikeusedustukset kaikille lastensuojelutyötä tekeville sosiaalityöntekijöille. Kolmannessa vaihtoehdossa nämä palvelut ulkoistettiin Kriminaalihuoltoyhdistykselle.

LAAJA DELEGOINTI TOIMI VAIHTELEVASTI

Henkilötutkintatyön jakamisen kaikille lastensuojelun so-

siaalityöntekijälle oli ammatillisesti kunnianhimoinen tavoite, mutta sen soveltaminen käytäntöön ei ollut vaivatonta. Kokenut sosiaalityöntekijä kertoo: ”Muistan hyvin, kun ne asiat tulivat niin harvoin, niin eihän siellä (oikeudessa) ollut käyty ollenkaan ja sitten oltiin aivan paniikissa, että mitä siellä oikeudessa tapahtuu ja mitä siellä pitää sanoa”. Toinen alan ammattilainen muistaa, että oikeusasioiden tuntemus oli paikoitellen heikkoa: ”Saaks siellä seistä vai saaks siellä istua, et tämmöiset ihan perusasiat sosiaalityöntekijöiltä puuttui”. Joukossa oli myös sosiaalityöntekijöitä, jotka olivat kiinnostuneita nuorten rikosasioista.

Sosiaalitoimen viranomaisyhteistyö vaihteli laadultaan työntekijöiden välisen erojen mukaan. Ne sosiaalityöntekijät, jotka olivat kiinnostuneita rikosasioista, valmistelivat hyviä henkilötutkintoja ja miettivät perusteellisesti, millainen rangaistus

olisi nuoren kehityksen kannalta tarkoituksenmukainen.

Jollei sosiaalityöntekijä ollut suuntautunut rikosasioihin, hän saattoi toimia kaavamaisesti. Työntekijöillä oli tapana tehdä samansuuntaisia lausuntoja, joiden seuraamusehdotukset eivät riittävästi huomioineet käsittelyssä olevien rikosten ja niihin syyllystyneiden nuorten eroja. Oikeuden puheenjohtaja joutui kuuntelemaan, kuinka sosiaalityöntekijä ehdotti nuorelle mahdollisimman lievää rangaistusta ja miettimään, mitä merkitystä sosiaalitoimen oikeusedustuksella on rikosasioissa.

Edellä kuvattu malli oli sosiaalitoimelle vaativa ja kokenut alan ammattilainen kuvaa sitä ”lähes mahdottomaksi”. Tähän malliin liittyi useita viranomaisyhteistyön ongelmia. Niissä korostuivat kontrolli- ja tukitehtävistä vastaavien viranomaistahojen erilaiset tavoitteet. Yhteistyötä ei tehty tuohon aikaan

riittävästi, ja tämän vuoksi viranomaisilta puuttui yhteinen kieli. Hyväkin yhteistyötä oli paikoitellen, mutta se oli liikaa yksittäisten, asioista kiinnostuneiden ammattilaisten aktiivisuuden varassa.

ERIKOISTUMISEN KAUTTA KOKONAISVALTAINEN PALVELU

”Mut ei se ollut kauaa se hajautettu malli, kun niitä henkilötutkintoja ruvettiin keskitetyksi tekemään”, muistelee kokenut sosiaalityön ammattilainen Kymenlaaksosta.

Keskitettyä palvelua on kehitetty etenkin Kotkan Nuorisoryhmässä. Nuorisoryhmän tehtävät jakautuvat nuorten matalan kynnyksen vastaanottoon, sosiaaliohjaukseen, nuorten ja perheiden kanssa tehtävään erityisperhetyöhön, nuorisorikosprosessiin sekä nuorten tukiasuntotoimintaan.

Nuorisorikosprosessin keskitetyssä mallissa nuorten rikosprosessiin liittyvät tehtävät on delegoitu kokonaisuudessaan Nuorisoryhmän hoidettavaksi. Kukin työntekijä on päivystysvuorossa viikon kerrallaan ja ottaa selvitettäväksi päivystysvuoronsa aikana poliisin ilmoittamat uudet asiakkaat. Hän hoitaa myös käytännössä kaikki rikosprosessin vaiheet ja vastaa sosiaaliohjauksen tai erityisperhetyön toteuttamisesta silloin kun rikosasian selvittelyssä on nähty tarvetta sosiaalitoimen tukitoimille. Epäily lapsen tai nuoren rikollisesta toiminnasta nähdään poliisin tekemänä työtarjouksena, ja mallin keskeinen ajatus on se, että lapsen tai nuoren kiinnijääminen rikoksesta johtaa aina lapsen tai nuoren tilanteen selvittämiseen sosiaalitoimessa.

Mallin vahvuutena on se, että nuorten rikosasioissa toimii prosessin läpiviejänä,

tuen tarpeen arvioijana sekä tukitoimien toteuttajana sama taho (ja sama työntekijä). Perinteisestä mallista asiakkaan siirtämisestä ongelman määrittämisen asiantuntijatahon hoidettavaksi on siis luovuttu. Jos rikosprosessin alkaessa tai sen aikana ilmenee tarve tukitoimille, käynnistetään erityisperhetyö jo prosessin aikana. Rikosprosessin päätyttyä jatkuu yhteistyö nuoren ja hänen perheensä kanssa. Nuorisoryhmä on hoitanut nuoriin rikosentekijöihin liittyviä tehtäviä vuoden 2005 alusta ja tähänastisten kokeuksien mukaan ovat kaikki yhteistyötahot (poliisi, syyttäjä, tuomioistuin, Rikosseuraamuslaitos, sovittelutoiminta) kokeneet mallin toimivaksi. Tämä malli on osoittanut toimivuutensa viranomaisyhteistyössä.

TEHTÄVIEN ULKOISTUS KEHITTI OIKEUSEDUSTUSTYÖTÄ

Kolmas malli, jossa kriminaalihuoltoyhdistys tuotti kunnalle nuorisoseuraamuspalvelut, vieroitti sosiaalitoimen henkilöstöä tästä työkentästä. Mallilla oli silti omat vahvuutensa. Kriminaalihuollon ammattilainen muistelee, että ”oikeusedustuksien taso kehittyi tuona aikana ja työntekijöillä oli realistinen kuva rikoksesta langetettavien seuraamusten merkityksestä nuorelle ihmiselle”. Ammattilaiset eivät olleet sinisilmäisinä vaatimassa mahdollisimman lievää rangaistusta nuorten rikoksista.

RIKOSSEURAAMUSLAITOS SAA TEHTÄVIÄ SOSIAALITOIMELTA

Laki nuoren rikosentekijän tilanteen selvittämisestä tuo mukanaan monia muutoksia. Henkilötutkinnan tilalle on tullut Rikosseuraamuslai-

toksen (Rise) tekemä seuraamusselvitys. Uuden lain mukaan syyttäjä esittää Riselle seuraamusselvityspyynnön ja Rise laatii selvityksen, joka käytännössä tarkoittaa arviota siitä, miten seuraamuksen valinnalla ja täytäntöönpanolla voidaan edistää nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalista selviytymistä ja estää hänen syyllistymistään rikoksiin. Sosiaaliviranomaisen vastuulle on jäänyt tarvittavan tiedon välittäminen tämän lausunnon tekemistä varten.

Toinen merkittävä muutos liittyy säädettyihin aikatauluihin: Esitutkintaviranomaisen on ilmoitettava nuoren rikoksesta syyttäjälle, sosiaaliviranomaiselle ja Riselle 14 vuorokauden kuluessa siitä, kun nuori on kirjattu esitutkintaviranomaisen tietojärjestelmään. Syyttäjän on taas pyydettävä 14 vuorokauden kuluessa seuraamusselvitystä Riseltä, jos rikoksesta on odotettavissa ankarampi rangaistus kuin sakkoo. Risen on laadittava selvitys 30 vuorokauden kuluessa pyynnöstä. Seuraamusselvityksen laadinnassa Risen on tarjottava nuorelle ja alle 18-vuotiaan huoltajalle tai edunvalvojalle mahdollisuus tulla kuulluksi.

AJANKOHTAISIA KYSYMYKSIÄ VIRANOMAISYHTEISTYÖSSÄ

Koska poliisin ilmoitus menee syyttäjälle, joutuu syyttäjä arvioimaan seuraamusselvityspyynnön tarpeen sillä perusteella, että nuori on kirjattu poliisin tietojärjestelmään. Syyttäjä joutuu tekemään arvon ilmoituksen näillä perusteella, vaikka poliisin esitutkintatyö ei olisikaan edennyt kovin pitkälle. Tämä luo riskin, että palveluprosessin edessä ryhdytään tekemään seuraamusselvitystä, vaikka

myöhemmin osoittautuisikin, että se olisi ollut tarpeetonta. Prosessi käynnistyy syyttäjän pyynnöstä ja se saattaa katketa myöhemmin, jos esitutkinta osoittaa, että rikosepäily on ollut aiheeton. Tilanne korostaa tutkinnanjohtajan ja syyttäjän välisen nopean yhteistyön tarvetta. Uuden lain soveltaminen edellyttää, että poliisille turvataan resurssit suorittaa nuorten rikoksiin liittyvät esitutkintatehtävät riipeästi. Poliisi tarvitsee riittävästi työväkeä tutkintatehtäviin.

Yhden haasteen muodostaa tietojen välittäminen sosiaalitoimelta Rikosseuraamuslaitokselle. On linjattava, missä laajuudessa ja missä muodossa sosiaalitoimi tietoja antaa. On selvitettävä, missä määrin kuntien asiakirjatietoja suodatetaan tiedonantotilanteissa, koska suodattamattoman asiakirjamateriaalin määrä voi olla suuri ja sellaisen tiedon välittäminen hidastaa selvitysprosesseja. Tietojen pyytämisellä on myös merkitystä. Väljästi muotoillut tietopyynnöt johtavat laajaan materiaaliin, jonka seassa on turhaa informaatiota. Tarkennettujen tietopyyntöjen seurauksena tiedon karsimistehävä jää sosiaalitoimelle ja on mielenkiintoista nähdä, missä määrin ison työkuorman alla työskentelevät sosiaalityöntekijät ehtivät tällaista työtä tekemään. ■

Paakkonen toimii lehtorina Kymenlaakson ammattikorkeakoulun sosionomikoulutuksessa ja Lindberg vastaavana ohjaajana Kotkan Sosiaalityön palvelualueen nuorisoryhmässä.

Väkivallan arviointi huolto-riidoissa ongelmallista

Oikeuteen viedyissä huoltoriidoissa tulee esiin väitteitä vanhempien tekemästä parisuhdeväkivallasta, väkivallasta lapsia kohtaan ja lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Viranomaisten tapa arvioida väkivaltaväitteitä suhteessa lapsen etuun näyttää asiakirja-aineiston valossa epäjärjestelmälliseltä. Vaikka väkivallasta olisi näyttöä, se ei myöskään välttämättä vaikuta oikeuden päätökseen lapsen huollosta, asumisesta tai tapaamisoikeudesta.

Kun lapsiperheen vanhemmat eroavat, on ratkaistava, miten lasten huolto, asuminen ja tapaamiset järjestetään. Huolto- ja tapaamiskäytännöistä käydään tällä hetkellä runsaasti julkista keskustelua, ja niihin kohdistuu monenlaisia huolenaiheita. Keskustellaan mm. vaikeiden huoltoriitojen lisääntymisestä, lapsen asemasta huoltoriidan kohteena ja lapsikaappauksista. Yksi puhuttanut aihe on huoltoriidoissa esiintyvät väkivaltasyytökset ja viranomaisten tavat käsitellä niitä. Huoltoriidoissa jotkut vanhemmat tuovat oikeuden tietoon kuvauksia parisuhdeväkivallasta, lapsiin kohdistuneesta fyysisestä väkivallasta ja lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Miten näitä väitteitä oikeusprosesseissa käsitellään ja millaisia päätöksiä tällöin tehdään? Oikeudenkäynti-

asiakirjojen valossa fyysisen väkivallan ja lapsen seksuaalisen hyväksikäytön arviointi näyttää ongelmalliselta kysymykseltä.

SUOMALAISET HUOLTO- JA TAPAAMISKÄYTÄNNÖT

Perheoikeudellisia huolto- ja tapaamiskäytäntöjä säätelee laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Erotilanteessa on kaksi lapsen etua keskeisesti määrittävää periaatetta. Ensinnäkin pidetään tärkeänä, että kummankin vanhemman vanhemmuus jatkuu eron jälkeen. Tätä edistetään yhteishuollon ja lapsille osoitetun tapaamisoikeuden avulla. Toinen keskeinen periaate on, että ensisijaisesti vanhempien olisi hyvä sopia lasten huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta.

Näitä lapsenhuoltolain keskeisiä periaatteita toteu-

tetaan käytännössä laajalti. Suuri enemmistö vanhemmista pääsee sopimukseen lasten asumisesta, huollosta ja tapaamisoikeudesta, eikä asiaa viedä riitaisena oikeuden ratkaistavaksi. Myös yhteishuolto ja tapaamisoikeuden toteuttaminen ovat normaali osa eronneiden vanhempien ja lasten elämää.

VÄKIVALTASYYTÖKSET TAVALLISIA

Vuosilta 2001–2003 kerätty 158 tapauksen kirjallinen käräjä- ja hovioikeusaineisto eri puolilta Suomea kertoo, että perhesuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa tulee huoltoriidoissa usein esiin. Hovioikeuteen viedyistä huoltoriidoista jopa puolessa voi olla väkivaltaväitteitä, ja käräjäoikeuksissakin voi olla kyse kymmenistä prosentista.

Aineistoon valittiin sellaiset

tapaukset, joiden asiakirjoihin on kirjattu väite toisen tai molempien vanhempien tekemästä fyysisestä väkivallasta, väkivallan uhasta tai lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Selkeästi eniten (88) oli sellaisia tapauksia, joissa kerrottiin isän väkivaltaisuudesta, toiseksi eniten (37) esiintyi väitteitä sekä isän että äidin väkivaltaisuudesta ja 23 tapauksessa kerrottiin ainoastaan äidin väkivaltakäyttäytymisestä. Lisäksi aineistoon kertyi tapauksia, joissa väkivallan mahdollinen tekijä ei täsmentynyt tai kyse oli vanhempien uusien kumppaneiden väkivaltaisuudesta tai lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Isien väkivaltaisuudesta oli eniten näyttöä, ja väkivaltakuvauksissa korostui parisuhdeväkivalta. Äitien väkivallan mainittiin kohdistuneen useammin lapsiin kuin puolisoon.

VÄKIVALLAN KÄSITTELY VAIHELEVAA JA OSIN VÄHÄTTELEVÄÄ

Asiakirja-aineistoon perustuvat tutkimustulokset osoittavat, että viranomaiset käsittelevät väkivalta väitteitä suhteessa lain painottamaan lapsen etuun vaihtelevasti ja myös epäjärjestelmällisesti. Tämä koskee niin tuomareita kuin sosiaalityöntekijöitäkin, jotka antavat tilanteesta oman selvityksensä oikeudelle.

Väkivaltaa ei kirjata systemaattisesti asiakirjoihin. Se katoaa usein näkyvistä, ja siitä kirjoitetaan monesti ympäripyöreästi ja epätarkasti. Silloin kun väkivaltaa arvioidaan ja tulkitaan oikeudenkäyntiasiakirjoissa avoimesti, se ei tapahdu yhdenmukaisesti tai ennakoitavasti. Näin on sekä parisuhdeväkivallan että lapsiin kohdistuvan väkivallan ollessa kyseessä. Myös lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on asia, jonka käsittely ja arviointiprosessi vaihtelevat tutkimusaineistoon kuuluvissa tapauksissa.

Toisaalta on huomattava, että osassa tapauksia väkivaltaa arvioidaan hyvinkin huolellisesti. Esimerkiksi sosiaalityöntekijät ovat toisinaan aktiivisesti keränneet selvityksiinsä tietoa väkivallasta tai väitteiden perättömyydestä muilta viranomaisilta ja auttajatahoilta. Myös tuomarit saattavat päätöksen perusteluissa selvittää väkivallasta annettua näyttöä tarkasti ja pohtia perusteellisesti väkivaltaa suhteessa lapsen etuun.

Yksinhoito ja tapaamisten rajoittaminen ovat lain tarjoamia keinoja, joilla väkivallan lapsi- ja aikuisuhreja voidaan suojata. Monet väkivaltatutkijat ja väkivaltatyöntekijät ja väkivaltatyöntekijät ovat katsooneet, ettei yhteishuolto sovi väkivaltaustaisiin tapauksiin.

Myös tavallisten tapaamisten, esimerkiksi säännöllisten viikonloppun viettojen, on arvioitu voivan vaarantaa lasten fyysisen tai psyykkisen turvallisuuden, kun taustalla on perhesuhteissa tapahtunutta väkivaltaa.

Yhteishuoltoja ja tavallisia tapaamisia kuitenkin määrätään huolimatta esiin tuodusta ja myös toteennäytetystä väkivallasta. Sekä isien että äitien tekemää väkivaltaa, josta on näyttöä, sivuutetaan päätöksenteossa ja arvioinnissa. Parisuhdeväkivallasta tuomarit voivat sanoa, ettei se vaikuta, koska se ei ole kohdistunut lapsiin tai se on vanhempien parisuhdeasia, joka ei kosketa vanhemmuutta. Toisinaan väkivallan määrittelyyn olevan osa menneisyyttä eikä nykyhetken riski. Se voidaan myös muuten arvioida luonteeltaan vaarattomaksi.

Toteennäytetty väkivalta otetaan osassa tapauksia vakavasti ja sen voidaan sanoa vaikuttaneen ratkaisuun. Perusteeksi kerrotaan tällöin esimerkiksi, että väkivalta on osoitus vanhempien huonoista väleistä ja estää yhteishuollon. Myös väkivallan äideille aiheuttama pelko nostetaan joskus perusteluihin, samoin kuin lapsille aiheutuneet pelot ja turvallisuusriskit. Yksinhoito ja tapaamisten valvonta tai tapaamisten muu rajaaminen voivat sisältyä näissä tapauksissa huoltoriidan lopputuloksiin.

VIRANOMAISKÄYTÄNTÖ- JÄ JA LAINSÄÄDÄNTÖÄ KEHITETTÄVÄ

Oikeuteen viedyissä huoltoriidoissa on kyse lasten ja perheiden hyvinvoinnista. Tuomioistuimet voi nähdä myös lastensuojelun toimijoina, vaikka niitä ei oikeudellisessa sektorijattelussa

näin määritellä. Huoltoriidat tuovat päivänvaloon ”tavallisten perheiden” väkivaltaa ja hyväksikäyttöä, joka muuten voisi jäädä pimentoon.

Ammattikäytännöissä, koskien sekä tuomareita että asiantuntijatoimijoita, tulisi järjestelmällisesti kiinnittää huomiota huolto- ja tapaamisprosesseissa esiin tulevaan väkivaltaan. Mahdollinen parisuhdeväkivalta, lapsiin kohdistuva väkivalta ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on tarpeen nostaa erillisen arvioinnin kohteeksi. Väkivallan aste, toistuvuus ja sen fyysiset ja psyykkiset seuraukset vaativat viranomaisilta huolellista tarkastelua.

Esiin tuodun väkivallan mahdollisimman tarkka kirjaaminen viranomaisprosesseissa kuuluu arvioinnin kehittämiseen. Kun tietoa mahdollisesta väkivallasta tulee esiin huolto- ja tapaamiskäytäntöjen yhteydessä, olisi kirjattava yksityiskohtaisesti, kuka siitä kertoo, millaisesta väkivallasta voi olla kysymys, kuka on tekijä ja kuka uhri.

Arviointityössä tarvitaan ymmärrystä lasten tilannetta ja heidän väkivaltakokemuksiaan kohtaan, olivatpa lapset sitten altistuneet aikuisten väliselle parisuhdeväkivallalle tai olleet itse suoraan fyysisen väkivallan kohteina.

Sen lisäksi, että lapset tarvitsevat suojelua väkivaltakokemuksilta ja niiden seurauksilta, on myös syytä huolehtia parisuhdeväkivallan aikuisten uhrien turvallisuudesta. Huolto- ja tapaamiskäytäntöjen ei pidä lisätä parisuhdeväkivallan jatkumisen riskiä tai vaikeuttaa siitä toipumista.

Oikeudellisissa prosesseissa kysymys väkivallasta liittyy läheisesti näytön hankkimiseen. Viranomaiskäytännöissä olisi pohdittava, miten toimia,

jotta väkivaltaa koskevan näytön hankkiminen ei jäisi yksin uhrien asiaksi. Väkivallan uhrien tulisi myös saada tietoa uskottavan näytön laadusta ja erilaisista mahdollisuuksista sen suhteen, mitä väkivaltaa koskeva näyttö voi olla.

Sosiaalihuollon lainsäädäntöön on harkittu lisättäväksi kunnille velvollisuus järjestää olosuhteet, joissa lapsen tapamis-oikeutta voidaan toteuttaa turvallisesti ja valvotusti. Tällä hetkellä tuomioistuin voi määrätä lapsen ja väkivaltaan syyllistyneen vanhemman tapaamiset valvotuiksi, mutta millään taholla ei ole lakiin kirjattua velvoitetta järjestää tapauspaikkaa.

Laki lapsen huollosta ja tapausoikeudesta velvoittaa huolehtimaan lasten turvallisuudesta ja hyvinvoinnista. Tarkennukset lainsäädäntöön ovat kuitenkin pohtimisen arvoinen asia. Väkivallan riskien ja seurausten arviointi voisi lainsäädännön tuella tulla luontevammin osaksi huolto- ja tapaamiskäytäntöjä tuomioistuimissa ja sosiaali-toimissa. Yksinhoito, valvottu tapaamiset ja tapaamisten toteuttamatta jättäminen ovat ratkaisuja, joita väkivaltatapauksissa voidaan käyttää. Ne voisi myös lainsäädännössä nostaa paremmin vaihtoehtoina esille. ■

Kirjoittaja työskentelee tietopalvelu-
asiantuntijana Tasa-arvotiedon keskus
Minnassa. Artikkelin perustuu hänen
väitöskirjatutkimukseensa: Hautanen,
Teija (2010) Väkivalta ja huolto-
riidat. Tampereen yliopisto. Verk-
koversio: [http://acta.uta.fi/teos.
php?id=11354](http://acta.uta.fi/teos.php?id=11354).

Taiteen tekeminen estää monella tapaa nuorta syrjäytymästä

Myrsky-toiminnan arviointitutkimus osoittaa, että nuorten omista lähtökohdista lähtevä ja taiteilijoiden ohjaama taiteen tekeminen vahvistaa nuorten hyvinvointia. Tutkimuksen mukaan taide lisää nuorten tyytyväisyyttä, elämäniloa sekä yhteisöllisiä valmiuksia ja taitoja. Taide myös vahvistaa nuorten yhteiskunnallista osallisuutta.

Suomen Kulttuurirahasto käynnisti vuonna 2008 Myrsky-hankkeen, jolla haluttiin vahvistaa nuorten hyvinvointia sekä sosiaalista ja henkistä kasvua tuomalla taide ja kulttuuri heidän elämänsä. Hankkeella pyrittiin myös juurruttamaan uusia nuorten taidetoiminnan tapoja.

Myrsky suunnattiin ensisijaisesti 13–17-vuotiaille nuorille, joita on vaikea tavoittaa perinteisin keinoin. Nuoret osallistuivat ammatitaiteilijoiden ohjauksessa monenlaisiin taidehankkeisiin. Myrskyyn saivat lähteä kaikki nuoret, mutta erityistä huomiota kiinnitettiin syrjäytymisuhan alla oleviin. Osa taidehankkeista suunnattiin mm. maahanmuuttajille, mielenterveyskuntoutujille ja laitoksissa oleville nuorille. Kolmen vuoden aikana yli 14 000 nuorta on päässyt ammattilaisten ohjauksessa tekemään taidetta omista lähtökohdistaan. Monelle

heistä Myrsky on ollut aivan uudenlainen tapa ilmaista tunteitaan ja saada äänensä kuuluviin yhteiskunnassa.

Myrskyä on seurattu alusta lähtien tarkoin Kulttuurirahaston tilaamalla ja Nuorisotutkimusverkoston koordinoimalla tutkimuksella. Päättäjöinä toimivat dosentit **Sirkku Kotilainen** ja **Katriina Siivonen**. *Nuoret taiteen tekijöinä* -tutkimuksen julkistamistilaisuudessa toukokuussa Helsingissä he kertoivat tutkimusenteon haastavuudesta: lomakekyselyt osoittautuivat pian toisarvoiseksi menetelmäksi myrskyn silmässä olevien nuorten kanssa. Toisaalta tutkimus tarjosi tutkijoillekin ainutlaatuisia kohtaamisia, kun meni tunteella mukaan nuorten työpajoihin.

Taidehankkeisiin osallistuminen on tutkimuksen mukaan vaikuttanut useimpien nuoren elämään jollain tavoin positiivisesti. Jotakuinkin kolmelle neljästä osallistuminen on lisännyt iloa elämään tai

vähentänyt omien ongelmien ajattelua, lisännyt taitoja ja rohkeutta esiintyä tai ilmaista itseään, parantanut yhteistyötaitoja sekä lisännyt sosiaalisia suhteita tai parantanut suhteita vanhempiin. Lisäksi osallistuminen on parantanut käsitystä taiteesta.

– Myrsky-hanke on ollut suuri panostus nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn taiteen keinoin. Sillä on ollut myös rahallista merkitystä, sillä yhden syrjäytyneen nuoren on laskettu maksavan yhteiskunnalle miljoona euroa. Tulokset vahvistavat, että taiteen tekemiseen perustuva nuorilähtöinen toimintamalli vaikuttaa nuorten hyvinvointiin, vahvistaa heidän identiteettiään ja tukee kasvua yksilönä ja yhteiskunnan jäsenenä, ohjausryhmän puheenjohtaja, professori **Pirjo Ståhle** totesi.

– Toivottavasti tutkimus havahduttaa päättäjät siihen, ettei taide on jokin pirstutus tai lisä elämään, vaan sillä on

todellista yhteiskunnallista merkitystä.

EI VAIN SYRJÄYTYMISEN UHKAAMILLE NUORILLE

Nuorisotutkimusverkoston tutkimusjohtaja **Leena Suurpää** veti yhteen, että tutkimus antaa tietoa siitä, miten nuoren hyvinvointi rakentuu. – Usein korostetaan koulutuksen ja työn merkitystä, mutta arjen sidosten merkitys on nuorelle monimuotoisempi ja suurempi; nuoret itse kokevat ystävien puutteen suurimmaksi ongelmaksi. Lisäksi taiteen tekeminen antaa mahdollisuuden käsitellä vaikeita asioita, liittyvät ne sitten yksittäisen nuoren syrjäyn jäämiseen tai yhteiskunnalliseen syrjäytymiseen. Se on myös sukupolvikysymys sekä hedelmällisesti että jännitteisesti, taidetta tekemällä rajat tulevat koetelluksi. Nuoren omaehtoinen toiminta jää aikuisten katseissa usein marginaaliin, mutta Myrsky tarjoaa siihen tilaisuuden.

TULIKANSA, KUVA: PETRI SAUNIO

CRY BEIBI, KUVA: MARKO KESKITALO

HAAVEET, KUVA: IRJA SAMOIL

VASTANÄYTTELJÄ-VEISTOPAJA, KUVA: LINA ANTMAN

Myrsky-hanke sisältää monenlaista toimintaa ympäri maata. Nuoret ovat Myrskyn pääosan esittäjiä, joita taiteen ammattilaiset tukevat omalla osaamisellaan.

Lisäksi tutkimuksen julkistamisseminaarissa keskusteltiin erityisesti siitä, onko toiminnan markkinointi syrjäytymisen ehkäisynä nuoria leimaavaa – jotkut toimintaan osallistuneet nuoret olivat kokeneet asian näin. Monet keskustelijat korostivat, että taiteen tekemisestä on suurta hyötyä kaikille nuorille ja sitä pitäisi myös olla kaikille tarjolla. Lisäksi keskusteltiin ohjaajina toimivien taiteilijoiden pätevyydestä ohjata joskus vaikeassakin elämäntilanteessa olevia nuoria. Myönnettiin, että taidekasvattajilta vaaditaan erityisiä ominaisuuksia ja lisäkoulutus on aina tarpeen, toisaalta hankkeissa on yleensä ollut tu-

kena moniammatillinen tiimi.

Myrsky-toiminta jatkuu, ja sen rahoittaminen ja hallinnointi siirtyy Suomen lasten ja nuorten säätiölle. Sen tavoite on sama kuin ohjelman: tukea nuorten hyvinvointia ja elämäntaitoa ja ennaltaehkäistä ongelmien syntymistä. Jatkossa Myrskyn toimenpiteitä pyritään suuntaamaan aiempaa enemmän syrjäytymisen ehkäisyyn ja kiinteämmäksi osaksi nuorisotyötä. Voimavaroja suunnataan myös nuoria ohjaavien aikuisten tukemiseen ja heidän elämäntaito-osaamisensa kehittämiseen. Myös toimintaan osallistuva ikäryhmä laajenee 12–29-vuotiaisiin nuoriin.

URHEILU JA TAIDE EUROOPAN RIKOKSENTORJUNTA-KILPAILUN AIHEENA

Rikoksentorjuntaneuvosto etsii parhaillaan Suomen ehdokasta vuoden 2011 Euroopan rikoksentorjuntakilpailuun (ECPA). Kilpailun teema on tänä vuonna "Urheilu, tiede ja taide lasten ja nuorten rikosten ehkäisemisessä". Kilpailuhankkeen pitäisi esimerkiksi urheilun tai taiteen keinoin ehkäistä nuorten ajautumista rikollisuuden pariin tai auttaa nuoria irrottautumaan rikollisesta elämäntavasta. Olenaisista on, että hanke kehittää nuorten luovuutta ja tarjoaa vaihtoehtoja rikollisuudelle.

Euroopan rikoksentorjuntakilpailussa ehdokkaat

arvostellaan viiden kriteerin perusteella: 1) Hankkeen tulee keskittyä arkirikollisuuden tai rikollisuuden pelon torjuntaan nimetyn teeman puitteissa. 2) Lisäksi hankkeen tulee olla dokumentoidusti tuloksellinen, 3) perustua yhteistyöhön ja 4) olla toistettavissa muissa jäsenmaissa. Lisäksi hankkeen 5) menetelmien tulee mielellään olla omaperäisiä. Samoilla perusteilla valitaan myös Suomen ehdokas. ECPAn voittaja saa palkinnoksi 20 000 euroa, ja palkinto luovutetaan joulukuussa Puolassa pidettävässä konferenssissa. ■

Lisätietoa kilpailusta löytyy rikoksentorjuntaneuvoston verkkosivuilta www.rikoksentorjunta.fi.

Kirjoittaja on yliopettaja Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksessa.

Mikro vai makro?

Viime vuosikymmenien kriminologinen tutkimus on herättänyt toiveita siitä, että ikuiselta tuntuva jakolinja rikollisuuden yksilötason syiden ja laajempien yhteiskunnallisten tekijöiden välillä voitaisiin ylittää. Mutta näyttää siltä, että monitieteisyyden lisääntymisestä huolimatta avoimia kysymyksiä jää edelleen.

Yhä useammin puhutaan biososiaalisesta kriminologiasta ja näkökulmasta. Jo itse sanasta herää toive: voimmeko yhdistää yksilötason biologiset alttiudet ja ne monet sosiologiset teoriat tai mallit, jotka kriminologiassa ovat olleet niin vallitsevia. Ja jos voimme, miten se tulisi tehdä. Biososiaalisissa teksteissä tuodaan kyllä vahvasti esiin vaikuttavat ympäristötekijät tai epigenetiikka (miten ympäristötekijät "syttyvät tai sammuttavat" geenejä) ja myönnetään, ettei rikollisuuden määrällistä vaihtelua voi selittää geeneillä ja hormoneilla. Mutta näyttää siltä, että biososiaalisen kriminologian artikkeleissa ja kirjoissa ympäristö on kuitenkin vahvasti edelleen mikroympäristöä. Kun selailee esimerkiksi **Anthony Walshin** ja **Kevin Beaverin** uudehkoa teosta (2009), voi jopa esittää, että kysymyksessä onkin biopsykologinen tai korkeintaan biososiaalipsykologinen paradigma. Yhteiskunnan "suuri kuva" ja sosiaaliset instituutiot eivät juuri nouse esiin.

Biososiaalinen kriminologia korostaa vahvasti geenien ja ympäristön vuorovaikutusta ihmisen käyttäytymisen, myös rikollisen sellaisen, selittämisessä. Samalla pyritään kertomaan, miten vuorovaikutus tapahtuu. Tämä esitetään kolmen korrelaation (geenit-ympäristö) kautta. *Passiivisessa G-Y-korrelaatioissa* rikoksiin taipuvaiset vanhemmat tuottavat Matille biologisia altistavia tekijöitä, näyttävät mallia rikolliseen käyttäytymiseen ja kohtelevat häntä kaltoin. Matti ohjautuu rikolliselle polulle riippumatta siitä, mitä hän itse tekee. *Evokatiivisessa G-Y-korrelaatioissa* Matin epäsosiaalinen käytös herättää muissa nuorissa reaktioita (mm. hyljeksintää), jotka edelleen lisäävät hänen ongelmallisuuttaan. Hänestä tulee aktiivinen rikollisen ilmiasun kantaja. *Aktiivisessa G-Y-korrelaatioissa* Matti etsiytyy samanlaisten, rikollisten nuorten seuraan, jotka kiinnostavat häntä. Hänestä tulee aktiivinen oman mikroympäristönsä luoja. Matin huono kohtelu, varhainen oppiminen ja vertaisryhmän

vaikutus toimivat vuorovaikutuksessa hänen aivojensa kanssa, jotka ovat palkkiidominantit (korkea dopamiini ja/tai alhainen serotoniini). Hän tulee helposti riippuvaiseksi päihteistä ja rikollisuuden tuomasta jännityksestä. Ympäristön vaikutukset riippuvat genotyypistä, geenien vaikutukset riippuvat ympäristöstä.

Mutta ympäristö on tässä todellakin mikroympäristöä ja selitettävänä tekijänä on se, miksi Matista tuli rikollinen, ei yhteiskunnan tai alueen kokonaisrikollisuuden taso. **Richard Rosenfeldin** (2011) mukaan kriminologinen heiluri on heilahtanut liikaa mikrokriminologian suuntaan ja olisi syytä palata takaisin makroanalyysiin. Tämä tarkoittaa myös rikollisuuden ultimaattisten syiden korostamista proksimaattisten syiden sijaan. Rosenfeldin mukaan sosiaaliset instituutiot on tässä avainyksikkö. Niiden käyttö kriminologisessa analyysissä on jäänyt syrjään

lukuun ottamatta rankaisuun liittyvien instituutioiden tutkimusta (Garland) ja historiallista henkirikostutkimusta (Spielenburg ja Roth).

Rosenfeldin mukaan useilla rikollisuuden alueilla on kysymys tarjonnan ja kysynnän markkinamekanismeista. Yksilöllinen vaikuttaminen rikosentekijöihin voi vähentää tarjontaa ja joissakin tapauksissa myös kysyntää. Mutta samalla kannustimet uusien tarjoajien astumiseen markkinoille kasvavat. Tässä hän muistuttaa, että rikollisen toiminnan kannustimet eivät ole pysyviä, vaan ne nousevat ja laskevat muuttuvien markkinaolosuhteiden mukana. Näin on erityisesti huumerikollisuuden, prostituution ja omaisuusrikosten kohdalla, mutta myöskään väkivaltarikollisuus ei ole kokonaan vapaa markkinamekanismin vaikutuksista. Kun jotkut rikolliset poistuvat markkinoilta, uusia tulee hyvin nopeasti tilalle. Rosenfeldin mukaan kokonaisrikollisuusaste voi jäädä edelleen hyvin korkeaksi silloinkin kun käytetään kaikkein tehokkaimpia vaikutuskeinoja, jotka kohdistetaan potentiaalisiin rikosentekijöihin. Väkivaltaan liittyen on muistettava, että siinä on kysymys usein sosiaalisen kontrollin muodoista, joiden tarve liittyy mm. valtiollisten elementtien olemassaoloon tai niiden puuttumiseen, jolloin ei ole kyse vain yksilöllisistä patoloogiasta.

On arvioitu, että Euroopan henkirikosaste oli keskiajan loppupuolella, 1300–1400-luvuilla, noin 35 surmattua 100 000 asukasta kohden vuositasaalla. Tänäpäin se lienee Länsi-Euroopassa vain noin 1–2 per 100 000. Merkittävä rauhoittuminen ja tappavan väkivallan väheneminen on tapahtunut noin 600 vuodessa. Kyse ei varmaankaan ole geenimuutoksista tai ainakaan pelkästään mikroympäristöissä tapahtuvista muutoksista. Sosiaalisessa rakenteessa ja sosiaalisissa instituutioissa on tapahtunut suuria muutoksia, joiden kautta väkivallan merkitys konfliktien ratkaisemisessa on vähentynyt ainakin joissain yhteiskunnan kerroksissa. Samalla on tapahtunut muutoksia tunneherkkyydessä, sensibilibiteeteissä. Sosiologi **Norbert Elias** on muistutta-

nut, että väkivallan vähenemisessä on kysymys myös hyvinvoinnin ja vallan jakautumisen tasaisuudesta.

Randolph Roth (2009) on tutkinut amerikkalaisen henkirikollisuuden historiaa ja hylännyt useimmat perinteiset selitykset. Huumeet, aseet, epätasa-arvo, köyhyys, työttömyys tai rankaisun pelko eivät välttämättä ole epärelevantteja, mutta Rothin mukaan ne eivät selitä henkirikollisuuden vaihteluja. Hän näkee ultimately syninä henkirikollisuuden vaihteluun: 1) poliittisen stabiliteetin, 2) luottamuksen viranomaisiin, 3) ryhmien sisäisen ja välisen kumppanuuden tunteen ja 4) luokkajärjestelmän havainnoitseminen reiluna ja etenemismahdollisuuksia tuottavana. Kun nämä neljä tekijää ovat voimakkaasti läsnä, henkirikosasteella on taipumus pysyä alhaisena. Jotkut ovat epäilleet, että nämä tekijät pätevät vain Yhdysvalloissa, mutta niiden merkitystä voisi kyllä pohtia myös esimerkiksi Venäjän kohdalla, joka henkirikosluvuissaan on palannut keskiaikaan.

Mutta onko geeneillä ja yksilöllisen alttiuden eroilla sitten mitään tekemistä rikollisuuden alueellisen ja ajallisen vaihtelun selittämisessä? Kun väestöissä esiintyy merkittäviäkin geneettisiä eroja, outoa olisi uskoa, että erot rajoittuvat vain silmien tai tukan väriin eivätkä millään tavoin aivotoimintaan ja sen kautta käyttäytymiseen. Joskus on puolileikkilään tai puolitosissaan pohdittu geenien roolia Suomen henkirikosasteen suurten alueellisten erojen selittämisessä. Geenitutkijat ovat osoittaneet, että länsisuomalaiset eroavat merkittävällä tavalla itä- ja pohjoissuomalaisista, ja rajalinja noudattaa kutakuinkin vanhaa Pähkinäsaaren rauhan rajaa. Onko satumaa, että tuo sama raja jakaa tänäpäin suhteellisen pysyvästi Suomen korkean ja matalamman henkirikollisuuden alueeseen? Tämä voidaan tietenkin pyrkiä kumoamaan sillä, että on ollut aikoja, jolloin Länsi-Suomessa on ollut korkean väkivallan alueita ja Itä- ja Pohjois-Suomessa luvut ovat olleet alhaisia. Mutta saattaa olla myös niin, että joinakin aikoina jotkut yhteiskuntarakenteen muutokset saavat aikaan korkeaa väkivaltaa,

mutta rauhallisina aikoina esiintyvät erot voivat ainakin pienessä mitassa olla geneettisiä. Asia on monimutkaisempi kuin miltä se näyttää. Hyvä olisi myös selvittää, miksi Suomessa Lahden kaupunki ympäristöineen pysyy jatkuvasti korkealla henkirikostilastoissa.

Tiedämme nyt mm. sen, että suomalaisessa väestössä esiintyy geenimutaatio, joka tuottaa alkoholinkäyttöön yhdistettynä impulsiivista väkivaltaa. Tärkeää on kuitenkin muistaa, että tuo mutaatio selittää vain pienen osan suomalaisesta väkivallasta ja ettei se yksinään riitä väkivaltaisen käytöksen laukaisijaksi. Merkittävää alueellista merkitystä sillä tuskin on.

Tietenkin tarvitsemme molempia, niin yksilövalinnan selittämistä biososiaalisilla taustekijöillä kuin kokonaisrikollisuuden vaihtelua selittäviä sosiologisia malleja. Ja niiden välinen mahdollinen kiihkin lienee ylitettävissä. Pyrkimyksiä siihen suuntaan esiintyy säännönmukaisesti. Esimerkiksi Anthony Walsh (2000) on katsonut, että uusimmat käyttäytymisgenetiikan löydökset voidaan merkittävällä tavalla yhdistää kriminologiassa vahvasti esillä olleeseen **Robert Agnew'n** kehittämään yleiseen paineteoriaan (GST). Agnew lisää klassiseen anomiaan myös kaikki sellaiset painetilanteet, jossa menetetään arvostettuja kannustimia tai jolloin paine aiheutuu läsnäolevista negatiivisista ärsykkeistä. Miten yksilö sitten kokee nämä painetilanteet; siinä lähestytään G-Y-korrelaation kysymyksiä. Paineiden taustalta löytyy sosiaalisia instituutioita. Toivoo synteisistä on. ■

LÄHTEITÄ:

Walsh, Anthony & Beaver, Kevin M.: *Biosocial Criminology: New Directions in Theory and Research*. New York: Routledge 2009

Rosenfeld, Richard: *The Big Picture: 2010 Presidential Address to the American Society of Criminology*. *Criminology* 49 (2011): 1, 1–26

Roth, Randolph: *American Homicide*. Cambridge: Harvard University Press 2009.

Walsh, Anthony: *Behavior Genetics and Anomie/Strain Theory*. *Criminology* 38 (2000): 4, 1075–1107.

■ JUKKA - PEKKA TAKALA

Tällä palstalla käsitellään rikosentorjunnan ajankohtaisia ja ikuisia kysymyksiä, mielellään yhteydessä toisiinsa. Kirjoittaja on rikosentorjuntaneuvoston pääsihteeri.

Rikosuhrikokemukset kasautuvat

Jos uudelleen rikoksen uhriksi joutuminen onnistuttaisiin estämään, rikokset vähenisivät olennaisesti. Koeteltuja menetelmiä tähän on vielä vähän, mutta joitakin hyviä hankkeita löytyy.

Euroopan unioni on kehittämässä rikoksen uhrien asemaa ja kohte-lua koskevaa lainsäädäntöä. Uhrin aseman parantaminen liittyy kiinteästi rikosentorjunnan tavoitteisiin ainakin kahdella tavalla. Ensiksi rikosentorjunnan tavoite on yhtä hyvin (tai pikemminkin) rikosten aiheuttamien haittojen vähentäminen kuin rikosten lukumäärän pienentäminen. Siksi sellainen uhria tukeva toiminta, joka estää tai lieventää rikoksen jälkeen esiintyviä haittoja, esimerkiksi rikosprosessin tuomia, edistää myös rikosentorjuntaa. Toiseksi se, että joku on kerran joutunut rikoksen uhriksi, on yksi parhaita ennusteita siitä, että hänellä on muita korkeampi riski joutua rikoksen uhriksi myös tulevaisuudessa. Jos tilanteeseen pystyttäisiin puuttumaan siten, että uuden rikoksen uhriksi joutumisen riski alenisi olennaisesti – vaikkapa sille tasolle, jossa se on keskiväestössä – rikokset vähenisivät radikaalisti.

MIKSI ON SUURI RISKI JOUTUA TOISTUVASTI RIKOKSEN UHRIKSI?

Yksi mahdollisuus on se, että ensimmäinen rikosuhrikokemus jollakin tapaa kausaalisesti lisää seuraavien rikosten todennäköisyyttä. Toinen mahdollisuus on se, että uhriksi joutuviin liittyy keski-

määrin enemmän sellaisia ominaisuuksia tai tekijöitä, jotka lisäävät rikoksen riskiä. Toisin sanoen rikos ei niinkään nostaisi seuraavien rikosten riskiä kuin olisi merkki siitä, että kohteessa, uhrissa tai hänen tilanteessaan on piirteitä, joka tätä riskiä lisäävät.

Potentiaalisten kohteiden piirteet vaikuttavat siihen, miten houkuttelevia ja helppoja rikosten kohteita ne ovat. Varkaat suosivat kevyitä, kalliita, helposti myytäviä, näkyvillä olevia, suojaamattomia ja valvomattomia esineitä. Ne, jotka säilyttävät arvoesineitään ja -papereitaan huolimattomasti, joutuvat muita herkemmin omaisuusrikosten uhreiksi, myös toistuvasti. Ihmisten elinympäristö ja elämäntavat vaikuttavat myös heihin kohdistuvien rikosten todennäköisyyteen. Nuoret, humalahakuisesti juovat työttömät miehet, jotka asuvat ja liikkuvat korkean rikollisuuden ympäristöissä joutuvat muita useammin toistuvan väkivallan uhreiksi.

Useimmiten eri taustatekijät varmaan kietoutuvat toisiinsa. Rikoksenteossa hyödynnetään kohteen tai henkilöuhrin haavoittuvaa tai otollista piirrettä, ja yksi rikos avaa mahdollisuuksia uusiin. Rikos on voinut paljastaa tekijälle sopivan kohteen, josta saatua tietoa hän itse käyttä-

myöhempiin rikoksiin tai josta hän kertoo toisille. Murtovaras voi palata samaan kohteeseen hakeakseen lisää saalista, jonka havaitsi ensimmäisellä kerralla, tai asunto tai varasto on murron jäljiltä jäänyt heikommin suojatuksi. Rikos voi käynnistää tekijän ja uhrin välillä kierteen, jossa kumpikin vuorollaan yrittää maksaa toiselle samalla mitalla.

USEISSA RIKOSTYYPEISSÄ TOISTUVAT UHRIKOKEMUKSET YLEISIÄ

Samaan kohteeseen tai samaan uhriin kohdistuneiden toistuvien rikosten osuus on rikoslajista, tietolähteestä ja laskentatavasta riippuen useissa rikostyypeissä kolmanneksesta jopa 90 prosenttiin vuoden aikana tapahtuneista rikoksista.

Ruotsin BRÅn tutkimus selvitti poliisin tietoon tulleiden rikosten perusteella sitä, miten riski joutua tietyn rikoksen uhriksi liittyi aikaisempiin uhrikokemuksiin. Esimerkiksi kaikkien naisten kohdalla riski joutua tutun henkilön väkivallan tai sillä uhkaamisen uhriksi vuoden aikana oli puoli prosenttia, mutta jos poliisin tietoon oli vuoden sisällä tullut jo yksi tällainen tapaus, kasvoi riski 25 prosenttiin eli 50-kertaiseksi.

Eikä perheväkivalta ole ainoa rikostyyppi, jonka kohdalla toistuva uhriksi

joutuminen on yleistä. **Graham Farrel-
lin** mukaan tutkimuksissa on todettu,
että lukuisissa rikoslajeissa merkittävä
osa rikoksista on uusiutuneita. Henkilöön
kohdistuvista rikoksista tällaisiksi on ha-
vaittu pahoinpitely, törkeä pahoinpitely,
perheväkivalta, ikääntyneiden kaltoin-
kohtelu, liikeryöstöt, seksuaalinen väki-
valta ja ahdistelu, vainoaminen, lasten
pahoinpitely ja kaltoinkohtelu, katuryös-
töt, ryöstöt pankkiautomaateilla ja väki-
vallalla uhkaaminen. Omaisuusrikoksista
listaan kuuluvat liikemurrot, tietomurrot,
tietokonevarkaudet, luottokorttipetok-
set, vahingonteko, töhriminen ja ilkival-
ta, kavallukset ja muut talousrikokset,
kouluihin kohdistuvat omaisuusrikokset,
asuntomurrot, myymälävarkaudet, kulku-
välineiden anastukset ja varkaudet niistä.
Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tuo-
reen tutkimuksen mukaan 21 prosenttia
kaupan toimipaikoista oli joutunut vuo-
den aikana yli 20 rikoksen kohteeksi.

Kansainvälisen rikosuhritutkimuksen
eri vuosien aineistoista on laskettu, että
monissa rikostyypeissä kolmanneksesta
yli puoleen rikoksista oli vuoden sisällä
uusiutuneita tapahtumia. Suurin toistu-
neiden uhriksi joutumisten osuus oli nai-
siin kohdistuneessa seksuaalisessa häirin-
nässä ja ahdistelussa: noin 45 prosenttia.
Väkivallasta ja sillä uhkaamisesta 35–41
prosenttia oli uusiutuneita tapauksia ja
ryöstöistä 28–57 prosenttia. Suomen lu-
vut eivät näissä rikoksissa juuri eronneet
kyselyyn osallistuneiden maiden keskiar-
vosta. (Kiinnostava poikkeus toistuva au-
toon vahingoittaminen, joka Suomessa
oli suhteellisesti puolet harvinaisempaa
(12 %) kuin keskimäärin (23 %).)

Suomen kansallisen uhritutkimuksen
perusteella uusiutuva uhriksi joutuminen
on vielä edellä mainittua yleisempää. Vä-
kivaltaa tai sillä uhkaamista kokeneista
noin puolet on kokenut vuoden aikana
vähintään kaksi väkivaltatilannetta. Noin
40 prosenttia on kokenut 2–9 väkivalta-
tilannetta ja kymmenesosa (1 % väes-
töstä) vähintään kymmenen väkivalta-
tapahtumaa. Tämä vähintään kymmenen
kokemuksen ryhmä koki noin kaksi kol-
masosaa kaikista väkivaltatapahtumista.
Siis vähintään lähes 90 prosenttia ja to-
dennäköisesti useampikin väkivaltakoke-
muksista oli toistuneita tapahtumia. Kan-
sainvälistä uhritutkimusta korkeammat

toistumisluvut eivät tässä heijasta eroa
Suomen ja muiden maiden välillä, kos-
ka kyselyjen ero koskee myös Suomea.
Erojen takana ovat kyselyjen metodiset
erot siinä, miten väkivallasta ja sen tois-
tumisesta kysytään.

UUSIUTUVAN UHRIKSI JOUTUMI- SEN EHKÄISYN MAHDOLLISUUDET

Laskipa toistumislukuja miten tahansa,
on selvää, että toistuva uhriksi joutumi-
nen on yleistä ja monissa tapauksissa tyy-
pillistä. Samoin on selvää, että toistuvan
uhriksi joutumisen tehokas ehkäiseminen
pudottaisi rikoslukuja aivan olennaisesti.
Käytännön toteutus on kuitenkin vaike-
ampi. On kyllä olemassa joitakin vaikut-
tavia esimerkkejä siitä, miten rikosten
kohteeksi joutuneisiin keskittyminen on
johtanut rikollisuuden tuntuvaan vähe-
nemiseen.

Vakuuttavimpia hankkeita oli Eng-
lannin Kirkholtin asuntomurtojen ehkäi-
syprojekti, jossa keskityttiin niiden kotien
suojaamiseen, joista oli raportoitu asun-
tomurto. Ennen projektia peräti joka
neljäs asunto Kirkholtissa joutui murron
kohteeksi vuosittain. Hankkeen kolmen
vuoden toiminnan jälkeen murrot olivat
vähentyneet 75 prosentilla, 25:stä 6:een
sataa asuntoa kohden. Myös toistuvan
kotiväkivallan ehkäisyhankkeista Englan-
nista on lupaavia tuloksia.

Silti toistuvasti rikoksen uhriksi joutu-
misen ehkäisy on vielä kaukana siitä, että
tunnettaisiin eri tilanteisiin tepsivät päte-
vät menetelmät. Kirkholtin menestysta-
rinassa oli erityispiirteitä. Lähtötilanteen
asuntomurtoluvut olivat poikkeuksellisen
korkeat, peräti satakertaiset Suomen ny-
kyisin lukuihin verrattuna (poliisintietoon
tuli v. 2010 vajaat 6500 asuntomurtoa eli
yksi murto 400 asutokuntaa kohden).
Kirkholtissa ei voitu myöskään sulkea
pois sitä mahdollisuutta, että osa ilmoi-
tuksista olisi ollut peitetarinoita asuk-
kaiden itsensä tekemille kaasumittarien
murroille. Oikeilla kolikoilla toimivien
mittarien poisto olikin ohjelman osa,
mahdollisesti ilmoitusmääriä ajatellen
yksi tehokkaimpia. Kaiken lisäksi hank-
keen jälkeenkin asuntomurtoja tehtiin
varsin paljon (25 kertaa enemmän kuin
Suomessa v. 2010 keskimäärin). Eräät
muutkin hankkeet ovat saaneet asunto-
murrot vähenemään, vaikka eivät yhtä

rajusti kuin Kirkholtissa – ja yleensä hank-
keen jälkeinenkin rikostaso on moninker-
tainen Suomeen verrattuna.

Rikoksenteon parhaita ennustekijöitä
on se, että on tehnyt äskettäin rikoksen.
Uhriksi joutumisen parhaita ennusteki-
jöitä on se, että on joutunut uhriksi ai-
kaisemmin eikä siitä ole kulunut kovin
pitkää aikaa. Etenkin runsaasti rikoksia
tehneisiin henkilöihin puuttumisen on
perinteisesti toivottu ehkäisevän uusia
rikoksia. Menestys on useimmiten toi-
veita vaatimattomampaa, mutta myös
kiistattomia tuloksia on saatu. Toistu-
vaan uhriksi joutumiseen puuttuminen
keinona rikosten ehkäisylle on ajatukse-
na uudempi. Koeteltuja menetelmiä on
hyvin vähän – mutta mahdollisuuksia ja
joitakin konkreettisia menestystarinoita
on olemassa. Ei ole varmaankaan löy-
dettävissä kaikkeen uusiutuvaan uhrik-
si joutumiseen tepsivää konkreettista
ehkäisymenetelmää. Asuntomurtojen
konkreettinen ehkäisy eroaa toistuvan
parisuhdeväkivallan ja liikeryöstöjen
konkreettisesta ehkäisystä. Kaikissa
hankkeissa pitäisi määritellä ne mekanis-
mit, joilla rikoksia ajatellaan ehkäistävän.
Silti toistuvan uhriksi joutumisen yleinen
näkökulma voi nostaa esiin tapauksissa
tärkeitä yhteisiä kysymyksiä, jotka ilman
sitä jäisivät kysymättä. ■

KIRJALLISUUTTA

Carlstedt, M. (2001). *Upprepad utsatthet för brott. BRÅ-rapport 2001:3.*

Farrell, G. (2005). *Progress and prospects in the prevention of repeat victimization. In N. Tilley (Ed.), Handbook of crime prevention and community safety (pp. 143–170). Willan.*

Hanmer, J., Griffiths, S., & Jerwood, D. (1999). *Arresting evidence: Domestic violence and repeat victimisation. Police Research Series, Paper 104. Home Office.*

Robinson, A. (2006). *Reducing repeat victimization among high-risk victims of domestic violence: The benefits of a coordinated community response in Cardiff, Wales. Violence Against Women, v. 12(8), s. 761–788.*

Salmi, V. (2010). *Kauppa ja teollisuus rikosten kohteena. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 15/2010.*

Sirén, R., Aaltonen, M., & Kääriäinen, J. (2010). *Suomalaisten väkivaltakokemukset 1980–2009. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 103.*

Tilley, N. (2009). *Crime prevention. Willan.*

Lasten ja nuorten kokema syrjintä yleistä

Lapset ja nuoret kokevat syrjintää sekä koulussa että vapaa-ajalla. Asia käy ilmi kahdesta sisäasiainministeriön teettämästä tutkimuksesta, joissa haastateltiin yhteensä noin tuhatta lasta ja opiskelijaa.

Itä-Suomen yliopiston tutkimus kohdistui 10–17-vuotiaisiin lapsiin ja nuoriin Suomessa. *Kuka ei kuulu joukkoon?* -tutkimuksen mukaan syrjityksi voi joutua kuka tahansa, jota pidetään erilaisena. Erilaisuus voi määrittää esimerkiksi pitkäaikaissairaudesta, vaatetuksen, ulkonäön, ihonvärin tai seksuaalisen suuntautuneisuuden perusteella.

Vastaaajien mukaan yleisimpiä syrjinnän muotoja olivat nimittely, epäasiallinen käytös, poissulkeminen, fyysinen väkivalta tai sillä uhkaaminen. Fyysisellä väkivallalla tarkoitettiin esimerkiksi kivillä heittämistä, puremista ja seksuaalista väkivaltaa. Noin kolmannes kertoi joutuneensa jonkinlaisen syrjinnän kohteeksi. Yleisimpiä paikkoja, joissa syrjintää koettiin, olivat koulut, kadut ja internet. Muita paikkoja olivat esimerkiksi liikennevälineet ja harrastuskerhot.

Useimmiten syrjintää koettiin tuttuun lasten taholta. Näkyviin vähemmistöihin kuuluvat (esim. ulkomaalaistaustaiset tai vammaiset) kertoivat myös tuntemattomien lasten ja aikuisten toimineen epäasiallisesti tai uhkaavasti heitä kohtaan. Osassa vammaisten vastauksista tuli esille, että syrjintää koetaan myös kotona. Tuttuun aikuisten osuus oli heidän vastauksissaan korkea.

Syrjityksi tuleminen kokemukset nostattavat lapsissa ja nuorissa monenlaisia negatiivisia tunteita, pelkoa mennä kouluun ja jopa itsetuhoajatuksia. Pieni osa vastaajista kertoi kuitenkin vahvistuneensa syrjintäkokemusten takia ja he määrittivät itsensä ”erilaisuuden esitelmälajiksi”.

SEKSUAALIVÄHEMMISTÖT HEIKOIMMASSA ASEMASSA

Referenssi Oy:n tekemässä kyselytutkimuksessa kartoitettiin seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöihin kuuluvien oppilaiden syrjintäkokemuksia toisen asteen oppilaitoksissa. Joka kolmannella nuorella oli omakohtaisia syrjintäkokemuksia ja kaksi kolmesta oli nähnyt näihin vähemmistöihin kohdistuvaa kiusaamista ja syrjintää kouluissaan. Kolmannes vastaajista oli sitä mieltä, että heidän kouluissaan puhutaan seksuaalivähemmistöistä myönteiseen sävyyn.

Syrjiminen ilmeni mm. nimittelyä, hylkimistä ja fyysistä väkivaltaa. Tutkimuksen mukaan seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöihin kuuluvat nuoret ovat erityisen huonossa asemassa, sillä yleensä muilla vähemmistöryhmillä on takanaan oman ryhmänsä ja perheensä sosiaalinen tuki. Nuoret eivät kokeneet syrjintää pelkästään yksittäisten oppilaiden tai opettajien taholta, vaan vaikeaksi koettiin myös yhteiskunnan heteronormatiivinen ajattelu. Sen koettiin piilottavan tai häivyttävän seksuaalisiin vähemmistöihin kuuluvat ihmiset.

SYRJINTÄKOKEMUKSILLA MERKITYSTÄ

Sisäasiainministeriön kansliapäällikkö **Ritva Viljasen** mukaan lapsiin kohdistuvan syrjinnän ja kiusaamisen estämisen tulee olla yhteiskunnan prioriteeteissa korkealla. Turvallinen ja onnellinen lapsuus on keskeinen keino estää syrjäytymistä.

– Kaikenlaiset vertailut ja erilaisuuden kokemukset ovat yleisiä lasten ja nuorten maailmassa. KIVA-kouluhanke on osoittautunut hyödylliseksi, mutta myös vapaa-ajalla tapahtuvaan syrjintään tulee kiinnittää huomiota. Suvaitsevaisuus alkaa jo lapsuudesta. Jos lapsuuteen on

kuulunut oikeus syrjintään, se jatkuu helposti myös aikuisuuteen.

SUOSITUKSET SYRJINNÄN VÄHENTÄMISEKSI

Lapsiasiavaltuutettu ja vähemmistövaltuutettu julkaisivat maaliskuussa yhteiset suositukset lasten ja nuorten kokemuksen syrjinnän vähentämiseksi. Tässä tarvitaan mm. arvo- ja asennekasvatusta sekä enemmän arkista tietoa erilaisista vähemmistöistä sekä lapsille ja nuorille että aikuisille.

Tutkimukset ovat osoitteesta www.intermin.fi – julkaisuja. Suositukset löytyvät lapsiasiavaltuutetun verkkosivuilta www.lapsiasia.fi.

KANSAINVÄLINEN KONFERENSSI LASTEN KOKEMASTA VÄKIVALLASTA TAMPEREELLA SYKSYLLÄ

Tampere-talossa järjestetään 18.–21.9.2011 kansainvälinen konferenssi, joka käsittelee lasten ja nuorten kokemaa väkivaltaa ja kaltoinkohtelua sekä niiden ehkäisemiseksi tehtävää työtä. Teemana on erityisesti yhteiskunnan vastuu lasten pahoinpitelyissä ja kaltoinkohtelussa.

Monialainen ja -tieteinen konferenssi on suunnattu lasten ja nuorten parissa työskenteleville asiantuntijoille, päätöksentekijöille ja tutkijoille. Konferenssiin odotetaan 600 osallistujaa Suomesta, Pohjoismaista, Euroopasta ja muualta. Konferenssin kieli on englanti.

Konferenssin järjestävät Tampereen yliopisto, ISPCAN JA NASPCAN yhteistyökumppaneineen.

Rekisteröinti konferenssiin ja lisätietoa osoitteesta www.uta.fi/conference/childabuseandneglect2011.

Nuorten syrjäytymisestä uusi tutkimus

Pekka Myrskylän kattava tilastotutkimus tarkastelee 18–29-vuotiaiden syrjäytymistä. Vuonna 2008 lähes 60 000 nuorta oli työmarkkinoiden ja koulutuksen ulkopuolella. Lisäksi yli 50 000 nuorta oli työttömänä. Tutkimuksessa ulkopuolisuudella tarkoitetaan sitä, että nuoret eivät ole opiskelemassa, työssä, työttöminä työnhakijoina, eläkkeellä, varusmiespalveluksessa tai perhevapailla – he ovat siis yhteiskunnan palveluiden ulkopuolella. Kaikki koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevat nuoret eivät ole syrjäytymisvaarassa. He voivat mm. hoitaa omia lapsiaan tai vanhempiaan, valmentautua pääsykokeisiin tai toimia kolmannella sektorilla.

Pelkän perusasteen koulutuksen varassa olevan nuoren riski jäädä ulkopuoliseksi on lähes kolminkertainen verrattuna ammatillisen keskiasteen koulutuksen saaneisiin. Myös työttömyyden riski on suurinta pelkästään perusasteen suorittaneilla.

Ulkopuolisuus ja työttömyys näyttävät ainakin osittain periytyvän sukupolvelta

seuraavalle. Ulkopuoliseksi jääneiden nuorten vanhemmilla on esimerkiksi paljon keskimääräistä heikompi koulutustaso. Huostassa olleen lapsen riski olla ulkopuolinen on viisinkertainen. Myös maahanmuuttajien riski syrjäytyä on moninkertainen. Maahanmuuttajan riski kuulua ulkopuolisiin on nelinkertainen muihin nuoriin verrattuna.

Tutkimuksessa myös seurattiin vuoden 2003 ulkopuolisia ja työttömiä 18–29-vuotiaita vuoteen 2008 asti, ja katsottiin mihin he olivat päätyneet. Viiden vuoden kuluttua lähes kaksi viidestä oli koulutuksen ja työmarkkinoiden ulkopuolella. Työvoimapolitiittiset toimenpiteet ehkäisevät nuorten syrjäytymistä. Niistä nuorista, jotka vuonna 2003 osallistuivat työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin, oli viiden vuoden jälkeen ulkopuolella enää 23 prosenttia.

Pekka Myrskylä: Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 12/2011. www.tem.fi/julkaisut.

Ensimmäinen rikksentorjuntakatsaus annettu

Rikksentorjuntaneuvosto antoi keväällä ensimmäisen kerran erillisen rikksentorjuntakatsauksen oikeusministeriölle. Aikaisemmin neuvosto on sisällyttänyt tarkasteluja rikksentorjunnan tilasta toimintakertomuksiin, toimintasuunnitelmiin ja ohjelmallisiin asiakirjoihin.

Katsauksen mukaan Suomen rikollisuustilanne on melko vakaa, mutta vanhoissa ongelmassa riittää työtä ja uusiin pulmiin on varauduttava. Katsaus pohtii myös rikollisuuden kustannuksia ja väittää, että toimiva rikksentorjunta säästää rahaa. Toimivaksi osoitettuja hyviä käytäntöjä pitää tehdä laajemmin tunnetuksi ja samalla tarvitaan lisää päteviä arviointia rikksentorjuntamenetelmien vaikutuksista.

Neuvoston työssä painottuu edelleen paikallisen rikksentorjunnan kehittäminen, erityisesti halutaan edistää asukkaiden osallisuutta. Myös väkivallan vähentämiseen pitää edelleen panostaa. Rikksentorjuntaneuvosto korostaa, että lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäiseminen on turvallisen huomisen keskeinen edellytys. Toisaalta neuvosto kantaa huolta myös ikääntyneisiin kohdistuvien rikosten ehkäisemisestä ja heidän turvallisuutensa parantamisesta. Lisäksi katsauksessa painotetaan maahanmuuttajien turvallisuuden eteen tehdyn työn tärkeyttä ja muistutetaan, että nettiturvallisuus on osa arjen turvallisuutta.

Katsaus löytyy rikksentorjuntaneuvoston verkkosivuilta www.rikksentorjunta.fi.

Ikääntyneiden turvallisuusohjelma valmis

Ikääntyneiden turvallisuusohjelman mukaan ikääntyneiden turvallisuutta voidaan parantaa monin eri keinoin ja pienin kustannuksin. Ohjelma sisältää suositukset ikääntyneiden asumisen ja liikkumisen turvallisuuden parantamiseksi, tapaturmien määrän vähentämiseksi sekä kaltoinkohtelun, väkivallan ja rikosten ehkäisemiseksi ja torjumiseksi. Valmisteluun on osallistunut laaja joukko eri alojen asiantuntijoita. Ohjelma luovutettiin toukokuussa sisäasiainministeri **Anne Holmlundille**. Sen laatiminen liittyi sisäisen turvallisuuden ohjelmaan.

Toimenpideohjelman keskeinen viesti on, että ikääntyneiden turvallisuudesta huolehtiminen edellyttää nykyistä enemmän yhteistyötä viranomaisten välillä ja järjestöjen kanssa. Ohjelman kannustaa lisäämään moniammatillista yhteistyötä. Ikääntyneen turvallisuutta tulee parantaa kokonaisuutena ikääntyneen omista tarpeista lähtien.

Ohjelma liitetään osaksi Ikäinstituutin Voimaa Vanhuuteen -hanketta. Lähiaikoina valitaan pilottikunnat, jotka kokeilevat ohjelman suosituksia.

Huumetilanne säilynyt Suomessa melko vakaana

Huumausaineiden käyttö ja niihin liittyvät ongelmat ovat pysyneet Suomessa viime vuodet melko vakaalla tasolla, raportoi huumausainepoliittinen koordinaatioryhmä. Hallituskauden (2007–2011) loppuraportin mukaan huumeiden kokeilun ja käytön lisääntyminen merkittävästi 1990-luvun puolivälissä tasaantui vuoteen 2005 mennessä. Huumeiden käyttö ja haitat ovat kuitenkin vakiintuneet huomattavasti 1990-luvun alkua korkeammalle tasolle.

Koordinaatioryhmän mukaan on huolestuttavaa, että vaikka nuorten huume-kokeilut jopa vähentyivät viime vuosien aikana, uusimmat tutkimukset antavat viitteitä siitä, että nuorten kannabiksen käyttö olisi lisääntymässä ja asenteet muuttumassa sallivammiksi. Myös viran-

omaisten tietoon tulleet huumausainerikokset sekä huumeisiin liittyvät kuolemat ovat lisääntyneet viime vuosina. Useat kuolemantapaukset johtuvat huumeiden, alkoholin ja lääkkeiden sekakäytöstä.

Uutena haasteena on markkinoille tulleiden terveydelle vaarallisten aineiden eli niin sanottujen muuntohuumeiden yleistyminen. Uudistetun huumausainelain myötä niiden kieltäminen on kuitenkin huomattavasti helpompaa ja nopeampaa kuin aikaisemmin.

Raportin mukaan huumeiden käytön aiheuttamien haittojen vähentämisessä on erityisesti onnistuttu tartuntatautien ehkäisyssä. Ruiskuhuumevälitteisten hiv-tartuntojen ja C-hepatiittitapausten määrät ovat selvästi vähentyneet. Kun esimerkiksi vuonna 1999 ruiskuhuume-

välitteisiä hiv-tartuntoja oli 85, vuonna 2010 niitä oli vain kuusi. Tartuntatautien ehkäisemiseksi on olennaista, että terveysneuvontapisteiden toiminta, johon kuuluu esimerkiksi käytettyjen neulojen ja ruiskujen vaihto, säilyy vähintään nykyisessä laajuudessaan.

Ehkäisevää työtä on vahvistettu hallituskauden aikana. Päihteiden käytön ehkäisyhankkeilla on esimerkiksi tuettu kouluissa tehtävää ehkäisevää työtä ja tuotettu erilaisia materiaaleja. Myös nuorten rikoksenteekijöiden rikoksiin on pyritty puuttumaan aikaisempaa varhaisemmassa vaiheessa sekä entistä useammille vangeille ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaille laaditaan henkilökohtaisia suunnitelmia päihdeongelmien hoitamiseksi.

Järjestäytynyt rikollisuus kasvussa EU:n alueella

Järjestäytynyt rikollisuus EU:n alueella on kehittymässä entistä monimuotoisemmaksi niin toimintatavoiltaan, rakenteiltaan kuin vaikutuksiltaan. Se on miljardiluokan liiketoimintaa ja on edelleen kasvamassa, todetaan EU:n lainvalvontaviraston Europolin järjestäytyneen rikollisuuden uhka-arviossa 2011. Vuosittain julkaistavassa uhka-arviossa käsitellään järjestäytyneen rikollisuuden ajankohtaisia ilmiöitä ja oletettavia kehityssuuntia.

Rikollisryhmille on tunnusomaista yhä suurempi liikkuvuus ja joustavuus sekä maantieteellisesti että rikollisuuden eri toimialoilla. Parhaiten resursoituilla rikollisorganisaatioilla on vahvoja liiketoimintaintressejä, ja ne osaavat tunnistaa ja hyödyntää uusia mahdollisuuksia. Matkaa kiinnijäämisriskiä tavoittelevat ryhmät suuntautuvat mm. hiilipäästökaupan petoksiin, maksukorttirikollisuuteen ja

tuotevääreennysrikollisuuteen.

Internetistä on tullut ensiarvoisen tärkeä tuki reaali maailman rikollisuudelle. Internet ei enää ole tärkeä alusta vain varsinaiselle tietoverkkorikollisuudelle, maksukorttirikollisuudelle, lapsipornolle ja tekijänoikeusrikollisuudelle, vaan sillä on olennainen asema myös huumeiden valmistuksessa ja kaupassa, ihmiskaupan uhrien rekrytoinnissa, laittoman maahan-tulon järjestämisessä, tuotevääreennösten kaupassa, uhanalaisten lajien kaupassa ja monella muulla rikollisuuden alalla.

Rikollisuuden uudet toimintamallit saavat aikaan sen, että myöskaan perinteiset lainvalvonnan torjuntamallit eivät enää toimi tehokkaasti. Tarvitaan kattavampaa ja nopeampaa lähestymistapaa, joka kohdistuu rikollisverkostoihin ja niitä tukeviin rakenteisiin. Europol näkee tehokkaimmiksi keinoiksi mm. alueellisen

yhteistyön EU:n sisällä sekä yhteistyön rikostorjunnan kannalta merkittävien EU:n ulkopuolisten maiden kanssa.

TILANNE SUOMESSA

Lähinnä Virosta ja Liettuasta lähtöisin olevien rikollisryhmien vaikutus näkyy selvästi Suomen rikollisuudessa. Varsinkin liettualaiset rikollisryhmät ovat viime vuosina laajentaneet toimintaansa voimakkaasti EU-maissa useilla eri rikollisuuden aloilla. Suomen rajat ylittävässä järjestäytyneessä rikollisuudessa merkittäviä vaikuttajia ovat myös rikolliset moottoripyöräjengit, jotka tekevät yhteistyötä monien muiden kansainvälisesti toimivien rikollisryhmien kanssa ja joiden rooli on erityisen vahva Itämeren alueen rikollisuudessa. Rikoksenteekijöiden kansalaisuuskirjo on myös Suomessa selvästi moninaistumassa.

Helsingin huumekauppa enemmän kaaosta kuin järjestelmällistä rikollisuutta

Helsingin huumekauppa sen eri tasoilla ei aina näyttäydy kovinkaan rationaaliselta toiminnalta. Arki on usein kaaosta, jota täydentää aineiden käyttö asiakkaiden kanssa ja yksin. Tämä käy ilmi **Jussi Perälän** väitöstutkimuksesta ”Miksi lehmät pitää tappaa?”, jossa tutkittiin huumemarkkinoita 2000-luvun alun Helsingissä.

Toiminnassa on kyse päihderiippuvuudesta tai riippuvuuksista ja ongelmista, joita useimmiten seuraa muista toimijoista, omasta sekä poliisin toiminnasta. Huumeiden käyttö mutkistaa asioita entisestään ja ongelmat syvenevät. Usein lyhyeksi jäävä elämän arki on kuitenkin samalla hyvin jännittävää ja tapahtumarikasta.

Tutkimuksen mukaan huumeiden myynti on myös maskuliinista toimintaa, johon kuuluu väkivallan uhka osana laittoiman toiminnan koodistoa: Lehmät pitää tappaa siksi, ettei synny lisää vasikoita. Muiden ilmiantaminen on kuitenkin arjen yksi tosiasia. Ilmiantoihin vaikuttavat myyjän omat virheet sekä muiden toimijoiden ja poliisin tehokas toiminta. Vankilatuumiot eivät lopeta huumekauppaa, jos toimijat eivät niin halua. Vain hyvin harvat pääsevät ansaitsemaan huumekaupalla suhteessa sen moniin riskeihin.

Tutkimuksessa selvitetään Helsingin huumemarkkinoiden eri tasoilla toimivien ihmisten rooleja ja heidän toimintaansa. Lukija pääsee seuraamaan huumeiden myynnin ja käytön arkea ja vapaa-aikaa yksityisasunnoissa sekä julkisissa tiloissa, huumeiden myynnistä aiheutuvia erilaisia riskejä sekä sitä, millaiset huumeiden myyjät pystyvät toimimaan pisimpään ilman kiinni jäämistä. Samalla voi tutustua näiden huumerikollisiksi luokiteltujen ihmisten keinoihin viranomaisten kontrol-

litoimista selviytymiseksi sekä viranomaisten toimintaan näitä keinoja kohtaan. Tutkimus valaisee myös sitä, millaiset ovat vankiloiden huumemarkkinat sinne joutuvan huumerikollisen kannalta, millaista arkielämä on vankilasta vapautumisen jälkeen sekä sitä, miten huumekaupalla todellisuudessa ansaitaan.

Tutkimus on ensimmäinen Suomessa tehty väitöskirja vaikeasti lähestyttävää aiheesta. Siinä tarkastellaan lähinnä amfetamiinin, kannabiksen, lääkevalmiste Subutexin ja muiden lääkeaineiden myymistä sekä käyttämistä. Pääasiallinen tutkimusaineisto on etnografiaa, jonka avulla on kerätty tietoa viettämällä aikaa huumeiden myyjien ja käyttäjien keskuudessa sekä haastatteleamalla heitä. Aineistona myös viranomaishaastatteluja sekä viranomaispöytäkirjoja.

Jussi Perälä. ”Miksi lehmät pitää tappaa?” Etnografinen tutkimus 2000-luvun alun huume-markkinoista Helsingissä. THL:n Tutkimus 56/2011. www.thl.fi – tutkimus – julkaisut.

Kriminologian palkinto 2011

Tämän vuoden Tukholman kriminologian palkinnon jakavat Yhdysvaltain kansallisen oikeusinstituutin johtaja **John Laub** ja Harvardin yliopiston professori **Robert Sampson**. Palkinto myönnettiin erityisesti heidän tutkimuksistaan (1993 ja 2003), joissa on selvitetty syitä ja keinoja rikollisen uran lopettamiseen. Niissä he ovat seuranneet viidensadan 1920-luvulla syntyneen miehen rikollista käyttäytymistä kautta elämän. Tutkimuksista selviää, että aktiivisimmatkin rikolliset voivat lopettaa rikoksenteon tietyissä elämän käännekohtissa. Tällaisia käännekohtia olivat avioliitto, asepalvelus, työllistyminen ja muut tapahtumat, jotka katkaisivat siteet rikollisiin kavereihin.

Raadin mukaan Laubin ja Sampsonin työllä on ollut suuri vaikutus kriminologiaan. Muutkin tutkijat ovat innostuneet etsimään keinoja rikollisista piireistä irrottautumiseen. Lisäksi palkinnonsaajat ovat tuoneet kriminaalipoliittisessa keskustelussa esiin kuntoutuksen mahdollisuuksia.

Rikollisten veljeys tarkastelussa

Dosentti **Janne Kivivuoren** uudessa *Rikollisten veljeys* -teoksessa tarkastellaan rikollisten sosiaalisia suhteita kriminologian näkökulmasta. Miten elämän aineelliset reunaehdot sekä väkivallan ja hyväksikäytön uhka ilmenevät sosiaalisen vuorovaikutuksen tulkinnoissa ja itsestä annetuissa vaikutelmissa? Tekijä erittelee rikollisten veljeyden omintakeisia piirteitä etenemällä kohti yhä syrjäytyneempiä elämänpuutteita.

Teos nojautuu ensisijaisesti laadullisiin, etnografisiin ja historiallisiin tutkimuksiin, mutta sisältää myös määrällisesti edustavia tietoja. Kriminologian

näkökulmaa on täydennetty realistisen kertomakirjallisuuden kuvauksilla. Vuoropuheluun tutkimuksen kanssa asettuvat mm. Dickensin, Döblinin, Genet'n, Mailerin ja Bunkerin alamaailmankuvat.

Teos on suunnattu rikollisuuden tutkimuksesta kiinnostuneille. Se soveltuu myös oppimateriaaliksi kriminologian, rikosseuraamusalan, sosiaalitieteiden ja sosiaalipsykologian opintoihin.

Janne Kivivuori: Rikollisten veljeys – Kriminologia näkökulmia rikollisten sosiaalisiin suhteisiin”. Acta Poenologica 2011:1. Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen julkaisuja.

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikksentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajankohtaisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikksentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikksentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikksentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdestä on hyötyä niille, jotka tekevät rikksentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali- ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutus- alalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

HAASTE ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden vuositilaus maksaa 25 euroa. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, faksilla (09) 1606 7518 tai sähköpostitse haaste@om.fi.

HAASTE

- Tilaa HAASTE-lehden hintaan 25 euroa/4 numeroa/12 kk
- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen päätymisestä (laskutusväli 12 kk)
 - määräaikaistilaus (12 kk)

Tilaaaja

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Puhelinnumero _____

Lehden saaja (mikäli eri kuin tilaaaja)

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

Rikksentorjuntaneuvosto
VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5011705
00003 Helsinki